

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

RÉGI URAK ÚJ PARASZTOK

ELBESZÉLÉSEK

IRTA:
GYARMATHY ZSIGÁNÉ

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1897.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-00-2 (online)
MEK-16203

TARTALOM

Nem akart imádkozni.

Két kérő.

A nemes.

Az óra.

A faj.

Biró Kata.

Elmult az már!

A »menyasszony-lány«.

Nem akart imádkozni.

»Én az avart jártam, tünődve megálltam,
Egy régi levelen ezt írva találtam.....«

Arany.

I.

»Egy régi levelen ezt írva találtam...« Ott találtam azok között az egymás fölé simuló szakadozott hegyek között, melyeknek mély, bársonyos barázdái fölött azért leng az a zománczos, rózsás fátyol, mert ott születnek a népregék. Az idő vén fája ott hullatta le azt a levelet is, melyen meg van írva egy ősrégi család utolsó regéje. A sejtelmes fátyol kissé megrázza czafatos szegélyét, a régi levél fodrosan száll a völgybe, a kicsi házak közé. A népköltészet kisimítja gyüremlő fodrait, körülfonja saját vad virágaival s úgy őrzi maga között századokról-századokra.

Magyar-Gyerő Monostori Gyerőffy György uram tornyos vadászkastélya ott sötétlett Gyerő-Vásárhely egyik magasabb pontján, őserdő közepén. Volt Gyerőffy uramnak két fia és két leánya: György, János, Borbála és Kata. És volt, a mit a két utóbbinál sokkal többre becsült, jobban szeretett: sok, sok drágagyöngye, minek okáért az ő kigyelme neve Gyöngyös Gyerőffy lett. Mikor a hegyek tündére a gyöngyös bölcsőbe leányokat is szállított, Gyöngyös uram azonnal a gyöngyeit kezdte féltetni a leányoktól: azok majd kiviszik a családból s idegen nemzetiségeket diszitenek vele! Azok a csodaszép, borsó nagyságú, halvány, puhafényű gyöngyök ott csillogtak a sötét kastélyban mindenütt; régi képek és tükrök körül, a Gyerőffy uram subáján, a tüszőjén, kalpagja forgóján, mentekőtőjén és arany kancsója nyakán. A két fiu ruháján is gyöngyök peregetek s hogy a két parányi lányban irigység ne támadjon, azok is kaptak a nyakuk köré egy rövidke sort - leánynak annyi elég! A leányok még alig tipegetek, mikor a fiuk már abban a korban voltak, hogy tanulhattak; de főként György ilyet nem cselekedett és meg volt róla győződve, hogy nagy kegyességet követ el, midőn a könyvet a földhöz csapja és nem oda, hova szívéből óhajtaná, a diák fejéhez.

A könyvet mindég azért vette a kezébe, hogy a földhöz csaphassa, aztán egy-egy ilyen tanóra után kirohant, fekete lovára pattant s elszáguldott a rengetegbe, vadat üzni. Mikor megtért, a gyöngyös lószerszám alatt csak úgy gyöngyözött a tajték.

Pedig volt már azon a ponton, hogy csaknem egészen betanulja az írás nagy mesterségét, de aztán okosabbat gondolt: Ejh! minek az írás, a szóval való válaszolás sokkal kellemesebb! Egy halmon fel, egy erdőn át s nyomban ott van Bánffy-Hunyad, ott az ódon kastély, melyben Bánffy Kristóf uramnak gyönyörű szép virágszála: Juliánna virít.

A mily erőteljes, szilaj, heves volt ifju Gyerőffy György, oly gyenge, szelid és költői a szép Bánffy leány. Mély vallásos érzület hatotta át a leány tiszta kedélyét, nemes szívét; György nevette a vallást, kerülte a templomot.

- Ha úgy szeretsz, mint én téged, nem gondolsz semmi másra, csak az én forró szerelmemre - mondta György.

- Ha igazán szeretsz, hajtasz a kívánságomra, mondta Julia. A szülők pedig azt gondolták, hogy ennél összeillőbb pár nincsen Erdély országában és nem is sejtették, hogy az akarat nélküli szende leány okozza a menyegző elhalasztását. Akkor lesz a György neje, mikor az nemcsak írni, de imádkozni is tud, akkor, előbb nem! Erre tanulta meg nevét leírni a szilaj fiu, talán tanult többet is titokban, de azt nem szabad annak a leánynak tudni, legyen feleségem magamért, nem az írásomért, sem az imádságomért.

Éppen hogy magáért nagyon, nagyon szerette, azért kívánta nemesíteni a deli szép, jellemes ifjut Bánffy Juliánna.

II.

Az 1699-ik év rossz esztendeje volt Gyöngyös Gyerőffy uramnak: elhalálozott neje, Kemény Kata s midőn azon buslakodik vala, hogy így már valószínűleg nem kerül több fiu a Gyöngyös bölcsőbe, pedig két fiu annyi, mint semmi, ők négyen voltak s mégis csak egyedül maradt: elszólitotta az Ur Jánost, a másodszülött fiút. Ez a csapás mélyen megrendítette az erőteljes férfit s végelkeseredésében egy különös elhatározásra hajtotta.

- Megcselekszem, megcselekszem! - mondta százszor, ezerszer magában, miközben az álom került az ágyas-háza táját. És ha mondta, meg is cselekedte, s ez a cselekedet éppen nem hozta közelebb az álmod ágyasszobájához. Sötét haja pedig egyszerre olyan fehérré vált, hogy a fekete kucsma fehér gyöngyszegélye összeolvadt a haj fehérelével. Szemében lázas fény égett, keze forró volt, annyira forró, hogy midőn megragadta fia kezét, a fiu összeborzongott ettől az égetéstől.

- György, nem vala még szándékom tudtadra adni, de még inkább nincs szándékom e titkot magammal vinni... nincs, nincs! Aludni is azért nem tudok, nehogy álomközben szédülés érjen s e titok velem haljon...

- Édes apám uram!

- Most én beszélek fiu! Kövess, mig elmondom, oda is érünk. - És megindulának.

Midőn már a kastélykerten jóval túl, a »köves«-en járanak, az apa így folytatta:

- Isten ada neked, fiam, annyi bölcsességet, miként belásd abbeli igazamat, hogy azok a családi kincsek, főképen a gyöngyök, az a sok gyönyörűséges gyöngy! nem mehet osztály alá, az csak egy Gyerőffyé lehet; ennek okáért mindent elrejtettem... No hát, ne hőkkenj vissza, ez még nem minden! Marad a leányoknak elég vagyon, a tisztességben való osztozást, a juss kiadását helyén valónak ítélem, de hogy a drága gyöngyökből egy Gyerőffyn kívül más is osztozzék, azt megtiltom! Ennek okáért esküdj meg nekem, György, hogy a titkot el nem árulod, esküvöd napjáig senki előtt fel nem feded, akkor a feleségednek megmondhatod, tudom, hogy egy asszonyi teremtség nem engedi más asszony birtokába; de a mig meg nem esküszöl, te sem fogod meglátni a helyet.

- Én pedig csak úgy esküszöm, ha édes apám uram megengedi, hogy annyi értékbeli birtokot bocsássák hugaim részére, mert megrövidíteni őket nem fogom!

- Ha a Kemény részen való juss egészen nekik hagyod, akkor nem lehet panaszkodni. (Egy tizedét sem érte az a juss az elrejtett gyöngyöknek, de az öreg tudta, hogy sejtelve sincs arról senkinek, mily mesés összegeket adott ő e gyöngyökért.)

Ifjabb Gyerőffy megesküdt, hogy csak feleségének fedi fel a titkot. Ekkor az apja füléhez hajolva, rekedtes suttogással befejezte vallomását, aztán kettőt előre lépett és felkiáltott:

- Itt a gyöngy! - s halva rogyott össze. Erről az esetről a nép rege így emlékszik: »Gyöngyös Gyerőffyn rajta volt gyöngygyel kirakott subája, gyöngyös kucsmája, amikor befalazott kincse felett szörnyet hala. Fia befutott a cselédség után, s midőn kimene az egész udvar, a holttestet sehol sem találták, mivelhogy a boszorkányok addig elragadták.« S csaknem kétszáz év multán is a köveshegyet ássák, furják, kutatják, mert, ebben a mesében az elrejtett kincset sokan nem tartják egészen mesének, valamint nem tartotta a legutolsó Gyerőffy-ivadék - Kata - sem, mert nálánál nem volt buzgóbb kutatója a század első felében a köveshegynek. Bizonyosan úgy szerethető a gyöngyöket, mint édes atyja ura: Gyöngyös Gyerőffy György, azért van oly sűrűn a »Kataturás« azon a hegyen.

III.

Bánffy Juliánna levele Magyar-Gyerő-Monostori Gyerőffy Györgyhez: »Bánffy-Hunyad 15. decz. anno 1699. - Szívem szerint való jegyesem, édes drága György! Isten ő felsége halandóság alá rekesztett mindnyájunkat, azért bölcs elrendelésébe nyugodjunk bele. Az a csapás, mely édes ura atyja, nekem mindég jóakaró bátyám, halálával érte, vezérelje szívét az örök vigasztalás kútforrásához és ha erőszakkal utját nem állja, oda is vezérli. Mert, miképpen a virág keresi a napsugárt, úgy keresi az ember az igazságot. Igazság pedig az, hogy a mit érez a lélek, annak létezni kell. A lélek a bennünk való világosság, a mi el nem enyészhet, testünk halálával pedig ez a világosság be kell, hogy olvadjon az örök fényességbe, a hol világít tovább az idők végéig. Szeretett jegyesem! Immár két esztendeje, hogy jegyben járunk s ha kegyelmed meg nem sokalja, így mehet ez tovább sok esztendő során, az én határozatom erős, erős, mint hitem. Azt tartom, ahol két érzés van, ott nem lehet egy szív, nem lehetünk egyek mi magunk, míg érzéseink egy felé nem törnek. Ha örömben, bánatunkban együtt nem imádkozhatunk ahhoz, kinek bölcsességétől van minden: ha együtt nem hiszünk a mennyeknek országában, bizony nem lesz a mi házunkból mennyország! Kegyelmednek felettébb nagy gondja van a vadüzésre, nem enged magának időt, hogy önmagával társaloghasson, s gúnyt űz abból, ami szívünknek szent: ez nem helyén való! György! Kegyelmetek előtt mindig kedvelt volt a drágagyöngy, higgye el, tündöklőbb, drágább gyöngyöt nem tűzhet koronájára, mint szívének vallásos érzületét. Közelednek a karácsonyi szent ünnepek, akkor, oh akkor lépjen be György az urnak házába, éljen az uri szent vacsorával és emlékezzék meg arról, kinek szívében a szeretet oly nagy vala, mint az alázatosság: Jézus Krisztusról. Ha ez így lesz, akadály nem lesz többé házasságunkban: az új századdal kezdődjék kegyelmednek az új élete. Addig is maradok kegyelmednek szeretettel való hűséges jegyese, Bánffy Juliánna s. k.«

Vadászat közben kapta e levelet Gyerőffy György: mohón olvasta, aztán felkiáltott: Mégis szeretlek, akármit beszélsz, mégis szeretlek! Szóval viszem a választ, majd akkor csak megérted, hogy ilyen pompás vadászüdőben nem járhatom más falu határát, nem vesztegelhetek egy templomban! És sarkantyuba kapta lovát.

Bánffy Julia a vadaskertben volt, kedvelt özikéit etette: amint meghajolt válláról a prémes mente előre hullt, valamint gyöngyös pártája, fátyola is. Karcsu termete ígéző volt e kecses helyzetben, ifju Gyerőffy is így gondolta, már ha egyáltalán gondolt valamit abban a felhevült, lázas pillanatban. Julia csak azt érezte, hogy egy erős kar átfogja karcsú derekát, nyeregbe emeli, egy forró ajk oda tapad ajkához, aztán a ló két-három szökkenéssel künn van az utcán. A gyöngye leány elkapta fejét, aztán megragadta a kantárszárat: - Holló, megállj! - A ló megállt. Ekkor Julia visszafordult, szemeiben szüzsies tiszta fény égett, határozott hangon, de szelid, szemrehányó tekintettel azt kérdezte:

- György! mit akar? - s a mint a leány így nézett reá, az ifju arcát szégyenpir öntötte el, egy pillanatig lesütötte tekintetét, érezte, hogy örökre elveszti ezt a bájos teremtet, ha ki nem engeszteli; ejh! megmondom neki az igazat, aztán kiengesztelem a templommal.

- Julia, nem jöttem én rabló szándékkal, de amint megláttalak abban a helyzetben, eszemet vesztettem s csak azt éreztem, hogy szerelmemnek nem tudok parancsolni, s ha eszemre nem térít tekinteted, bizony azóta már távol járnánk! - E közben megfordította lovát, visszaléptette a vadaskertbe; jó lesz letenni ezt a lányt, míg újból el nem veszi esztét vérenek tűzszáguldozása! Bűnbánó tisztelettel emelte ajkához Julia kezét, s mikor látta, hogy tiszta tekintetében még mindig ott vádol a szemrehányás, elszántan így szólt:

- Drága szerelmem, gyönyörű Juliám! Karácsonkor templomba megyek, uri szent vacsorával élek, aztán újévkor mint édes kedves feleségemet röpítek haza, akarod Julia?

- Akarom, György.

IV.

Karácsony első napja van, ragyogó fehér fény árasztja el a hóval borított tájat. Az erdő zúzmarás fái között búg a vadászkürt, csahol az eb, visszhangzik a hajrá! Távolból csendes kongása hallszik egy kis templom harangjának. Gyerőffy fejéhez kap: karácsony első napja!... Az... Szemében haragos fény gyul: mint is követte el akkor azt a hevességet? Azért kellett, hogy ilyen ígéretet tegyen! Jól van, ha megígérte, most az egyszer megteszi, de tőle jöhet a többi karácsony, ő egyért sem fogja többé félbehagyni a vadászatot, ez az utolsó! Igazán, hogy az utolsó.

- Hé, vadász! bújj elő már no! Én most templomba megyek, no, ne csodálkozz felettébb nagyon, mert kiesel a szádon! Templomba megyek, ha mondom! De ha azalatt a szarvasgim hajtásra kerül, azonnal hirül hozd, a templomba, érted!

A kis templomban zúg az orgona, cseng a hívők éneke s az ur asztala, ezüst billikoma és kelyhe felett arany fátyolt szó a téli fényesség s megtörve sugároz az egyik billikom gyöngyös czimerén.

A gyülekezet csodálkozó tekintettel néz az »urak széke« felé: fiatal urukat gyermekkorá óta nem látták még itt. Az urnak szolgája csendes léptekkel halad fel a szószék lépcsőjén, az orgona elhaló akkordjai közben a gyülekezet feláll s imára hajol, a pap szava imígyen szól az urhoz: Mindenható Isten! Kegyelem és szeretet Istene! Ime midőn eljövénk, hogy leboruljunk előtted, szent házad küszöbén tul hagytuk minden mi hivalkodásainkat... E pillanatban jelent meg a küszöbön Gyerőffy vadásza, az ifju felszökött, kirohant s a megbotránkozott gyülekezet hallotta, amint kiáltja: »Hajrá! Holló! a szarvas után!« És a Holló száguldott, neki tüzesedve, mig nem elérte azt a helyet, melyet e pillanat óta »Gyerőffy-szöktető«-nek neveznek, itt a szarvasgim egy hullámos szökéssel tul termett a mélység felett az átellenes dombon, a Holló utána s egy pillanat mulva a mélység fehér bokrait szétlövelő meleg vér festé pirosra, a hegyélen pedig mélyen bevésődve maradt a ló patkója, mely aranyból való vala. Azért sziporkázik onnan napszálltakor az az aranyos sugárzás, melyet mindenki megláthat, semmi sem kell egyéb hozzá, csak a gyermekkor... semmi egyéb.

* * *

Az utolsó Gyerőffy uj sirhalmát frissen esett hó takarja, a hóra egy fiatal alak borul és karcsu termete vonaglik az elfojtott zokogástól:

- Ha bementél a templomba, miért jöttél ki onnan idejekorán, oh miért? A zokogás elcsendesül s amint apránként jegeczesre fagy a hó, úgy érzi fájdalom enyhülését a leány, mignem álomra szenderül és álma nagyon szép: együtt imádkoznak Györggyel. S ezzel a szép álommal száll oda, hol lelke beleolvad az örök világosságba. S ez az álom jobb, mint lett volna a ti éltetek, mert hidd el Bánffy Julia, hogy György mindég oda hagyta volna a templomot egy szarvasgimért és soha sem imádkozott volna veled - soha.

Két kérő.

- Régi történet. -

I.

Kétszáz s még néhány évvel ezelőtt Nagy-Enyednek nagy hírű tanára. Nadányi János uram rengeteg haragban vala egy előkelő tanítványára, nemes Petki Mihályra.

A tudós tanár előtt az ember csak a hébernél, azaz a héber tudománynál kezdődött: a ki ebben járatlan vala, az nem tudott semmit. Ifjú Petki Mihály sok mindent tudott, mert a híres négy almás szürkéjét úgy hajtotta, fekete ménjét úgy megülte, mint senki más a megyében; tanulásra való esze is volt, csak a hébert nem vette be a természete. Ez szörnyen bosszantotta a tudós tanárt és egy tanóra alkalmával ilyen tört ki:

- Kend nagy számár! Hogyan fog megélni?

A nemes ifjúban felforrt a vér: igaz, hogy Nadányi uram is nagy nemzetség és közeli rokona a fejedelemségnek: Bornemissza Anna nagyasszonynak; de hát ha épen maga a fejedelem lenne is, el tudná-e tűrni szó nélkül ezt a sérelmet?

- Clarissime professor! Én nagyon jól meg tudok élni a héber nélkül is! Ha búzámat, boromat nem venné meg a galicziai zsidó, ha hogy nem tudnék vele beszélni, majd megveszi a magyarországi, a ki tud az én nyelvemen. Máskülönben semmi szükségem a zsidó nyelvre, az csak tanároknak való csemege!

Nadányi uramat szörnyű méreg futotta el, előbb a fejéhez kapott; azután pedig iskolai esküdtszéket hívott össze, mely maga elé idézte Petkit. A büntetés az lett, hogy a fiatal nemesúr, a ki eddig minden iskolai szolgálatot pénzen váltott meg, most köteles egy hétig az apparitorságot vinni; mely tisztességnek egyik nem épen kellemes kötelessége abból állott, hogy reggel hat óra előtt fel kellett a tanárokat költögetni, becsengetni és a katedrán meggyújtani a gyertyát.

A kényes urfi, a mint meghallotta elítéltetését, tűzre lobbant; de aztán gondolt valamit, s úgy tett, mintha bűnbánatosan fogadná a büntetést, melynek pontosan meg is felelt két egész napig. A harmadik nap éjjelén felkelt egy órakor, meggyújtotta a lámpáját, a kézbelit is, a katedrán levőt is, becsöngetett, aztán ment a tanári lakba, miközben nevetve ismételte: »Na, csak hadd el, majd felköltögetlek én, ha azt kívántad!«

- Clarissime professor! Eljött az idő...

- Dehát hogy hat óra lenne már? Nekem úgy tetszik, mintha csak most feküdtem volna le, s az első szenderálomban levék vala. De ha menni kell, mulasztás tőlem ne essék. Így szólván, magára kapkodta ruháit; azt épen nem lehet állítani, hogy minden darab a maga rendeltetése helyén szerepelt volna, a kifordított gallér-köpenyegen felül lipinkázott a mellény, s a kalap tetején a fehér hálósipka; ennél a befejezésnél a fiatal ember szives előzékenysége is közreműködött.

Zimankós februári éjjel volt; a hó sűrűn omlott és Petki úgy tett, mintha a friss havat törülgetné arczáról s így fojtogatta vissza nevetését.

A tanár elfoglalta szószékét s beszélni kezdett, rendes szokásához híven a szemben levő sarokra szegezve tekintetét; kevés hibázott az órából, midőn valami véletlen folytán az üres padsorok felé fordult. Elvörösödött, lefutott és megállt Petki előtt:

- Kiszöktek? Ugy-e kiszöktenek? Kend egytől-egyig jegyezze fel őket, érti?

Az ifju jámbor arcot öltött:

- Nem szöktek ki nagytiszteletű professzor ur, mivelhogy itt sem voltak. Én vagyok a hibás; álmos voltam és nem jól láttam az óramutatót...

- Disznóság, gazság! És kend végighallgatta, hogy egy órahosszat magyarázzak az üres padoknak.

- Nem mertem félbeszakítani clarissime professzor... aztán meg nagyon érdekes is volt az a héber...

- Fogja be kend a száját! Ezt nem viszi el szárazon: bezáratom, bezáratom! Aztán nyakába kanyarította sokgalléru köpenyét, a mellényével együtt és elrohant. A Petki pajkos nevetésétől pedig csengett az üres tanterem.

II.

Hat órákor újból becsengetett és vidáman tartott a tanári lak felé. De ott nem bocsátották a házba; egy gyönyörű leányka állotta az útját.

Még alig virradt s már a leány fel volt öltözve csinosan; hátrasimuló barna fürtjein fehér gyöngyös pártá csillogott, s a világos pártaszalagon alúlért tömött két hajfonata; fekete bársony vállfűzője lágyan simult leányos ifju természetéhez; a habzó fehér dudoros ujjakból könyökig látszott sima gömbölyű karja... szóval nagyon szép, nagyon üde volt. Mikor az ifjura tekintett, arcza kigyúlt és fekete szemének mélyéből haragos szikrák pattogtak. - Kegyelmed az, Petki uram? No akkor jól megnézem, hadd lássak egy olyan nemes ifjut, aki gúnyt tud űzni egy öreg emberből, aki beteggé tette az én édes jó apámat! És tudja meg kegyelmed, tudja meg, hogy ha édes apám nagyobb beteg lesz, azt én el nem fogom tűrni kegyelmednek, nem! nem!

A fellázadt leány oly szép volt tüzes lángolásában, hogy egy szikra oda is szállt az ifju szívébe és kezdte perzselni. Ily közlelől még soha se látta tanár Flórát, nem is hitte ilyen gyönyörűnek. Kérő tekintettel nézett a szemébe, aztán lágyan csengő hangján, önvádló szavakkal kérte a bocsánatát. De a megsértett gyermek sulyos szavakat dobott hozzá:

- Kegyelmed nem lehet jó ember, nem lehet! - azzal ott hagyta.

Jól van, hát nem leszek jó ember! s egy pillanat alatt nem gondolt másra, csak hogy mindig bosszantani fogja azt az embert, a ki őt megszégyenítette.

Ismét esküdszéket ültek és az új ítélet ismét nem hozta valami nagy elragadtatásba az ifjut.

Megbosszantom, vérig bosszantom egyszer! De mivel? És a mint így tépelődnék, csak fölnevet. Na, az lenne aztán az isteni mulatság! S elképzelte azt a jelenetet, hogy ha Flórát magába tudná bolondítani és az így szólna az apjához: »Petkit szeretem.« Mit csinálna, vajjon mit csinálna akkor az a vén medve? S ez a terv nem is volt kellemetlen, csakhogy nem akart sikerülni, pedig a vásott ifjú ugyancsak adta rá az igyekezetét és semmi alkalmat el nem mulasztott, a mi arról tanuskodott volna, hogy ő szerelmes. És a tüzzel való játéknak hajdan is megvolt az a sajátsága, hogy azt égette meg, a ki játszott vele.

No, ugyan szépen vagyunk! gondolta az ifjú; de már mindegy, így is csak bosszúságot fog ő szerezni: megkéri a leányt; az apa pedig nincs úgy megszorulva, hogy annak adja, a kit gyűlöl. S könnyűvérű vásottságban többet gondolt a tanár bosszantására, mint a saját szívére.

III.

A márcziusi verőfény derűjében fürdik az a tiszta szobácska, melyben a tanár tizenkét éves fia tanulni szokott. A latin semmiképen nem akart a fiucska fejébe menni. Nénje hozzálépett, megsimogatta üde arcát, meg is csókolgatta, buksi kis fejét a melléhez szorította hévvel, aztán leült mellé. - Na, Miklóska, kísértsük meg ketten! - Így aztán mindjárt láttatja is lett a tanulásnak. (Hej! ha minden elkínzott kis fiunak lenne egy ilyen nénje! Különbben a mostani rendszerrel egy néne még nem sokat segítene, talán ha minden tanárhoz számítanának egyet, az még könnyíthetne a kis elgyötört teremtéseken!) Miklósnak a magántanítója a kollegium seniora: Beszterczy György volt. Az egyetlen férfi, a kinek héber tudományával meg volt elégedve Nadányi tanár. Megtermett, széles vállu athléta ez a senior. A fiatal kor tavasz érzelmei, kedvtelése egészen érintetlenül hagyták; a tudományon kívül semmi sem érdekli. Ha kis tanítványa mellett öt év óta minden nap egy vén banyát talált volna, arra sem tekintethetne közönyösebben, mint ahogy végig nézi a viruló fiatal leánykát, a mint az ő megérkezével feláll öccse mellől és távozik. Sokkal távolabb, valahol a Jávé birodalmában jár, mintsem észrevehetné azt a megrezdülést, mely végig fut a fiatal alakon. Gyakran beszélgetnek is együtt, de a leányka jól érzi, hogy ilyenkor is távol van tőle az ifju s szűzies tartózkodása még erősebb lesz.

Az utóbbi időben az előkelő Petki nagy barátságot kötött a jobbágy fiúból lett seniorral, a ki ugyan nem sokat adott az egész dologra, jóformán észre sem vette s csak akkor kezdett hajlékonyabb lenni iránta, midőn Petki elhitette vele, hogy szeretne komolyan hozzálátni a héber tudománynak. Erre egészen hajlékony lett a tudós merevsége és lelkesülten kezdte tanítani; rövid időn úgy megszerette, hogy akár a tűzbe ment volna érte.

A világlátott, nemes ifju, mikor ezt észrevette, elhívta magával járkálni a Marospartra. Elmélyedve nézték a víz folyását, a füzek fiatal, pelyhes ágai meg-meglegyintették arcukat, és Petki egyszerre csak megragadta társa kezét:

- György! te egy baráti nagy szivességet tehetnél nekem, és akkor belenézett azzal a kérő, behizelgő tekintetével a senior szemébe, - ugy-e, nem tagadod meg a kérésemet?

- Nem tagadom meg, - felelte határozottan a senior és visszanézte azzal az ő igaz, egyenes nézésével.

Petki felhevülve, melegen adta elő, hogy ő szereti Flórát, de soha sincs alkalma vele találkozni, míg György egészen otthon van ott, tehát legyen az ő szószólója: árulja el szerelmét és kérje is meg. György ugyan nem értette, hogy miként lehet valaki ily szerelmes, szánta is egy kissé ezért a gyöngeségért, de hát azért már mégis csak megteszi.

György szórakozottan megígéri azt is. Petkiben pedig a kis ördögök újból fölébredtek és tombol örömeiben és maga előtt látja a tanárt, a ki mérgesen fog Györgyre rivallni: - Hát kend megbolondult?

IV.

Flóra most is ott ült kis öccse mellett; a senior belépett. Egész úton élesztgette az emlékező tehetségét, hogy el ne feledje, a mire oly szívből kérte a barátja, ennek okán azonnal eltávolította a kis fiut és gyorsan a dolognak vágott.

- Kisasszony, valamit akarok mondani...

A leányka megremegett, elpirult, aztán szép szemét lassan, de biztatva emelte az ifjura, a ki most úgy találta, mintha abban a mély, tündöklésű szemben valami varázs lenne, valami olyan, a mi összefüggésben van a tavasszal, a meleggel és mindennel, a mi szép és nincs összefüggésben a héberrel... ezt nem érti, de most ideje sincs taglalni.

- Flóra kisasszony! valaki nagyon szerelmes a kisasszonyba, az nem is tudna megélni... legalább így mondta nekem, ha visszautasítaná; azért általam kéreti a kezét...

A tiszta, meleg tekintetbe valami rémület vegyül, mintha azt kérdené: »Mit beszélsz?«

És a senior folytatta:

- Petki Mihály szereti a kisasszonyt és feleségül kéri...

Flóra feláll, arcából elfut a vér, remeg is egy kisé, épen azért hallgat pár perczig, hogy el ne árulja magát. Aztán bátran tekint az ifjura és határozott hangon kérdi:

- Senior uram, óhajtaná, hogy elfogadjam a Petki ajánlatát?

- Hogy ne óhajtanám?

Szó nélkül távozik és épen akkor belép az apja. Senior uram úgy gondolja, hogy egy füst alatt végez az atyjával is.

- Nagytiszteletű professzor ur! Immár szerencsés voltam elmondani Flóra kisasszony előtt, a mit most ismételek. Mint kérő állok itt...

- Bravó, fiam, bravo! Rég várom én ezt már. Mert ha szórakozott is vagyok általában, de éberségem soha se csökkent a leánykám irányában. Pár év óta tapasztalom hozzád való vonzalmát és biztosan tudtam, hogy a te hajlandóságod is felébred... dicséretes dolog, hogy eddig egész lelkedet csak a dicső héber tudomány töltötte be... én is úgy voltam azzal s mégis megházasodtam, a mit helyesen is cselekedtem. Tudom, hogy meghívtak a legjobb eklézsiába papnak, hogy a parokhiára asszony kell. Helyesen fiam! Én adom áldásomat.

Senior uramat mintha főbe sujtották volna, úgy érezte: szédült is, hevült is, míg az öreg beszélt, kétségbeesve kérdezte önmagától, hogy most már mit mondjon? Férfiassága tiltotta, hogy az apát nevetséges helyzetbe hozza és a leányát; megszégyenítse... Ugy, de mit mondjon a barátjának. Ily nehéz feladványa még soha sem volt. Nem is lehetett megoldani semmi módon.

És a mi legjobban zavarta a dolgot, az apának az a nyilatkozata, hogy ismeri a leánya vonzalmát. Erre egy hatalmasat dobbant a szíve s oly különös forrongást érzett a vérében, a melyet még soha. Aztán összeszedte magát, megköszönte a professzor jóságát és csak arra kérte, hogy még most ne hozzon elő semmit a leányának. Az apa előbb csodálkozott, de aztán megígérte és meg is tartotta hiven, mivelhogy könyveibe merülve, el is feledte.

V.

Az már nagyon természetes, hogy akkor éjjel nemcsak a kis leányt kerülte az álom, de kerülte a seniort is. Akkorákat s oly gyorsan forgott ágyában, hogy a szobatársak fel-felrettentek. Aztán magára kapkodta ruháit és kiment a kertbe, s a mint szívta a kora tavasz egészséges legét, izgatottsága kezdett valami természetes, jól eső melegségbe olvadni. Látta a Flóra tekintetét, a mint ránézett akkor, midőn beszélni kezdett, s most már világosan megértette, hogy miért esett az olyan jól. Aztán úgy tetszett neki, mintha a sötétkék ég fényes csillagai egyszerre csak alakot ölténének s az mind Flóra lenne, az a szép, ragyogó teremtés, a ki olyan jó volt: egyszer oda tette szép kis kezét a karjára s úgy mondott el valamit a kis fiuról. Sok, sok

apró dolog gyorsan akkorára nőtt, hogy betöltötte az egész világot és lőn világosság a senior lelkében s öntudatra ébredt szerelme őszerejű meleggel töltötte el szívét. Fény szövődött az éjszakába és a rügyesedő fák elkezdtek ragyogni; a szerelem, az élet! Ugy hát ő most kezd élni. Már nemcsak szívében volt világosság, de az előbukkanó nap is szétlővellte pirosas fényét, a mire az ifju összereszt, - még ilyet sem érzett soha! és Petkire gondolt. Most már mi lesz azzal, mit fog neki mondani? Vajjon nem teszi-e fel róla, hogy ki akarta játszani, hogy visszaélt bizalmával? Hosszasan tépelődött ezzel, míg egyszer csak egészen egyszerűnek tűnt fel előtte a dolog: hiszen az nagyon természetes. Elmondja az igazat épen úgy, ahogy történt.

El is mondta épen úgy. Petki csak nézte, nézte, aztán felkaczagott.

- Na, ilyen a héber bölcsesség! Öt évig vagy közvetlen közelében egy szép leánynak, a ki szerelmes beléd s a miről te semmit sem tudnál, ha az apja el nem árulná egy olyan nevezetes alkalommal, mikor épen másnak akarod megkérni. Erre aztán észre veszed, hogy magad is szereted a leányt...

Mig Petki beszélt, a senior komolyan elgondolkozva nézett. Azt gondolta, hogy vajjon jól látott-e a tanár és nem lehetséges-e az, a mit Petki sejtett, mikor megkérte a leányt? hiszen ha nem tapasztalt volna valamelyes melegséget, csak nem lép fel mint kérő? A mint ezt ki-gondolta, el is mondta nyíltan és becsületes szívének egész melegével ajánlotta, hogy ha így lenne, akkor ő mindent elkövet az érdekükben, meg fogja nyerni a tanárt is és reá ne is gondoljanak, ő majd elvonul az árnyas, kis faluba és mily szerencse, hogy eddig még nem szólt a leánynak, így az nem is sejt, mi ment végbe tegnap óta az ő szívében és minden tartózkodás nélkül nyilatkozhatik előtte.

Az egyszerű becsületességnek ily igazszívű nyilvánulása mélyen hatott a könnyűvérű ifjura és az is nyíltan szólt:

- György! Én szeretem a leányt, de mily más szerelem az, mint a tied! Nem tiszta forrásból eredt; számítás volt az alapja: vásott, roszindulatu számítás. Minden áron meg akartam bosszantani az apát. Ugy gondoltam, hogy egy szerelmi kalanddal legalaposabban célzt érek s a bosszantásnak ezen módja magamnak sem lesz épen kellemetlen. Így mentem aztán mindig beljebb, egészen a leánykérésig...

- Lehetetlen!

- Legyen a te megbotrányozásod teljes, még azt is bevallom előtled, hogy midőn elmondtad az apával való jeleneted, nyomban egy vásott gondolatom támadt: ördögi vágyat éreztem az apához rohanni és odavágni a bölcs fejéhez, hogy te nem a magad részére, hanem az enyémre akartad megkérni a leányát...

- Mihály!

- Ugy van, ezt meg is cselekedtem volna egész elszántsággal a következmény iránt... mert azt már te is elképzelheted, hogy a következmény az a nagy bolond kapcsos könyv lett volna, melyet nyomban a fejemhez vág, - de a mit most mondtál, az oly tisztán, melegen ömlött a szívemre, mintha egészen újjá születtem volna: talán mint Keresztelő Szent János vagy Szent Pál, azt már ti tudjátok, hogy melyik?... És komolyan szégyenlem gyermekes pajkosságaimat... jobb is lesz nekem elmenni innen... Tudod mit? teszek egy nagy utazást és hozzád való ragaszkodásom jeléül meg sem állok Damaskusig.

S valóban meg sem állott - Párisig.

VI.

Beszterczei György senior uram magára öltötte ujdontat új tógáját és indula a professzori lak felé.

Megokolt, hosszú beszédet készített magában, melylyel majd felfejti a helyzetet; azaz elmondja a leánynak, hogy az ő lelkét tegnapig fogva tartotta a tudomány és nem engedte felgyúlni azt a fényt, mely világot vessen a szívébe. Tömör okos beszéd lészen az, ha elmondhatja; de a mint benyitott a fehér függönyös vidám szobába és a leányt meglátta egy nagy könyv előtt, melyből »szót szedett« a kis öcscse számára, egyszerre elfelejtett mindent, csak azt az egyet tudta bizonyosan, hogy ő azt a gyöngyös pártás, fiatal teremtest nagyon szereti.

- Flóra kisasszony!... Flóra kisasszony!

Itt elakadt. A leány komoly, hideg tekintete megfagyasztotta a vérét és a dolgon nem enyhített az a büszke, rövid szó sem, a mint odavetette:

- Hallom!

A senior - immár megválasztott lelkész - összeszedte magát; de azért a beszédből nem jutott eszébe egy ige sem; mást mondott:

- Kisasszony, ha most kérdené tőlem, a mit tegnap kérdezt, azt tudniillik: óhajtanám-e, hogy elfogadja a Petki Mihály kezét, most más egyebet válaszolnék: most azt mondanám, a mi ott van a szívem mélyén, a mi nem hagyott nyugton egész éjjel... azt mondanám, hogy szeretem és kérném, fogadja el az én kezemet. De ha nem is kérdez tőlem semmit, akkor is azt mondom, hogy mint kérő állok itt... és beszéltem már az édes atyjával is...

A leány mélyen elpirult s egy pillanatig újból felragyogott tekintetében, a mi tegnap olyan jól esett Györgynek, de egyszerre csak elborul a ragyogás, a szép leány hidegen néz és még hidegebben szól:

- Aztán holnap ismét ki részére fog megkérni kegyelmed?

- De hát az istenért, értse már meg, hogy szeretem, szeretem!

És ebben a felkiáltásban benne volt az igazság, az erő és benne volt a férfi egészen. Azt pedig mindig megérti a leány. Csak úgy most, mint kétszáz évvel ezelőtt. És a régi történetek egyre megújulnak, csak az ember vénül meg.

A nemes.

(Apa, fiu és unoka.)

I.

Az apa, az öreg nemes, abból a fajtából való volt, a kit nem zavart semminemű munkavágy és csendes tétlenségben éldegélt régi udvarházában. Az udvarház háta mögött nagy kiterjedésű kert terült el egész az erdőshegység aljáig. Szavabevehető öregek állítják, hogy hajdan a kertet és az udvart kerítés is körítette. Most nem lenne arra semmi szükség, mert a majorság és a kocza úgy sem távoznak az udvarról: tapasztalásból tudják, hogy itt jobb, mert enni kapnak minden reggel.

Délelőttönként, míg az asszony készítette az árva levest, a zöldséget és a majorság sültet (néha a majorság került elől tyukleves alakjában s ilyenkor a harmadik tál étel vagy palacsinta vagy rétes volt) bedecs Bedecs Mihály rágyújtott megfeketült tajtpipájára és úgy kísérte lomha figyelemmel, hogy felesége és a cseléd mit főz: vajjon sült lesz-e ma, vagy tyukleves? Délután újból pipára gyújtott s ha nyár volt, kiült az »ambitus«-ra; s mikor az asszony rendbe rakott mindent, vette a kötését és mellé ült; ha tél volt, éppen így telepedtek a zöld kályha elé, a kályha ajtót kinyitották és Bedecs belemerült a tűzbe, míg körülötte akkora füst gomolygott, mint egy sűrű felhő. Aztán míg odakinn hullott a hó és járhatatlanná tette az utat a félreeső kis falucskához, néha még beszélgetett is a nyugalmas házaspár.

Korosak voltak már, midőn azon vágyuk teljesült, hogy az ősi kuriára egy fiut hozzon a gólya. A fiu immár kamaszkorban van és az anya, ha megszólal, csak azért cselekszi, hogy az el-kényeztetett Misikéről beszéljen.

Misike, mióta odahagyta a kollegiumot, vagy henyél valamelyik vedlett diványon, vagy a papnál, kántornál mulat; néha haza visz magával valami mutaványszámot egy-egy lapból és a regény részt elolvassa belőle, ha elvégzi, elől kezdi és folytatásnak tekinti a más lapban levőt is, ha ugyan rajta van, hogy »folytatás« és nem jön más véleményre olvasás közben sem.

- Bizony Mihály - mondogatja gyakran a férjének az asszony - most mind a semmiből lesznek valamik... Rossz világ van! Csak éppen ennek a mi fiunknak kapnánk egy magunkhoz való, jó ágyból született feleséget; még a siromban is megfordulnék, ha valami közönséges házból nőszne.

Az öreg nemes csak fúta a füstöt és hallgatva nézte, nézte a málló szén veres fényű tömegét.

Nyárban többen megfordultak a faluban, s ezek között akadtak olyan nyughatatlan természetű urak is - már amennyiben urnak nevezhető a munkája után élő ember! - akik azzal zaklatták az öreg nemest, hogy vágassa ki azt a töméntelen elvénült gyümölcsfát és ültetessen helyette termő fákat: a finom gyümölcsből három-négy év alatt sok pénzt bekap. Volt, aki méhészetet ajánlott, mert azt a szélről védett nagy kertet az isten is erre a célra teremtette. Aztán emlegettek lóhert és még több hiábavalóságot, a mikre idősb Bedecs Mihály csak mosolygott, mert hát ő bizonyosan tudta, hogy ilyesmiket a forradalom előtt sem csinált a nemes ember és még is jól megvolt. Igaz, hogy most rosszabb világ van és a birtokos osztálynak nem telik semmire..... de hát neki nincs is sokra szüksége.

S a nemes házaspárt ily csendes tétlenségben érte csendes halála.

II.

A fiuból már nem az a fajta ember lett, mint az apja, mert az öreg, ha tétlen volt is, de megtetszett rajta, hogy hajdan tanult és ha nem is szerzett, de el sem is prédált semmit az ősi birtokocskából és igazi nemes ember maradt mindvégig.

Misike szeretett volna henczegni, az urfit adni, de nem volt hozzá való vagyona, s még kevesebb világjártassága. Ripők módra dőzsölt, aztán házasodni indult, s mikor sorjába kapta a kosarakat, akkor eszébe jutott, hogy édes anyjának mit ígért: Csak jó ágyból való leányt fog elvenni. Ennek okán a szomszéd faluból, egy az övéhez hasonló romladozó udvarházból, megkérte a nagyobb leányt és azután szörnyen lenézte, a kik nem ilyen udvarházakból nősülnek.

Szegények, tétlenek és tudatlanok voltak mind a ketten, s néhány év múlva oly nyomorba süllyedtek, hogy a végén - ha nem akart éhen halni - Mihály urfiból erdővéd lett, s ettől kezdve gyakran láttam s néha még szóba is álltam vele. Hála istennek, kihalóban van már az e fajta ember; de amíg tart belőle, érdemes a megfigyelésre. Ugy képzelem őket, mint a már rég nem termő fákon a fagyöngyöt: Száradó gally csúcson egy-egy beteges zöld csombók. Rügy és virág sohasem fakad már azon a fán; de a gyökből hajtó jövőt, ha beoltják, egészséges gyümölcsöt fog teremni.

Egy illatos májusi délután künn ültem a nyílásban levő orgonabokrok alatt és Shakespeare-t olvastam - mert az már úgy van, hogy Shakespeare-t mindig akkor olvasom, mikor az orgona nyit; el sem tudom egymás nélkül képzelni ezt a kettőt, s ha már bizonyos megszokás folytán így összeolvadtak, miért is választanám szét? A gránit törmelék nyisszant, arra tekintetem és láttam, hogy tempós, kanyargós léptekkel közeleg Bedecs Mihály. Tudtam, hogy jelenteni jött valamit; de az uram nem volt itthon: megszólítottam. Lekapta zöld tollas kalapját s miután köszönt, olyan állásba csapta magát, ami körülbelül ezt tette: ur vagyok én most is és tudom, hogy a háziasszonnyal miképpen illő társalogni. Naptól pirult gömbölyű arcát megtörülgette rücskös sötét zsebbeliével, s aztán nem tudta, hogy mitevő legyen veres kezeivel: rántott kettőt-hármat a nyakkendőjén, mely egy régi félkendőből állt, egy bogra volt kötve és a végei, mint két szál madzag, úgy csüngtek alá piszkos vászon mellényén. Olyan anyagu és állapotu volt a nadrágja is, a kaputja pedig durva szürke posztóból való; a termete izmos, de lomhaságot kifejező, különben becsületes arcú férfi.

- Ugy-e bár, szép most odafent a havason?

- Nagyszerű! Csokolom a kezét..... nézze meg instálom, nézze meg! - s amint így biztatott, felébredt benne, hogy neki most mulattatni kell a - nőt, és ebbeli célját el is érte egész teljességében.

- Instálom alássan, a havasból kifolyólag van két anekdotám, ha méltóztat megengedni, el is mondom.

- Kérem.

Köhécselt, gürözdölt, aztán kezdte:

- Instálom, a Szamos mentén, ahol legmélyebb a víz és legnagyobb a pizstráng, mert van instálom ekkora is - és mutatta könyökétől a keze fejéig - valami vankujok levágtak egy nagy halom fenyőfát és ott hagyták veszendőbe...

Elhallgatott és én vártam, hogy mi következik már, nem következett semmi, azaz mégis következett a - második anekdota, jelesebb az elsőnél is.

- Hát ha az isten megsegít és egy pár garast össze zsugoríthatok, a jövő tavasszal megfedetem a házamat desztillált zsindelemmel, mert mi türelem-tagadás, az őseim házába már csupor kell, ha esik...

- Minek kell a csupor, ha esik?

- Azért, instálom alássan, hogy a becsurgó víz abba hulljon, mert különben tócsa lesz a pádimentumon. Az őregeim olyan régi módi uriemberek voltak, mindent elhanyagoltak; de én már oda devalválódtam, hogy a család régi fényét kisúvikszoljam!

- Vajjon nem lenne-e üdvösebb ezt a szándékot a sáros csizmára irányítani, hátha úgy nagyobb eredményre vezetne a dolog? Gondoltam.

Nem akart unalmas lenni és változatossá tette társalgását.

- Mit olvas instálom? S kezébe vette a kőasztalra tett könyvet.

- Shakespearet.

- Sekszpir, Sekszpir! Oh igen, tudom már, ez volt a nagyatyja Tisza Kálmánnak.

- Ne mondja?

- Igen, instálom, aztán ez is negyven esztendeig volt miniszter...

- Hol?

- Ha jól emlékszem, vagy Bécsben, vagy Pozsonyban, de mindenesetre a németeknél.

III.

A következő télen történt, hogy a jó ágyból való feleség meghalt és mintha a régi udvarház csak a temetésre várt volna, mert azután nyomban összeroskadt a nagy hó alatt, nem segíthetett már azon a desztillált zsindelem sem!

Három gyermek maradt, két leány s egy fiú. A falubeliek kitoldozgatták a kocsiszint s a család oda húzta meg magát. Pár év múlva az apa is meghalt és akkor a fiatalabb leány, a tizenhét éves Krisztina azzal lepte meg a nénjét, Amáliát, hogy ő most már férjhez fog menni ahhoz a legényhez, akit régen szeret: a Törökék Pistájához. A jóval korosabb Amália, aki már tudta, hogy mily nagy család a Bedecs, annál nagyobb talán csak az anyja családja, a Zády, nyomban elájult, azután sirt, rimánkodott, hogy ne hozzon ily gyalázatot a családra! Hiszen minden ősök megfordul a sirban. Krisztina nem érzett semmi részvétet az ősök ilyen forgolódása iránt: bánja is ő! Pistát szereti s hozzá megy. És hozzá is ment. A paraszt-legény édes anyjának csak az az egy kifogása volt e házasság ellen, hogy a leány nem tud aratni és a gúnyjával is szégyent hoz a Török nemzetségre. És minthogy más különbség nem is volt köztük, ezen könnyen segítettek: a leány kiöltözött, a nevét Katira változtatta s már a második nyáron úgy aratott, hogy a többi sem különben. Aztán műveltség dolgában is egy színvonalon állt az urával s így nem volt semmi baj.

*

Amália ezt a szégyent nem tudta elviselni, oda hagyta a falut és kis öcscsével bekéredzkodott egy rokonhoz a szomszéd kis városban. A rokon is éppen oly szegény s oly büszke volt, mint Amália. Az ősi tétlenségben sem különböztek egymástól. Miután az utolsó regále jövedelmen is tul voltak, panaszkodva, lomhán kezdtek kötögetni másoknak s ebben csak azt fájlalták, hogy egytől-egyig kisebb nemzetségbeli az, akinek pénzért munkálnak, mint ők.

Misikét előbb iskolába járaták, de aztán csak abba maradt, mert a nénje szégyelte, hogy a »rongyos« iparos gyermekek jó ruhában járnak, s az ő öcscse rongyos. Ekkortájt kérte a gyermek, hogy bocsássák a paraszt nénjéhez, ott majd ő is megtanul kaszálni és a kaszásoknak jó dolguk van, mert sült szalonnát esznek.

Az ily lázító beszédekre Amália végkép elkeseredett és megesküdt az öcs előtt, hogy ha ilyet fog cselekedni, ő megmérgezi magát. Így hát a szegény fiu koplalt és rongyoskodott még pár esztendeig, de ekkor már oly leküzdhetetlen vágyat érzett a jóllakás és a jó lábbeli iránt, hogy titokban beszegődött a szomszéd mészároshoz inasnak, mert úgy tapasztalta, hogy ott a legény jól él és jó lábbeliben jár.

És az erős, jól megtermett fiuból olyan székkálló legény lett, a ki ritkitotta a párját. De az Amália néne könnyei omlottak és különösen sajnálta az őseit, akik immár mind megfordultak a sirjukban: mert hát vége az utolsó nemes bedecsi Bedecs Mihálynak! És könnyei egyre hulltak akkor is, sőt akkor még bővebben, midőn az ő sorsa is teljesen jóra fordult: az öcs megkapta Mészáros Birikét és vele egy teljesen berendezett szép, új kőházat a piacon.

*

És a korhadt, terméketlen fagyöngyös fa kipusztult, de az ifjabb hajtásból termékeny fa lett és mészáros Bedecsnek a gyermekei most már a szó valódi értelmében: jó ágyból valók.

Az óra.

I.

- De édes lelkem Vas néni, még is kár volt azt a lakást odahagyni ha már a házi ur ismerőse volt még a régi jó világból...

- Épen hogy az volt, Lili hugom, azért kellett onnan eljönnöm! És az öreg vizkóros asszony szíppant egyet kopott burnótszelenczéből, hátradől nagyon kopott karos-székén, s borzongva simítja térdéhez legkopottabb fekete ruháját. A mit épenséggel nem úgy kell érteni, mintha a többi fekete ruhája között ez lenne a legkopottabb, mert nincs neki semmiféle színben más; így hát csak a szelenczénél és a széknél kopottabb a ruhája. De én istenem, mikor volt az ös-anyáknak magától megálló selyemkamuka szoknyája akárhány, a mire élete fogytáig büszke is lesz az öreg asszony.

- Elköltöztem lelkem Lilikém, mert félteni kezdtem a házi urtól a drága órámat. Hiszen látja lelkem, beh remek antik-darab ez az óra; mindenem ez nekem, oda van forrva a szívemhez, hát csak nem engedhettem prédára?... Maga lelkem el sem tudja képzelni, mily gyönyörű volt ez a forradalom előtt, (és Lili ezt igazán nem tudta elképzelni.) De szép ez most is, ugyebár?

Lili az órára vonatkozó véleményét egészen magának tartja és az öreg asszony tovább beszél:

- Gyönyörű egy óra ez most is, de milyen volt akkor, a mig össze nem rongálták az oláhok! Különben a nagy futás után a falu pléhesse, a ki szabó is volt, egészen helyrehozta, nézze csak, azok a plépántok illenek is hozzá, s a mellett jól össze tartják a megrepedezett porcellánlemezt... Hanem hát hadd beszéljem az órám viszonyát Kézdy Sándor képviselőhöz, tudja lelkem az előbbi házi urhoz. Pár szóból megesik az egész.

De az öreg asszony pár szava hosszúra nyult vissza az emlékek aranyos ködébe, épen mint alkonyban az árnyék; pedig igazán el lehet azt pár szóban is mondani. Hajdan az öreg asszony és Kézdyék egy faluban laktak és a kis Sándorka a nagy udvarházból gyakran átfutott a nemesi kisebb kuriára, a hol mindig szívesen látták és piros almákkal tömték tele minden zsebét. A padlón csuszkáló kis fiu rámosolygott, s a küszöb előtt berzengető kotló rászökött, a miből mindig ádáz harcz fejlődött és az nagyon jó volt. A kis fiu már nem is tudta biztosan, hogy a piros almákért vagy a haragos kotlóért kívánczik a zöld pázsitos udvar tájára. De Vas néni tudta: szentül elhitette magával, hogy már a kis fiu is bolondja az órának. Hiszen ezt az órát irigylit tőle Erdélyország; mert tudja a legostobább is, hogy az országban még csak egy ilyen óra van: a gubernátornéjé... És mikor kirabolták, felgyújtották a csürét, házát, csak az óráért sajgott a szíve, s csak az enyhített bánatán, hogy össze tudta tákoltatni a pléhessel.

A nagy zivatar szétszórta a falu nemességét, nem is hallottak egymásról sok, sok éven keresztül, mig egyszer a véletlen csak összehozta őket a fővárosban. Akkor volt az, midőn a vénasszony szállást keresett az immár őszbe csavarodott Kézdy Sándor képviselőnél. Előbb jól érezte ott magát; de egyszerre csak elfogta a nyugtalanság: miért nézett oly gyakran hozzá a házi ur? Bizony az olyan vén asszony társasága csak nem lehet kedves az eldivatosodott finom urnak. Nem, nem is érette jó, hanem az óráért: a gyönyörű antik óráért! Hej, mert a mit az ember annyira imádott gyermekkorában, ahhoz soha sem lesz hideg... természetes, hogy a képviselő az órára tette az esztét! És amint ezt kitalálta, nyomban eltűnt minden nyugalma. Éjjel-nappal azon tépelődött, hogy ha egyszer nem tud házbért fizetni, lefoglalják az óráját. Oh, Vas néninek nagy tapasztalata van az ilyesmikben. A többi házi ur is mindig azt vette el, a mit legértékesebbnek talált; de azok nem értettek hozzá; nem így lesz azzal, a ki gyermek-kora óta vágyik arra a remek darabra, mert hát végre is az ember nem angyal!

Szóval Vas néni odahagyta a jó kis lakást és Lili hugom nagyon meg van hatva és épen nem tudja, hogy mit gondoljon a képviselőről: igazán nem tudja...

II.

A nyomorban levők gyakran különös módon felfedezik egymást és megható gyöngédséggel igyekeznek könnyíteni a közös nyomoron; így tömörült az öreg vén asszony körül három különböző vidékről bevetődött alak: Krisztina egy »jó ágyból« született vén kisasszony, a ki sohasem tudta megbocsátani a jobbágyság felszabadítását. Lili, egy fiatalabb vén kisasszony, szintén jó születésű, de jobbágyság nélkül. Mari egy közönséges származású, a kit e miatt a másik három, kisasszonynak czimezett és minden nehezebb munkát vele végeztetett. Az alatt a »nénik« és a hugok elbeszélgettek a jó családok hanyatlásáról. Lili hugom néha megfőzte a kávé s ez leginkább olyan alkalmakkor történt, mikor Vas néninek kávéja volt. De az utóbbi időben mind gyérebbek voltak az alkalmak és a három segítség tanácsot ül az ajtón kívül: mert ha ez mind így megy, meghal éhen az öreg. Ők, amit lehet, mindent megtettek, de hogy tartsák is, abban nincs módjuk. Összebúva elhatározzák, hogy Lili írjon egy levelet, melyet Krisztina fog tollba mondani és a »kisasszony« elszállít a képviselőhöz. Ami meg is történt. Ennek következtében másnap a képviselő felkereste a beteg asszonyt. A három segítség összenézett és nyomban távozott. Az elegáns ősz férfi az ágyhoz lépett. A beteg inkább ült, mint feküdt az ágyában és ajkai mozogtak az elgyöngült idegek rezgésével.

- Mondja csak Vas néni, miért hagyott oda minden szó nélkül és miért nem adott semmi életjelt magáról?

- Hát, hát nem akartam alkalmatlan lenni... az elköltözésem okáról sem szólhatok... arról épen nem! És fürkészve néz vendégére: úgy van, most is az óráért jött, mint keresi a szemével... ni! már rátalált... Oh, bár ide se jött volna! Aztán összeszedi magát s az ősi vendégszeretet felülkerekedik a rettegésen:

- Méltóztassék helyet foglalni... bár egy pillanatra.

- Csak úgy ülök le Vas néni, ha elárulja a titkát, különben nyomban távozom!

- Ne, ne tegye...

- De megteszem, ha nem szól.

- Szólok hát, elmondok mindent, hiszen a féllábam már úgy is a sirban... nézze csak, mily nagy sír kell ennek a dagadt lábnak! És kissé kidugja püffedt lábát a takaró alól, a mi éppen nem kellemes a képviselő előtt: nem szeretjük a halált ily közel érezni. Megborzongva, összehúzódva ül le a vedlett székre.

Vasné, a mint látja, hogy vendége kényelmeseen letelepedett, emlékei szárnyán elröpül a hegyek közé húzódott kicsi faluba s beszél a régi, régi dolgokról és az őszülő férfi egyszerre csak úgy érzi, mintha gyermek lenne és most is ott játszadozna az édes kedves szülőfalvában. Lelkét melegen rezgi át az emlékezet: az egyik pajkos vidámsággal csapkodja, puhán simogatja a másik; aztán mint napfényben az arany pillék, úgy röpködnek körülötte a rég feledett apró dolgok, melyek most egyszerre mind nagyon kedvesek. A beteg asszony kissé elhallgat s az ősz férfi valami olyat érez, mint mikor gyermekkorában félbe szakítottak egy gyönyörűséges mesét.

- Hogy volt azután?

- Ugy volt, édes jó képviselő ur, hogy az a kicsi Sándor naponta kétszer-háromszor is átfutott Vas nénihez, az pedig kitalálta, hogy miért jó; nem is volt az nehéz kitalálni, mikor az első

tekintete mindég az én gyönyörű órámra esett. A kis fiu már tudta, hogy az egész országban ez a legnevezetesebb óra, szakasztott mása annak, melyet a gubernátorné örökölt egy fejedelem-asszonytól: minden ember csodálta és irigyelte tőlem ezt az órát; az volt az én büszkeségem, gyönyörűségem, oda nem adtam volna a széles világ kincséért és most még inkább ragaszkodom hozzá, semmim sincs már a régi jó világból, csak ez a drága szép órámm... hát ne csodálja senki, hogy úgy félttem... igen féltettem a képviselő urtól is...

- Tőlem!

- Ugy van. És most már bevallom, hogy azért hagytam oda azt az olcsó jó kis szállást is, mert nagyon gyötört az a gondolat, hogy ha egyszer nem tudok házbért fizetni, elveszi az órámat...

- Ugyan, ugyan Vas néni, hogy gondolhatott olyat?

- Jaj, lelkem, az ember csak ember és a mi úgy oda van forrva gyermekkorunk aranyos emlékeihez, ahhoz hova-tovább mind melegebben ragaszkodunk... Mintha most is látnám, mily gyönyörűséggel nézte azt az órát ott a fekete szekrény tetején, emlékszik: mennyi piros alma volt mindig az óra körül?

- De hát hol van az az óra?

- Hol van? Itt van ni! És megérintette könyökével a kis asztalon ketyegő órát.

A képviselő mosolyogva szemléli a pléhkel összetákolt rozoga jószágot s úgy tetszik neki, mintha az életben most látná először: nem fűzi ahhoz semmi emlék; de már a piros almákat tisztán látja - akkor is azokat nézte - csak hogy még sem hagyhatja minden szó nélkül a dolgot:

- Régi lehet... és mégis mily erőteljesen ketyeg... érdekes.

- Na ugyebár, hogy érdekes? És mily gyönyörű az ütőhangja is, nemcsak a ketyegése!

Erre az öreg óra meg akarta mutatni, hogy mit tud, elkezdett ütni: egy, kettő, három, egészen tizig. A beteg diadalmasan nézett vendégére.

- Mit szól ehhez a hanghoz?

- Igazán erőteljes, épen olyan, mintha egy várromban fiatal család lakna.

És ettől kezdve az öreg óra, mint egy élő személy, úgy részese lett a társalgásnak. Vas néni ismét beszél a régiekről, Kézdyt ismét magával ragadja a mese ringató árja. A városi élet izgalmas rohanása közben sohasem volt annyi ideje, hogy emlékei előtt megálljon és előhívogassa őket a ködből: most egyszerre itt van mind:

- Emlékszik, mikor csiszonzálás után befutott, mindig volt egy pár sült alma is melegen.

- I-gaz!... i-gaz! ketyegi a vén óra.

Aztán egy darabig csend lesz, csak az óra beszél egyedül, mire az ősz férfi úgy kezdi érezni, mintha igazán rég ismernék egymást. Hiszen a fekete kasztn, a sok piros alma hiven él az emlékében... és az óra ott volt azok között. Az már akkor is élt, mikor ő még nem volt. Szegény öreg jószág! te láttál engem mint kis fiut, sokszor láttál... Aztán biztatja az óra tulajdonosát, hogy még huzamos ideig fog gyönyörködhetni a kedves órája szép hangjában, mert már egészen a javulás útján van... (Vajjon mit gondol erre az óra? Bizonyosan azt, hogy kis fiu korában őszintébb volt) és mintha restelkednék, vagy tartana tőle, hogy beleszól, olyan gyorsan csusztat valamit az óra alá. Épen akkor toppant be Krisztina és úgy találta, mintha a híres férfi az órát czirógatta volna. De már csakugyan igaz, hogy bolondja a nevezetes órának! És ettől kezdve a vén lány előtt is magasra emelkedett az öreg jószág becse.

III.

És a képviselő egy napot sem mulasztott el, hogy be ne nézzen a beteghez: ott azon a küszöbön belül tárul fel előtte a régi, a forradalom előtti világ s mohósággal szívja magába az öreg asszony minden szavát. Az óra is érdeklő már és szívesen hallgatja, hogy ő mennyire szerette azt mindig. Eközben a beteg nem lát több szükségét és néha hálálkodik is:

- Áldja meg az isten, nagyon jó hozzám! De én sem leszek hálátlan, megverne az isten, ha az lennék.

Egyszer egy hétig nem látogathatott el a beteghez, de az orvosnak meghagyta, hogy nézzen el minden nap. Éppen szembe találkoztak és az orvos figyelmeztette, hogy: kevés van hátra. Kézdy nyomban a beteg felé vette az útját. Mikor belépett, a három jó lélek érthető jelekkel adta tudtul, hogy baj van, az eszméletét el is vesztette már. Aztán kettő közülök lábujjhegyen távozott, Krisztina pedig suttogva szólt:

- De ha g y a k o z o t t ! az órát a képviselőnek hagyta.

Az óra ráketyegte: I-gaz... i-gaz! Mily ismerős hang, gondolta Kézdy és a beteg felé hajolt, hogy mondjon valami vigasztalót. A beteg aludt és a férfi távozott.

Az ajtón kívül várta Lili:

- Képviselő ur, kérem egy szóra.

- Tessék.

- Szegény Vas néni már h a g y a k o z o t t ; az órát a képviselő urnak hagyta...

Mikor pedig kilépett a kapun, Mari, a »kisasszony«, állta az útját.

- Nagyságos képviselő ur, ne méltóztassék neheztelni, hogy útját állom, de nagy a mondani valóm: szegény betegünk már h a g y a k o z o t t s a drága órát nagyságodnak hagyta.

A képviselőnek úgy tetszett, mintha egyszerre három órát örökölt volna és csak kezdett még jobban vonzódni az örökségéhez. S míg az országházig ért, az óra mind ott motoszkált a fejében és már el nem hitte volna senkinek, hogy gyermekkorában ne ez lett volna a főgyönyörűsége. A szegény beteg asszony piros almáival igazán oda van fűzve a régi emlékek közé s mikor ezeket felelevenítették, akkor a férfi lelke teljesen befogadta az öreg asszony erős meggyőződését, azt, a mi az asszonyt maniakussá tette s vénségére megfosztotta egy nyugalmas lakástól. Az átvitel ereje hatalmasan működött az erősebb egyénnél: az óra mind nagyobb tért foglalt el a régi emlékek között, maguk a régi emlékek is ősi erővel törtek föl a mélyből s a beteggel való minden találkozás után nagyobb tért foglaltak el. Már egészen ott élt a falujában és néha épen úgy érezte, mintha szünidőn lenne odahaza, aztán felrezzent és mosolygott balgaságán. De ismét csak az öreg asszonyhoz vitték a gondolatai: bár ne halna még meg, hogy beszélgetnének tovább a gyermekkorról...

Éjjel, mikor az óra épen tizenkettőt ütött, a beteg egyszerre csak megszólalt:

- Hallgassátok, hallgassátok, beh gyönyörű hangja van! Felült és mosolyogva intett csendet. - Mondjátok meg a kicsi Sándornak, hogy ha bizonyosan nem tudnám, mennyire imádja a kedves, híres órámat, magammal vinném a koporsómba... de így nem veszem el tőle; tudom, meg fogja becsülni, mikor úgy szerette mindig... mindig...

Aztán nem szólt többet soha.

A három jó lélek összebúva tanácskozott a temetés felől, míg egyszerre csak rájött, hogy minek törné a fejét, mikor ott van az örökös: bizony megteheti, hiszen k i n c s e t örökölt!

És másnap reggel az örökséget diadallal szállították a képviselőhöz. Három fonnyadt jobb kéz egyszerre nyult az ócska takaró után s mikor azt lerántják, egyszerre mondja mind a három öreg:

- Itt az óra!

Aztán Krisztina ismétli a haldokló szavait, Lili szintén ezt teszi s mikor a »kisasszony« is elmondja, a férfi vele végzi:

- Mikor úgy szerettem mindég, mindég!

A három vén leánnyal mintha eltávozott volna az egész jelen: az ócska, rozoga jószágból kiáradó illat gyermekké tette; még annál is tovább ment és egyszerre csak látta azt a jelenetet, mikor a nagy udvarházból a kis kuriára futott egy jobbágy fiu és jelentette az ő születését:

- Az uraságnak fia született!

- Szegény kedves öreg jószág te! És megsimogatta az örökségét.

És később, mikor az óra egyszer csak szétmállott s egy híres órás antikra javította, a tulajdos egészen elszomorodott: hiszen ő azt a másikat, a pléhpántost szerette annyira gyermekkorában és igazán szép is volt attól a szegény öreg asszonytól, hogy éppen azt hagyta neki!

A faj.

A vizsgateremben nagy volt a hőség: ennek okán az asztalokat kitették az eperfák alá, végig rakták jutalomkönyvekkel s úgy várták a közönséget; mert hát vidéken a záróünnepek még mindig érdeklik az embereket.

A tanfelügyelő és a tantestület helyet foglal az eperfák alatt s beszélgetni kezdenek. Az igazgató rámutat egy pompás diszkötésű könyvre és mond valamit a tanfelügyelőnek. A fényesre fésült iskolás gyermekek érdeklődve tekintenek az asztal felé s maguk között suttogják, hogy kié lesz az az aranyos könyv. Aztán megdöbbenve huzódnak egymáshoz, mikor látják, hogy valaki felnyitja azt a másik nagy könyvet, amelyből nyomban ki fog sülni, hogy melyik mi módon használta fel azt az időt, melyet a jó Isten játéokra rendelt volna, ha tanítók nincsenek: lám, a kis bornyu sem húz jármot... nahát!

A közönség gyűl, a gyermekek szorongása nő: hány kis sziv zakatol a megszegyenítés félelmétől. A jobb tanulók - fiuk és leányok - külön csoportba verődnek s bizalomteljesen néznek a hosszú asztal felé; a többiek pedig ezeket tartják szemmel. Van, aki azt gondolja, hogy ő is törte magát annyit, még talán többet is, mint a kitünőek, de mind hiába és nem tehet róla, ha semmiképpen nem akart a fejébe menni. Szegény kis buták, be nagy kín is nektek az a tudomány!

Savát, borsát megadják a dolognak; az igazgató beszédet tart, melyet minden gyermekes szülő nagyon szépnek mond s azon van, hogy e véleménye titokban ne maradjon.

Aztán kezdetét veszi az érdemsorozat felolvasása. A tömeg összébb szorulva, kört alkot az asztal körül. Tulnyomó a színes tájviselet: hófehér ingujjak villognak a napfényben és a piros csizmák sokaságától mintha csak lángolna az udvar kövezete; de azért virágos kretonruhák, szalagok és csipkés napernyők is röpködnek a meleg levegőben.

- Varga Ilona! - hangzik az asztal mellől, mire előlép egy tizennégy éves karcsu leányka. Nyulánk és mégis gömbölyű termetének fejlődő báját kecsesen mutatja a tapadó tájviselet, üde arczán a fiatal kor érintetlen hamva, szép fekete szemében az értelem és mély kedély ragyogása, szóval vonzó, bájos serdülő leányalak a maga ártatlanságában.

Az iskolaigazgató felemeli a nagy diszkötetet s egypár meleg, elismerő szó kíséretében adja át a »legkitünőbb« növendéknek.

A leányka mélyen elpirul, aztán megköszöni a »szép ajándék«-ot, de nem mozdul. Szelid tekintetével felnéz az igazgatóra, mintha várna még valamire. Az igazgató megérti, odahajol a tanfelügyelőhöz, súg valamit, mire a jóságos arcú férfi fennhangon mondja, hogy legyen csak nyugodt a leányka, mert ha már tovább akarja folytatni szép reményekre jogosító tanulását, bizonyosan bejut a képezdébe, mert nagyon érdemes rá.

Felcsillan a tekintete, kigyul az arcza és fiatal szíve akkorákat dobban, hogy a tapadó varrottas gyolcsingen keresztül jól látszik a lüktetése. Elfogódik, ajkai remegnek és nem tud egy szót kiejteni, magához szoritja a nagy diszkötetet és édesanyjához fut. Az asszony koros, a kis leány elkésett virág s ezért kedvesebb a felnőttéknél. Örvend a »kicsiny virágom« kitüntetésének, de hogy elszakadjon tőle, azt nem óhajtja. Szeretettel simogatja az arczát, aztán a fényes könyvet is, miközben el akarja rejteni könyveit.

Egy tiz éves halvány fiucska magasra tartja jutalomkönyvét és úgy keresi az édesanyját, a ki éppen Vargáné - az Ilona anyja - mellett áll. Amint odaér, egyszerre csak hátraesik és a körülötte állók továbbadják:

- A kis nyavajatoróst utóléri a baja!

Egy csupor vizet hoznak és locsolgatják a szegény, szederjeskék fiucskát. Édesanyja a földre ül, ölébe veszi s úgy dörzsölgeti. Vargáné hozzáhajol és halkán mondja:

- Látod, látod Annók, úgy kérelek, mint a jó Istent, hogy próbáld meg azt is; de nem hallgattál a szavamra...

- Próbáltam már százfélet is.

Aztán elbeszéli, hogy mikkel tett már kísérletet s különösen kiemel egyet...

- Jó, az is jó; de inkább csak szopós gyermeknél használ; amit én tanácsolok...

A leányka gyöngéden meghuzza édes anyja inge ujját:

- Édes anyám, ne tanácsoljon babonaságot!

Annókban reményt kelt a kis leány tilalma.

- Hagyd csak Ilona, tudja édes anyád, hogy mit beszél! Megfogadom Ilona néne a tanácsát, megfogadom, úgy sincs már másban reményem...

A kis fiu magához tért, felült, aztán talpra állt, édes anyja megfogta az egyik kezét és kérte Vargánét, hogy fogja meg a másikat, vezessék haza, úgylis tőszomszédok: aztán otthon mondja el még egyszer azt a dolgot.

Hazaértek, Annók asszony a tornácra vezette fiát, egy csupor tejet s egy darab puha kenyeret adott a kezébe, aztán visszafutott az utcaajtóba Ilona nénéhez, maga mellé vonta a kispadra, vállára tette a kezét s reménykedve nézett a szemébe:

- Sorolja hát elé lelkem, Ilona néne...

- Édes kedvvel teszem: haszonra válják!

Serdülő leánykája nyugtalan tekintettel nézi: oh, bárcsak ne beszélne babonaságot az édes anyja!

Hátha még sejtené, hogy mi lesz abból a babonaságból!

- Hát Annók fiam, a nehéz nyavájában levő gyermeknek az édesanyja hajnalhasadta előtt elmegy kilencz idegen telekre, kilencz kútból merít kilencz kupa vizet s abban fürösztö a gyermekét háromszor egymásután. Akkor kerít egy olyan időhaladt asszonyt, tudod, a ki már meg t é r t és egy szűz leányt, azoknak a szívére köti, hogy a fürösztő vizet vigyék a kereszt útra és ott öntsék ki...

A szép kis leány arcza ég: oh, hát még sem tudta meggyőzni az édesanyját, pedig mennyit olvasott és beszélt neki a babona ellen! Ezért akar ő tovább tanulni, hogy felvilágosíthassa ezt a szívéhez nőtt népet. Édes anyja folytatta:

- Csakhogy aztán az asszony tul legyen már...

- Megértém Ilona néne és kedet itélém olyannak, csak nehogy megvesse a rimáncodásomat...

- Dehogyan vetem, mikor azzal bünt raknék a lelkemre.

- Áldja meg érette az Isten! Aztán a szűz leánynak Ilonát itélem...

A kis leány megremeg, arczából elfut a vér:

- Nem, ne is mondja Annók néne, mert én azt meg nem teszem. A babona nagyon sötét dolog s éppen azért imádkozom mindig, hogy adjon az Isten nekem tehetséget a hozzám tartozók felvilágosítására.

Annók asszony összetett kézzel rimázkodott, hogy legyen szíve és szánja meg azt a gyermeket, hiszen látja mily gyöngé, bizony ha nem segél rajta, belehal. Szavai zokogásba fultak és arcát könnyek áztatták. Vargáné pedig összezsápta kezét s úgy fordult az ő »kicsiny virága« felé. Soha, soha se hitte volna olyan köszívűnek s az ő akarata ellen szegülőnek...

És másnap este a kis leány ott ballagott édesanyja mellett egy nagy kanta vízzel, melyet aztán közösen öntöttek a keresztútra...

Később azt mondta Vargáné, hogy ettől az orvoslástól bizonyosan meggyógyult volna a fiucska, ha meg nem hal más betegségben.

II.

Ilona éppen olyan nehéz szívvel vált meg szép tájviseletétől, mint édes anyjától. Az a ruha úgy oda volt forrva a szívéhez, hogy erős sajgást érzett, mikor elszakadt tőle. Hej! Csak ne hajtana úgy a tudományszomj és ne lelkesitené az a vágy, hogy tanítani fogja a saját véreit, bizony újból felhúzná kicsi piros csizmáját és gyönyörködne tovább varrottas ingválla hófehér villogásában.

Idegen volt neki a »nemeses« ruha, de annál inkább gyönyörködött abban az atyafiság. Midőn az első szünidőre hazajött, azzal fogadták, hogy »szakasztott olyan, mint az igazi kisasszony és igazán már nem is tudjuk minek szólítsuk?«

- Csak úgy, mint eddig - felelte mosolyogva a kis leány, amivel akkora népszerűséget szerzett, hogy rajongott érte az egész község. Nem is tartották titokban, mennyire büszkéik rá. Kellemes érzés volt ez Ilonának, ami még jobban lelkesítette feltett céljáért.

Előbb csak saját háznépénél kezdte az oktatgatást. Különösen a bátyja feleségénél bő alkalma nyílt a tanításra. Az »ágyó« szerfelett meg volt akadva a boszorkányokkal: lépten-nyomon találkozott egygyel: macska, varju, de legtöbbször vénasszony képében. Este még a favágóig se ment volna ki egyedül a világért, a padlásra pedig még nappal se, mert ott a »rossz«, a »gonosz« és a »boszorkány« felváltva tanyázott s hajmeresztő dolgokat mívelt.

Egy évi kitartó oktatásnak egy napon az a fényes eredménye lett, hogy déltájt a menyecske egyedül ment fel a padlásra. Ilona ragyogó arczczal ragadta meg az édes anyja kezét:

- Nézze, nézze édes anyám, ágyó már nem fél a boszorkányoktól: egyedül ment fel a padlásra. Mikor én leszek itt a tanítónő, úgy kiirtom a babonát...

Nem folytathatta, ágyó nagyot visított, aztán rémült arczczal rohant lefelé a létrán:

- Máskor tedd bolonddá nagyapádat a mézes beszéddel! 'Iszen ott a boszorkány a rongyos darócz alatt, rám meresztette a két tüzes szemét, az egyikben sárga láng, a másikban zöld láng lobogott és úgy égetett, mint a tűz... oh, bár ne is vesztegettél vala meg azzal a szép szóddal!

Hiába hozta le Ilona a saját macskájukat s hiában mondta a menyecske, hogy: »Úgy ugyan a, nem is képpedek meg máskor« de azért meg nem simogatta volna azt a »rossz«-at a világért és kezdett terhére válni a sok »írásos hijáばvaló beszéd«.

E közben a szomszéd öreg kántor meghalt és ezt jó alkalomnak vette az elkényeztetett fia, hogy hazajöjjön. Falbarugta a kollégiumot, mert nem találta mulatságosnak, hogy minden osztályt két-három évig járjon - és lett az apja helyett kántortanító és elkezdett epedni a szép szomszéd lányért. Ekkor ágyónak az a gondolata támadt, hogy sokkal jobb lenne, ha férjhez menne az a lány, mert hogy ha végez és hazajő tanítónőnek, akkor is tovább zaklatja a tudományával; de ha egyszer férjhez megy, más lesz a gondja.

Ennek okán meg is kezdi a sugdosódást az öreg kántornéval. A kertjüket csak egy letaposott sövénykerítés választja el egymástól, az öreg asszony mindig ott babrál a levendulák és méhfüvek között és meggörnyedt alakját néha egészen elfedi az az óriási bazsarózsabokor, mely a fián kívül a legnagyobb büszkesége: se fiu, se bazsarózsa, nincs egy szál is olyan megtermett, piros, mint az övé.

A szomszéd parasztnyecske éppen ezt a kettőt kezdi dicsérni. S így könnyen szívéhez férhet az öreg asszonynak, a ki előbb rangján alólinak tartja, hogy fia parasztleányt vegyen nőül; de csakhamar megbarátkozik ezzel a gondolattal s még maga biztatta a fiát, hogy vegye el, hiszen már úgy se egészen paraszt. Igaz, hogy a leány felette fiatal; de hát majd megkimélik...

És így egészen rendén a dolog s nincs semmi más akadály, mint az, hogy a kis leány hallani sem akar a férjhezmenésről.

- Tovább tanulok, hogy taníthassak. - És tiszta tekintetében igaz lelkesedés lobog és szíve telegyűl a fajszeretet lángoló melegével.

Aztán az a kis szív az ő gazdag érzelmeivel pár év múlva nagy harczot állott ki: megszeretett egy fiatal, mívelt kulturmérnököt: ha ahhoz megy, nem teljesítheti azt, amit hivatásának érzett, amiért megvált szülőfalvától és attól a drága, kedves tájviselettől, melyhez oda volt forrva a szíve. Küzdött, de nem hosszasan. Férjhez ment és e házasság felett a mérnök édes anyja korántsem érzett olyan elragadtatást, mint érzett volna az öreg kántorné.

III.

Az Ilona szülőhelye távol esett a fővárostól; de azért az a kör, melyben a kapós fiatal mérnök és édesanyja élt, már tudta, hogy kire esett a választása annak, aki fényes partit csinálhatott volna.

Amint Gábor Gyula bemutatta bájos kis feleségét, rögtön el is nevezték a »szép parasztleány«-nak; de már egy év múlva mindenki megbocsátotta neki, hogy paraszt anyától született s természetes, rendkívül kedves modora el is felejtette volna származását, ha ő maga nem emlegeti lépten-nyomon.

Nem titkolta lángoló fajszeretetét s elmondta, hogy éppen ez sarkalta a tanulásra; az ő szülőhelyén: a gyönyörű hegyek között, nagy a babona, azt akarta kiirtani és még most is reméli, hogy ha egy-egy nyarat otthon tölthet, sikerülni fog neki felvilágosítani a fiatalabb nemzedéket. Aztán megmutogatta azt a kedves szép öltözéket, melyben addig járt, míg a képezdébe nem ment.

Édesanyját is elhozta egyszer, de nem tudta magánál tartani: mert Isten mentsen minden jólelket attól, hogy egy másik ház tetején lakják és ha onnan leszáll, akkor se lásson egyebet kőnél; fa és mező helyett mind csak követ! És mikor az öreg asszony így beszélt, a leánya előtt is felragyogott a vadvirágos rét harmatcsillogásával, a kertvégi csörgő patak és a kékkal fátyolozott hegyek, s szívét erős vágy kapta meg: a szülőföld vonzásának alig tudott ellentállni.

- Úgy, úgy, Ilona, én már csak hazamegyek oda, hol a föld nem kőből való, te pedig utazz el az uraddal, ahova kívánczik, mert az asszonynak mindig azt kell cselekedni, amit az ő ura parancsol; így vagyon megírva a bibliában is. Haza megyek leányom és alázatos szívvél imádkozom a jó istenhez, hogy tetőzze ezt a te nagy boldogságodat egy gyermekkel; hadd legyen neked is egy kicsiny virágod...

- Bár meghallgattatnék az imádsága, édesanyám.

Négy évig nem hallgattatott meg, de akkor aztán éppen úgy teljesült, amint Ilona hő vágygial óhajtotta: fia legyen, ép, egészséges gyermek, aranszöke fürtökkel, kövér kacsóval. Az lett. Most már csak az van hátra, hogy olyan embert neveljen belőle, a milyenről álmodozott: a gimnáziumig maga fogja tanítani, aztán álmodta tovább azt a szép álmot, melyet minden jóra való anya végig álmód a fia jövőjéről.

Ugy szerette azt a gyönyörű kis fiut, a mint csak azok szerethetnek, a kik még nagyon közel állnak a természethez, de már műveltek. S a természetes emberi érzések alapján erős vágya kelt, hogy a kis fiut elvigye a nagyanyjához. Férje nem ellenezte, hogy töltsen az egész nyarat születése helyén, maga pedig távol onnan egy nagy munkát végez, melylyel egész őszig el lesz foglalva.

A férj előbb elindult és a feleség, amint készülődött, egyszerre csak azt érezte, hogy úgy lesz ő egészen otthon azon a drága helyen, ha nem visz en magával senkit a fővárosból. Eddig is maga ápolta a gyermekét, úgy mint az édes anyja és minden ösanya, s egyszerre csak erős vágy kapta meg fájának szokásai iránt. Nem értette magát, de elhatározta, hogy cselédet nem visz, hadd legyen egészen csak az ő véreivel és bálni kezdte azt is, hogy odahaza miért rendeztetett be egy szobát úri kényelemmel. Jobb lett volna az úgy, mint hajdan volt.

Útra kelt s amint közeledett szülőföldje felé, mind hatalmasabban érezte azt a vonzást, mely immár betöltötte egész lelkét. Mikor a lapály halmokká, aztán körbefutó hegyekké domborul, kéjes meleg kezd futkosni a szívében: az a legszebb, leginkább kéklő hegy éppen a szülőfaluja felett van. A vonat már oly mezőket szel keresztül, melyen az ő vidékebeliek munkálkodnak, vére felhevül, arcza lángra gyul: Oh! semmi sincs ily szép, mint ez a gyönyörű tájviselet a maga ragyogó tisztaságában! És egyszerre úgy érzi, mintha az lenne az igazi s idegenül tekint végig a maga ruháján. Aztán mosolyog dőreségén; de tekintete majd elnyeli az ő népét.

A vonat megáll; a fiatal asszony karjára kapja kis fiát és az érettük jött kocsira ül. Szíve nagyokat dobban és arcza ég. A kocsi hegyek alján gördül a hegyek közé. A lég már egészen az, melyet gyermekkorában szívott: minden lehelletre élénkebben röpködik körül a felújult emlékek s úgy érzi, hogy az a balzsamos áram kéjesen ringatja. És a mint élvezi a rég nélkülözött pompás havasi levegőt: a faj és a szülőföld szeretete újult meleggel lángol a vérében. Midőn a táj kezdte azt a csodás, sajátos jelleget öltetni, mely annyira elüt minden más vidéktől, az anya szilaj hévvel szorította magához gyermekét, aztán ismét magasra tartotta:

- Nézd, nézd te szegény városi szülött! Soha se láttál ilyen szépet. Ha megnősz, szeresd úgy, a mint én szeretem és akkor nem lesz a szíved üres soha!

Az elemek erőszakos kitörése különös formákra szaggatta a tájat és az évezredek azon működtek, hogy elsimogassák az élességeket. A hegyszakadékokat, a régen eltűnt folyók medreit és a tűzhányók kúpjait puha, ragyogó zöld pázsit borítja. A hajdani tengerből hullámverése tágas medenczét mosott, melyekben meglepő színváltozatban ringanak a vetések, keresztül-kasul futva mindenféle növényzettel, a virágos rozs mellett haragoszölden a burgonya, a szürkés zab mellett a virágos kender s mindez keskeny, tekergőző szalagokban fut le az öbölbe, aztán összefonódva kigyózik fel a medencze puhahajlású párkányáig. A hegyek is, a levegő is olyan sajátos: valami ragyogó s mégis fátyolozott kékség rezeget az egész tájon: mintha tiszta vízben úszna minden hegy. Csak a vadregényes szépség, a maga páratlan üde levegőjével szól a hegyi vidék szülöttének a szívéhez, az hozza vérét édes pezsdülésbe. A róna elbágyasztja, az egyhangúság érzetét kelti, de a hegység bűbájos szépségével fölpezsdíti a vérét és szívét mennyei érzés dobogtatja.

Egy kaptatóra érnek és egy falu tárul fel a völgyben, a fiatal asszony szemébe könny szökik, magához szorítja gyermekét, egy pillanatig fennakad a lélegzete; de egy lehelletnyi a szülőfalu üde levegőjéből lecsendesíti felindulását és a kis fiúnak újból dolga akad; igaz, hogy az ő

nyolcz hónapjával egész könnyedén veszi a dolgot, pedig édes anyja megmutatja neki azt az áldott karcsú tornyot, a temetőt, mely sokkal lombosabb, mint akkor volt és mindent, mindent, miközben úgy érzi, hogy van benne valami közös a temető fáival, a réteken mozgó emberekkel és mindennel, ami ezen a drága, szép szülőfalun elibe tárul.

Mióta férjhez ment, csak egyszer volt itthon; de akkor az új helyzet szokatlansága foglalta el és csak a férjét nézte. Most is csak úgy szereti a férjét, mint akkor, de azért, amint hazaérkezett, minden más érzést háttérbe szorított az a hatalmas vonzás, mely egyszerre odafűzte szülőhelyéhez és a néphez. Akik itt mellette mozognak, azok mind az ő vérei, mind úgy ragaszkodnak ehhez a földhöz, mint ő.

Az emberek kifutnak, szeretettel üdvözlik a vérükből való vért. A szomszédok sietnek szét-tárni a már nyitott leveles kapuszárnyakat; segítenek leszállani, úgy hogy rekt'uram oda se férhet, pedig nagy az igyekezete. Egy koros asszony, Annók néne, a kis fiút kapja el s míg szőke fejét csókolgatja, egyre azt motyogja: éppen ilyen volt az ő Jánoskája, míg nem gyötörte a nehéz nyavalya. Ezek a szavak megütik az anya szívé, egy pillanatig valami nagyon kellemetlent érez, de aztán gyöngéden szól az öreghez és elveszi tőle a kis fiút, befut vele beteg édesanyjához, az ágyára borul, csókjaival halmozza, aztán hozzátartja a gyermekét:

- Nézze, édesanyám, a szép kis unokáját, tudja-e, hogy éppen ma nyolcz hónapos?

A beteg ajkához szorítja a kis unoka kövér kacsóit s teljesen mellőzve azt a sok szép felvilágosítást, melyben leánya részesítette, mélyen felsóhajt:

- Hogyne tudnám; bánkódva tudom, hogy rossz napon, rossz jegy alatt született. Péntek volt a nap...

Ilona mosolyogva simítja végig anyja arcát.

- Mindegy az édes anyám, akármely napon született, jó hogy itt van; tudja, mint vártuk a jöttét.

- Tudom biz' én s éppen azért szomorított meg az eset; amint jött az irás, tüstént vettem a kalendáriumot, megnéztem az égi jegyet s azóta betege is vagyok mindég, megládd kicsiny virágom, hogy ki sem épülöm soha.

Igazán nem épülte ki, mert néhány nap múlva megölte a vese-baja. A halála előtt való napon nyugodtan, az erős meggyőződés hangján mondta:

- Most már nagyon kevés van hátra; hallottad leányom, mint vonított az éjjel a kutyánk: halottat ordított; egy, legfőlebb két nap alatt meghalok.

Az anya szavai mélyebb nyomot vertek leánya lelkén, mint a mennyit az bevallott önmaga előtt. Bánatába, melylyel nem akart elszámolni, belevegyült valami nyugtalanító érzés, noha tagadta a létezését. Pedig nagyon megütötte a szívé, hogy a gyermeke rossz jegy alatt született; s az is zavarta, hogy a kutya miért vonított folytonosan az anyja halála előtt és miért tűnt el a temetés után? Ejh! Hát ha ő ilyeneken kezd tépelődni, akkor miként csodálkozik a műveletlenek babonáin?

IV.

Hosszu leveleket irt az urának; sokat foglalkozott falva új nemzedékével; de ideje legnagyobb részét kis fiának szentelte; s amint ott élt, a hol született, néha úgy érezte, mintha soha se is távozott volna hazulról. Kortársai, akikkel mint kis leány sárkemenckéket rakott a patak partján, semmiben se különböznek tőle. Úgy, abban a ruházatban képzelte magát s néha megütődött, mikor a tükörből egy urinő nézett rá: hát hogy ilyen lenne ő? Aztán az a kis fiu

fehér csipkeruhájában... Nem! Sokkal szebb az úgy, ha meztelen lábacskaikat süti a nap s kövér karjain lobogós az ingujj: az emlékében élő gyermekek mind ilyenek, legyen ilyen az ő egyetlene is.

Mezőn, kertekben foly a szénagyűjtés. Az pompás élvezet, beleképzeletti magát egészen és mohón szivja a friss szénait. Van a hétnek egy napja, midőn minden háznál szapulnak, ilyenkor sulyokcsattanásoktól visszhangzanak a hegyek. Ilona karjára kapja gyermekét és lemegy a kertvégi vízhez: szomjas tekintete odatapad a hosszú sor sulykoló asszonyra: térdig állnak a tiszta vízben s a hús habfodrocskák ott keringenek meztelen lábaik körül. A kövek között apró halak ficzánkolnak és éppen úgy csillognak a napfényben, mint akkor, mikor ő maga is ott lubiczolt és halászott; érzi a víznek üde lehelletét... ejh! hát miért ne tenné, mikor úgy vonzza valami? Nem, még se teszi, csak a kis fiát mártja a patakba éppen úgy, mint az a másik menyecske; a fiucskák örömmel pacskolják a vizet és éppen egyformán akarnak arccal belemerülni, a két anya összenéz, mosolyog és mind a kettő azt gondolja, hogy az ő fia derekabb.

Másnap ismét a patakhoz indul, tudja, hogy minden ember a mezőn van, most már csak magában lesz a fiával s úgy titkosan, de be nem vallva önmagának se, érzi, hogy mikor a gyermeket bele fogja mártani a vízbe, akkor lesz ott még valaki meztelára vetkőzve és...

A gyermek egyszerre csak kifeszíti kövér lábacskaikat, öklét összeszorítja és feje hátra mered. Az anya felsikolt; aztán összeszedi minden erejét, leül a földre - és e rémes pillanatban eszébe ötlük, hogy egyszer éppen így ült le az iskola udvarán szegény Annók néne, aztán elkezd dörzsölni a gyermeket, aki csakhamar magához tér és szederjes színét ismét a vadrózsa havas pírja váltja fel; kedveskedve fonja át az édes anyja nyakát és kitátott szájacskáját oda nyomja az arcához. Ilona minden ízében reszket: mi volt ez? én istenem, mi volt! Talán csak nem előjele annak a borzasztó kórnak?

Másnap a roham ismétlődött és hosszabb ideig tartott. Az anya borzasztóan szenvedett, úgy érezte, hogy megszakad a szíve. Doktorért küldött. A doktor modern fiatal orvos és nem csinál belőle titkot, hogy a tudomány főcélja fölismerni a betegséget, a gyógyítás mellékes dolog, a melyben maga sem hiszen. Ezek a bajok pedig még eddig gyógyíthatatlanok; nincs ellenük semmi orvosság. Nincs orvosság! Oh, az rettenetes! Hát ilyen szegény a tudomány? Akkor nem csoda, ha a nép láthatatlan erőkhöz fordul kétségbeesésében. Megdöbben; de azért ellenállhatatlan vágyat érez kipuhatólni, hogy hasonló esetekben mit cselekesznek? Hátha van nekik valami jó háziszerek! Eh! csak babonát alkalmaznak s a felől ő nem fog tudakozódni. Talán félt, hogy rájönnek, miért teszi; vagy félt, hogy eltalálja hinni, amit hall?

»Rossz jegy alatt született« tört fel a mélyből egy hang. Nem akart rá hallgatni és még is azt mondta: ime betelt! S mikor ennyit elismert, akkor már egy parányi rés nyílt, melyen keresztül vissza nem fojtható erővel tolt be fájának ősi hiedelme. Nem birt az áradattal, hiában állott vele szembe, nem tudta feltartóztatni s érezte, hogy elbontja az egész lelkét. Értelme, műveltsége harczra kelt az ösztönével, erős tusát vívtak, miközben eszébe jutott mindaz, a mit ilyen eseteknél a babona mondott. Nem, nem hisz egyben se! De hát akkor mely erő hajtja, hogy kísérletet tegyen? Főlelevenült emlékezetében édesanyjának minden szava: »A meztelen anya által szedett bazsarózsabimbó csak a szopós gyermeknek használ«... Ki tudja, mi lehet abban? Megdöbbsen és elűzte magától ezt a gondolatot. De jött egy új roham, erősebb a többinél és az anya már nem ingadozott, tette azt, a mire hatalmas erővel hajtotta a vére, azt, amit dédanyái tettek.

Éji tizenkét óra volt. Ott ült a gyermeke bölcsője mellett. A kis fiu nyugodtan aludt és üde arczocskáján nyoma se volt a betegségnek. Be gyönyörű! gondolta az anya, de nem merte megcsókolni, nehogy felriassza. Megnézte óráját, gyorsan ledobta ruháit és egy hosszú köpenyt kapcsolt a nyakába; meztelen lábacskaikra reggeli papucsot húzott s óvatosan osont ki

az ajtón. Szíve nagyon vert és nem akart rágondolni, hogy mit cselekszik. Keresztül futott az udvaron és csűrön, egy pillanatig megállt, széttekintett, aztán átcsapott a szomszéd kertbe.

Rektorné asszonyom már régen a temetőben pihent, de hamvas levendulatóblája csak úgy virit a maga öreges, fátyolozott színeiben, mint hajdan. A tábla közepén sötéten terjeng az a híres bazsarózsa-bokor, melyre az öreg csaknem olyan büszke volt, mint a fiára. A haragos zöld levelek úgy fénylenek a hold világában, mintha víz csurogna le róluk, a fésző piros bimbók feketéknek látszanak és nehézkesen csapódnak egymáshoz a havasi szellőben. Ilona belép a levendulás táblába, megáll a sötét bokor előtt és úgy reszket, hogy fogai vaczognak. Csak neki gyorsan! biztatja önmagát. Papucsát ledobja, meztelen talpa érinti a harmatos földet: éppen úgy, mint hajdan; erre egyszerre átváltozik, ismeretlen, de jóleső láng futkos minden ízében, a mi előbb édes bódulatba ejti, aztán lázas szilaj hév kapja meg. Homályos sejtelen azt súgja, hogy ő most valami régi mulasztást, egy nagy, nagy mulasztást fog helyre pótolni. Kikapcsolja köpenyét s egy mozdulattal lerázza magáról és most a hold fehéres világa szabadon csókolhatja a fénylő fehér alakot. Egy pillanatig végig borzong, ez a leplezetlenség egészen új előtte s önkéntelenül kap köpenye után; de ekkor eszébe jut, hogy miért jött ide, visszadobja a ruhát és elkezd körben futni a bazsarózsa körül. Előbb bukdácsol a göröngyön, de az első kör után biztosan és növekvő szilajsággal kering, miközben le-lehajol, egy bimbót szakít: kilencz kerülőre kilencz bimbót.

Ereiben hevesen száguldoz fájának ősi vére, a civilizáció által még ki nem hűtött forró vér... Ejh! Nem számította se a kerületet, se a bimbót; ez nem jól van így! Előlről kezd; eldobálja a sulyos bimbókat s újból neki indul. Ekkor különös sejtelmek, álomszerű látományok lepik meg; hiszen mindez már volt így egyszer s ő most csak ismétli azt, amit hajdan cselekedett. A pillanat előtti idő valami áram által összefolyt a dédanyák cselekedeteivel s az unoka nem tudja szétválasztani egymástól; nem tudja, hogy most valami ősi ösztön hajtja s lelke abban ring, mintha ezt a pillanatot már keresztül élte volna valamikor.

Most már jól van! Kilencz volt a kerület, kilencz a bimbó. Magára kapja köpenyét; de papucsát nem húzza fel, úgy fut haza mezitláb. A gyermek csendesén alszik és édes anyja nagy buzgósággal rakja egy üvegbe a bimbókat, eczetet tölt rá, beköti az üveg száját: megvan! S ekkor valami édes megnyugvás száll minden idegére, kellemes lankadtsággal dől az ágyra s úgy alszik reggelig, hogy meg se mocszan. Ébredéskor veszi észre különös öltözkékét: a köpenyben aludt; de nincs ideje, hogy végig gondolja az éji cselekedetet, mert gyermeke ébredéz: emelgeti aranyfürtös fejcskáját s úgy tekintget széjjel, hogy látják-e? Látják, fel is kapják és melegen szoritják egy meleg kebelhez. Ennél többre nem is vár az erős fiucska, azonnal rátalál arra, amit keres, odatapad s a mint a forró szájacská szivja az édes táplálékot, édes anyján kéjes bizsergés futkos végig, ezt az érzést csak az ismeri, aki szoptatott. Már nem éhes a baba, mert elkezd játszani a lábával, el-elhagyja a szopást, felnéz az anyja szemébe, nevet, aztán ismét oda búvik, de ez már csak nyalakodás: bekapja, kibocsátja és szája szögletén csurog a tej. Mikor még egyszer bekapja, az édesanya felszisszen, olyan szoritást érez, hogy könye csordul tőle. Aztán a testi fájdalom által sajtolt könnyűt más váltja fel: a lelki szenvedése, mert a szép gyermek elkékvülve, megmerevülve fekszik karjai között. Most, most az ideje, gondolja Ilona és rohan az orvosságért és egész lelkéből kezdi dörzsölni a gyermeket, miközben a szobát átható eczetillat tölti be.

A mint »ágyó« neszét veszi, hogy odabenn felébredtek, azonnal beront.

- Mi istencsodája bűz van itt?

- Fájt a fejem, arra használtam az eczetet - és lehajol újból a gyermekhez. A roham elmúlt és a gyermek átfogja az anyja nyakát, ágyó pedig haragos tekintettel néz Ilonára.

- Hallod-e Ilona, sokat oktattál, sokszor megszégyenítél, most már rajtam a sor! Kérdek tőled valamit: mondd meg csak, hol voltál az éjjel?

Ilona összerezzen, elsáppad s egy pillanat alatt agyára tolul mindaz, amit valaha csak mondott a babonáról s különösen az, hogy mennyit feddette ezt az asszonyt.

- Elsáppadál, megkíppedél! nem csodálom, mért ezt igazán fel nem tettem vala rólad, ez szégyen, gyalázat! Előtted volt, rimánkodott a kezedért, hát miért nem mentél hozzá akkor becsületes feleségnek...

De hát mit beszél ez az asszony? Nem érti, csodálkozva néz a szemébe.

- Bizony úgy nézel rám, mintha ártatlan lennél! De láttalak az éjjel a kert felől jönni, gyanakodtam s a mint virradt, utána indultam, nem kelle soká kutatnom, elárult a papucsod, ott a rekturam ablaka alatt - s köténye alól előrántja a bűnjeleket és lecsapja a földre - na, most már beszélj!

Hiszen éppen csak hogy beszélni nem tudott. A mint világos lett előtte, hogy mivel vádolják, megingott és a gyermeket letette az ágyra s maga is ráborult. Ugy maradt pár pillanatig, mialatt irtóztató küzdelem között határozott: inkább tartsák bűnösnek, mint sem éppen az »ágyó« előtt bevallja, hogy mit tett.

- De hát nem is mented magad, nem is szégyelled a cselekedetedet, hát az uraknál így a szokás?

Ilona feláll, nagyon halvány, de már nyugodtabb s egyszerűen csak annyit mond, hogy bizony nem járt semmi rosszban, azt elhihetik neki.

- Én el is hihetném, ha már éppen bolondnak tartasz; de, hátha az urad nem találja elhinni?... majd megkérdem ükemét is, mikor idejő, hogy mit tart a dolog felől?

V.

Pár óra múlva Ilona egy rövid levelet küldött a férjének.

»Kedves, édes jó uram! A mi drága »kicsiny virág«-unk nem úgy van, mint lenni kellene; görcsös rohamok támadják meg egyre gyakrabban. Doktort hívtam és a doktor azt mondta, hogy ennek a bajnak nincs orvossága. Ekkor kétségbeesett ragaszkodással fordultam ahhoz, a mit az én fajom ilyen eseteknél jónak tart. Még nem tudom, lesz-e hatása a nagy áron szerzett gyógyszernek, mert még csak ezelőtt egy órával alkalmaztam; de azt tudom, hogy feledtem mindent, azt, amit tanultam, azt, amire másokat tanítottam, csak azt éreztem, hogy semmi sincs olyan, amit meg ne tennék, ha általa javulását hinném ennek a drága kis fiúnak. Megtettem azt, amiért tudom, hogy pirulni fogok mindig; de áldanám még e pirulást is, ha többé el nem jönne az a borzasztó görcs.

Még gyermekkoromban hallottam, hogy a szívgörcsben szenvedő gyermeket ki lehet gyógyítani, ha az édesanyja holdvilágos éjjelen meztelenül kilenczszer kering körben egy bazsarózsatót, miközben kilencz bimbót szakít s abból készíti az orvosságot. Én is ilyen orvossággal dörzsöltem be a kedves kis virágunk kövér talpacskáit és szíve táját.

Úgy van! Ott keringtem a rektorné bazsarózsa körül és..... igen, bevallom neked, hogy ekkor valami ismeretlen, különös láng kapott meg, a mit én egy biztató előérzetnek tartok. Mikor haza futottam a bimbóimmal, ágyó meglátott és azt mondta, hogy rosszba járok - hej, pedig ha sejti, mit műveltem, mint megdicsért volna! De arra kérek

kedves jó uram, hogy te se árulj el, mert ládd, mégis csak szégyelleném éppen azt cselekedni, ami ellen egész erőmmel küzdöttem.

Pedig ez nem is volt babona, csak a növény gyógyerejébe vetett erős hit; vagy csak magammal akarom ezt elhíttetni? Nem tudom; ebben a felzavart, felzaklatott állapotban semmit se tudok higgadtan végig gondolni, mert minden szívverésem arra dobban, hogy vajjon mire fordul az állapota ennek a kedves, drága kis fiúnak? Holnap ismét irok róla; addig is reméld a legjobbat... Ugy-e, én is bízhatom? hiszen az lehetetlen, hogy a nyavalya erőt vegyen egy ilyen gyermekben! Nem, nem! Oh, az borzasztó lenne! Ha a tudomány nem tud segíteni, szövetkezem a természettel és elkövetek mindent, mindent édes jó uram. A te forrón szerető feleséged Ilona, s. k.«

És a bazsarózsabimbó nem használt, a gyermekre még aznap rájött egy az eddigieknél is erősebb roham. Az anya ekkor nem leplezte maga előtt a dolgot és kétségbeesésében bevallotta, hogy ragaszkodik mindahhoz, amit mások is megkíséreltek, mert ki tudja, miben rejlik a gyógyszer? És elkezdett gondolkozni. Vajjon mit is mondott az édesanyja, mint biztos orvosságot? Ott az iskola udvarán említette először; jól emlékszik, hogy lehajolt Annók nénéhez és akkor ő megérintette a vállát, hogy ne tanácsoljon babonáságot...

A fiatal asszony összerezzen s egy pillanatig keresztül rezgi emlékezetét az a hév, ami akkor lelkesítette. Látja azt a fiatal parasztleánykát, aki nem tudta elleplezni megindultságát arra az örömhírré, hogy folytathatja tanulását... És mi lelkesítette akkor a tanulásra?... Felrázza a lelkét és átsiklik ezen az emléken éppen úgy, mint mikor egy könyvben valami értékesebb ponthoz érünk és azt hisszük, hogy oda még vissza fogunk térni... Tehát a nyavalyás kis fiut hazavitték, ők, ketten az édesanyjával, künn maradtak az utczaajtóban és az akácvirágillat nagyon érzett s a kerítés mellett apró rézcék tipegtek; akkor kijött Annók néne... szegény asszony, mily kétségbeesett rimánkodással nézett az ő édes anyjának a szemébe de hát volt-e akkor neki szíve, hogy meg akarta gátolni a szólásban az édesanyját? És meleg részvéte egész teljességével fordul a Jánoska anyja felé és elítéli azt az érzéketlen kis parasztlányt... A legapróbb részletig mindent felidéz emlékében és ekkor újból megkapja a lángoló hév, hogy ő is éppen úgy tegyen. Aztán elkezd gondolkozni s önámításul gyöngye akadályokat emel: a mihez először fordult, abban volt észszerűség, az nem volt babona; mert hát a virágbimbót el lehet képzelni, mint orvosságot; de az édesanyja által tanácsolt szerben semmi sincs a babonán kívül..... ejh! de hát ki állíthatja azt, hogy nincs; ki tudja, hogy a vizek vegyítésében mily gyógygyerő lehet? Meg, megteszi! Érti, hogy úgy se tud ellentálni annak az erőnek, mely rohamosan ragadja magával. De... és itt jó a legerősebb akadály, azelőtt megdöbbenve áll: az új kísérletet nem lehet egyedül végrehajtani. Kellemetlen érzések borzongatják, tétováz: hogyan szólítson fel még két valakit a segédkezésre? Nehéz... irtóztató nehéz! S ezzel a kérdéssel még el se számolt egészen, mikor másnap hajnalban már bő köpenye alatt szorongatott egy nagy lapos kulacsot és ment a »kilencz telek udvarán, kilencz kutból« meríteni. Mikor az utolsó kutnál is végzett és a rektori kerten keresztül hazafelé tartott, természetesen, hogy ángyó meglátta és haragosan rontott felé:

- No, hallod-e Ilona, ez már gyalázat!

- Nem látta meg a kulacsot, gondolja Ilona és ügyet se vetve más egyébre, bement a szobába és a zárt előretolta. Aztán kinyitotta a kényelmesen berendezett szoba egyetlen parasztbutorát, a tulipános nagyládát, abban van az édes anyja kelengyéje - s az lett volna az övé is - az ősanyák remek kézi-munkái szép rendben pihennek egy rakáson, legfelül a fehérgyöngyös pártá. Kiemel egy csomó dúsvarrottas párnahéjat, helyébe állítja a kulacsot s gondosan lezárja a láda fedelét. Az az illat, ami ekkor körülötte terjeng, édes hevületbe ejti; a régi ruhák illata visszarakadja gyermekkorába s ennek közvetlen hatása alatt egyszerre elfeledi mindazt, amit egykor maga elé tűzött s a minek megmásításán szégyenérzet fogta el, a mit takargatott.

Mohón szivja a drága illatot s ebben a pillanatban testestől-lelkestől egészen parasztleány. Úgy is fog cselekedni; gyorsan határoz. A gyermek ilyen időtáján szokott ébredni, azt most nem hagyhatja magára, tehát bevárja, míg Annók néne vizért jó. Türelmetlenül tekintget az utcára, míg végre hallja az utcaajtó nyikorgását, amire kifut és behívja az öregasszonyt, leülteti s meg is kínálja - amint az már szokás - egy korty szíverősítővel, aztán megfogja a kezét.

- Annók néne, emlékszik-e, hogy egyszer régen mire kérte volt az én édesanyámat? Tudja, akkor volt az, mikor a Jánoskát utolérte a szívgyörcse ott az iskola udvarán... Na, gondolkozzék csak...

- Inkább hiszem, hogy már tudom.

- Úgy-e, hogy tudja? Aztán kend is elérte már azt a kort... na tudja már Annók néne...

Az öregasszony fürkészve tekint Ilonára, aztán a bölcsőre és kezdi sejteni a dolgot:

- Ugy hát a szegény Jánoska során van a gyermek?

Ilona elsáppad, mire Annók néne meg akarja nyugtatni, hogy ő bizony régen megtért már és készséggel ajánlkozik a fürösztő víz kiöntésére.

- De Annók néne még kell valaki... tudja egy olyan, mint én voltam akkor...

- Tudom, egy szűzleány; ott van az unokám, a kis Erzsók, azt viszem magammal a kereszt-útra... Csakhogy ez még mind semmi, egyéb a fő; az édes lelkem, hogy lesz-e hozzá való víz, az édes anya által meritett kilencz kútból való víz?

- Már van.

És mikor ezt mondja, arcát láng borítja; de tekintetében diadalmas fény ragyog.

A vén asszony megcsóválja a fejét:

- Én uram istenem, hogy megtér idővel az ember, még ha úr is lesz belőle!

VI.

- Hogy van a kis fiunk? - kérdi a férj, amint egy késő este a szobába toppan - leveledre ott hagytam a munkát és nagy aggodalmak között futottam haza.

Ilona az ura karjaiba rohan:

- Jól van, nagyon jól van! van már neki egy gyönyörű piczi kis foga... mert képzeld csak édes uram, fogásbaja volt... de soha se is láttál olyan szép fehér gyöngyöt.....

Ekkor eszébe jut, hogy mi mindent követett el, míg ez a drága gyöngy előbujt; mélyen elpirult és odanyomta az arcát a férj melléhez s úgy suttogta, hogy nagyon szégyelli a dolgot; most már nem is tudja, hogyan lehetett az, mintha csak egy különös álom lett volna!

A férj pedig ujjong örömeiben: most már tudja, hogy nem csalódott. Őserőtől duzzadó hamisítatlan parasztvér kering a fia ereiben: az a vér fogja aczélos férfivá edzeni a fiút: olyanná, a milyen már rég nem termett az elsatnyult, vérszegény Gábor-nemzetségben.

Az asszony még mindig pirulva sugdossa, hogy csak ne ítélje el az ura, mert soha, soha se lesz többé babonás; már most sem érti, mint történhetett az?

A férj érti és mosolyogva mondja:

- Tudom, hogy nem vagy babonás; hiszen a fajodból is azt akartad kiirtani, azért tanultál, s így én minden boldogságomat a babonának köszönhetem, hanem azért gondom lesz rá, hogy a másodszülött fogzásakor itthon legyek és szemmel tartsak egy ablakot, mert azt még se szeretném, hogy valakinek éppen akkor jőjjön kedve a holdas éjben gyönyörködni, midőn a bazsarózsa körül egy fénylő, fehér alak kering...

Az asszony tekintete megdöbbenő és lángoló. De hát hogy az úgy is lehetett volna? És ő erre éppen nem gondolt! No, oda már nem megy többször; hiszen csak van ebben a faluban más helyen is még egy bazsarózsató?

Biró Kata.

- Beszély. -

I.

Mikor a hegyek közül kivonult a nép távoli megyék dús rónáin keresni az »életet«, akkor ment el Biró Kata is, s mikor hazatértek mind, csak egy nem jött haza: Biró Kata. Azután sem jött, pedig az egész faluban neki volt a legszebb kis leánya, mégis elhagyta.

- Na, ilyen eset még nem történt ebben a »hazában!«

- Az vót a baja, hogy felette szép vala!

- I'szen ez még nem nagy baj! vetette oda a tanakodóknak egy csinos menyecske.

Tovább törték a fejöket ezen a szégyenen, a mit falvokra hozott az az özvegy, a ki így tudott cselekedni. Aztán megegyeztek abban, hogy ha már így van a dolog, a kis leányt nem hagyják veszendőbe. Az egész házban nincsen más, csak a nyolczvan éves nagyapa, az nem gondolhatja, tehát gondolják ők: az egész falu.

És az elhagyott szép gyermek iránt úgy nőtt a részvét, hogy bőségesen kijutott belőle az aggnak is. Pedig a mily kellemes a gyermekápolás, annyira nem szokott gyönyörűséget nyújtani az öregekkel való bajlódás, s míg a szülők csókkal zárják le a kicsike siró ajakát, addig a gyermekek nem találják elragadónak az agg szülők sóhajait. A természet az ő bölcsességében vajjon nem intézhette volna úgy a dolgot, hogy az élet kezdetén és végén egyenlő szeretettel gyámolítsuk az egyenlőn gyámoltalanokat?

Nos, hát a szép özvegy: Biró Kata, oda maradt az »aratóba«; de úgy oda maradt, hogy még más évben sem tért haza; pedig voltak, a kik hitték, hogy midőn odakünn a letarolt rónák, az izzó nap hevétől kiégve, siváran asznak és idehaza akkor legüdébb a zöld bársonyos hegy, völgy; nem lehet ehhez a tájhoz hűtelen az, a kinek itt ringatták bölcsőjét! Várakozásában teltek a napok és eltelt a második ősz is, de a szép asszony csak nem tért haza.

- Ha már eddig nem jött, hát ne is jöjjön! mondogatták, a kik az elhagyott kis leányba nagyon beleszerettek; már pedig az egész falu asszonya és férfiának is nagy része ilyen volt.

Tél vége felé járt az idő, »a hun az a haszontalan asszony van, bizony már tavaszra is válhatott.« A Vincze Márton kicsi háza, mint minden este, úgy ma is, tele van fonó-asszonyokkal. A szabad kályhákban vidám lángolással lobog a száraz galy: ha van, ha nincs más helyen a faluban jó tüzelő, de itt van mindig: i'szen csak a mi gyermekünket nem hagyjuk dideregni! A tűzhely előtt körben ül az asszonysereg, a tűz melletti padkán az öreg házigazda, ölében kicsiny unokája: a »falu gyermeke«. Még csak aratáskor, olyan időtájban, hogy az édes anyja elhagyta, lesz négy éves a kicsike. Üde, rózsás, bájos kis teremtés; csak egy pirosvállfős hófehér ingecske van rajta, az is térden felül csuszva, hogy szép, kövér lábacskaikat csókolhassák az asszonyok. Az ősz nagyapa ma is, mint minden este, mondja azokat a tündérregéket, melyek az ő gyermekkorában, mint megtörtént csodák népesítették be a hegyvidék tájékát. Minden pásztoromnak megvolt a maga sziklájáról, forrásáról, odvas fájáról a maga tündérmeséje, melyet a végén szentül el is hitt. Az öreg Vincze Márton is úgy bele álmolta akkor magát a mesék világába, hogy most már nem tudja, mi volt abban a szép világban az álom, mi a fiatalság? A mostani pásztorfiu nem ér rá az álmodozásra: a gőzgépek éles füttye lépten-nyomon felébreszti. Az ő regéi, mikor majd unokáinak mesél, tüzes szemű sárkányok helyett tüzes szemű gépekről fognak szólni.

A nyolczvan éves agg, mintha igazán látta volna azt a tündéralakot, a ki szerelmi bujában hét esztendeig és hét éjszaka folytonos könyhullatással ült a »szirt«-en, a tündér könyecseppjei mindig egy helyre hulltak, mígnem a szirtalj sziklája kilyukadt s úgy fakadt fel a forrás... Mikor a szép kis leány észreveszi, hogy az érdeklődés legnagyobb a tündér iránt, akkor csintalanul összeszorítja ragyogó nagy szemét és lábacskaát oda nyújtja a lángokhoz, az asszonyok rémülten szöknek fel, tenyereikkel védik a rózsaszín talpacskát, aztán csókokkal borítják; a gyermek ropogós nevetése tölti be a kis szobát: mindég így rájok ijeszt, mikor látja, hogy leginkább el vannak merülve a tündér-regébe, úgy látszik, ez a kis tündér már egészen modern. Aztán így játszik tovább, míg hosszú szempillái árnyat vetnek bájos arczocskájára, feje hátra hanyatlik nagyapja mellére, piros kis ajkai szétnyílnak: elaludt. Ekkor négyen-ötten ledobják a guzsalyt, oda futnak a kicsihez, egymás kezéből elkapkodják: egyik kövér kis nyakát csókolja, lecsüngő gömbölyü karját, lábát a másik; nagyon hozzá lehet szokva, hogy fel nem ébred a csóközön alatt. Nagysokára elérnek vele az ágyig, a mi épen két lépés a tűzhelyhez, ott a megtapogatott, megsimogatott varrottas vánkosok közé helyezik s lábujjhegyen visszamennek guzsajaikhoz, az orsókat beletűzik a szöszbe, az öregnek szerencsés jó'czakát kívánnak s a holnap esti találkozóiig elbucsuzva, távoznak.

II.

És előbb találkoztak a holnap esténél. Másnap reggel nagy szerencsétlenségnek futamodott hire: az éjjel elrabolták a kis Ilonát, az egész falu kedves gyermekét! Ki vihette el? Hogy történt? kérdezték egymást igaz rémülettel. Ott van az asztalon egy irás, hátha az elmondja a dolgot, azt kell legelőbb elolvasni. Felbontják a levelet: töménytelen sok betű, nem lehet ahhoz hozzáfogni: estét érné a vége! Öreg Vincze Márton szól:

- Izibe fussatok a »Zsandár« után, az ért leginkább a betűhöz, nyolcz esztendőt tölte távol, azalatt megtanulhatott mindent.

A »Zsandár« egy jól megtermett, tüzes tekintetű délczeg alak, belépett, széttekintett a népségen:

- Szerencsés jó reggelt mind közönségesen. Mi végből kívánnának? Itt vagyok.

Egy szép fiatal menyecske, a Zsandár testvérhuga: Korpos Erzsi, felkapja a levelet:

- Ezt olvassa Gyuri bátyám, de tüstént!

A legény átvette a levelet, megnézte az aláírást, tüzes tekintete haragosra vált:

- Olvassátok magatok, i'szen jártatok iskolába mindnyájan!

Az öreg Vincze uram hangja nyugodtan, de parancsolóan felhangzott:

- Csak olvasd fiam, Gyuri, azért hivattalak!

- Ha épen kívánja, Marcsi bátyám, megtehetem... Különben a kedves menyé irta.

- Akárki irta, te csak olvasd, ecsém!

A legény daczos mozdulattal felvetette fejét, erős mellét nekifeszítette s olvasni kezdett:

»Szerencsés jó estét kívánok kendnek, apámuram, mindazonáltal, ha éjszaka lenne, az se másítsa a kívánságomat. Két álló nap irtam ez leveletem, hogy sorjában elmondjak benne mindeneiket. Elmondjam hazugság nélkül, mivelhogy hazudni soha sem szoktam. Tudom: a vallomásom sem borít rám nagyobb haragot, mint borított a cselekedetem.

Lehet, hogy ha belátnának a szívem mélyére, mint belát az én jó Istenem, nem itélnének felette nagyon, de így meghajtom fejemet s alázatos szívvel türom az ítéletet.

Mikor eljött az az óra, melyet átkoznom kellene, de még sem átkozom, az az óra, a mikor megfeledkeztem magamról, meg a kedves szülőfalumról és a mi a fő: megfeledkeztem az én drága, kicsi, szép gyermekemről és ott maradtam annál a legénynél, a kit szerettem: úgy szerettem, a mint ember még soha sem szeretett! Tudom, hogy ekkor magamra vontam az egész falu haragját, de nem tehettem másként; Isten látja a szívemet, hogy nem! Soha sem szerettem mást; ez az egy mentségem lehet majd az ítélet napján. A ked fia, apámuram, jó vót, meg is becsültem, de nem szerettem úgy, a milyennek most már ismerem a szerelmet: nem is jószántából mentem hozzá, édes apámuram erőszakola: mindazonáltal panaszom nem vala... de szómat szóval ne tetézzem, hát a dolog sorjára térek s egymás rendébe ide irom az egészet (hogy bővebben megtanulhatám az írást: nem is megyen nehezen a betűben való beszéd.) Az aratóból, mikor a hazabeliek forró vágygyal siettek vissza a mi dusan zöldelő tájunkra, akkor én egérutat vettem s úgy eltüntettem közülök: mint kánfor az iskatulából. Ahhoz tüntem, a ki kedvesebb volt előttem a földön mindennél: a kit imádtam, mint a jó Istent szoktuk, a kit forró vágygyal szerettem, mint a vőlegényeket szokták; a kit most gyűlölöm, átkoznom kellene, s a helyett forróság fut végig minden eremen, a mi pedig a szerelem: jól tudom, hogy az egyetlen, igaz szerelem ez!«

A »Zsandár« megrázza a papírt, mintha nem tudná jól olvasni, aztán egy kihívó, daczos mozdulattal lelöki magát a karos-padra s úgy olvas tovább:

»Nem, sohasem lesz előttem más férfi: csak ez az egy, a kit siromig szeretek; pedig nem akarom szeretni, azt akarom, hogy legyen vége örökre. Egy boldog esztendő teltünk együtt, de olyan boldogat, a milyent csak a paradicsomban élhettek, minek előtte az almát megkóstolá vala Éva. Én nem izleltem tiltott gyümölcsöt és a boldogságom mégis csak összeomlott. Az esztendő vége felé csak azt kezdtem észrevenni, hogy az ő lángoló, forró tekintete hülőben van: nem így tapadt eddig reám az az izzó szempár! Halálos rettegés fogott el, hogy hátba nem szeret már! - Félttem egészben kimutatni mindig növekvő szerelmemet, nehogy megunjon s mindig azon törtem a fejemet, hogy mittevő legyek? Vajjon, nem a parasztos öltözékem visszatetsző-e neki? Nem is talál az sehogy az ő fényes gunyájához. Elhatároztam, hogy felcserélem nemesessel. Titkon meg is kértem a bótost, hogy csináltasson egy rendbeli szép ruhát; hej, be fájt a szívem, mikor letettem az igazi gunyámat; de mindegy: csak ő szeressen. Nem használt semmit a ruhaváltoztatás; még rosszabbra vált a dolog. Ugy vót, hogy előmenetelesen más vidékre tették: hátha ott más szemmel néz, gondolám és vártam az indulásunkat. Szó nélkül, egyedül távozott s másnap azt olvastam egy borzasztó levélből: »Nem kellesz! Mulathatsz szabadon a viganód árában!« Akkor még alig tudtam e pár szót kibetüzni; irni is azóta tanultam, de ha százszor vagy ezerszer jobban tudnék irni ennél, akkor sem mondhatnám el, a mit akkor éreztem. Különben, ennek az érzelemnek nem is lesz elmúlása soha, elég, hogy csillapult egy kissé. Előbb leszédültem; mikor magamhoz jöttem, a hajamat, ruhámat téptem, futkostam a kicsi szobában, és kiabáltam, mint egy bolond: Nem kellek neki! Nem kellek neki! Hát aztán, miért tovább? Nem is élek, nála nélkül úgy sem tudnék élni! Kifutottam a Köröshöz, ez a víz ott született, a hol én; hányszor eltorlaszoltam a kútfnél, milyen parányi kis ér ez ott a falunk végén s mekkora itt! Az én bánatom is otthon annyi volt csak, most pedig akkora, mint itt a Körös vize áradatkor! Ott születél, a hol én, most pedig vigyél oda, a hova minden ember elmegy, előbb vagy később; oda: ahonnan nincsen visszatérés... Igen, de akkor soha, soha sem fogom látni az én kedves, kicsi Ilonámat! Hát gondoltál-e a gyermekedre, mikor itt maradtál

szived forró szerelméért? - kérdezte valami hang. A kit elhagyta egyszer, az el van hagyva!... Oh, én Uram, Istenem! ha még csak egyszer szoríthatnám szívemre! Nem lehet; ebből nincsen menekvés! Én elvégeztem dolgomat e földön: az örömnél és keserűségnek körömhégyig kiittam poharát; vigyél hát szülőfalvam vize, vigyél, hogy ne tudja útamat senki... Imádkozom, aztán nincsen több keresetem e földön; megyek az örök bíró elé, nem félek haragját: méltó vagyok fenyítésre.

»Miatyánk, ki vagy a mennyekben«... Teremtő szent Isten, mi volt ez? Megrázkódtam, aztán meredten álltam, mint a kő; nem tudom: meddig álltam így, mígnem egyszer újból megremegett minden tagom, száraz szememnek könnyűje melegen pergett végig arczomon. Nem lehet, már nem lehet! A magam életével szabad vagyok, de egy más életet ki nem ölthetek«...

A »Zsándár« erős termete megrázkódott, úgy tett, mintha nem tudná kibetűzni az írást, villanó tekintetét valami lágyság szelidítette.

- Tovább, tovább! - sürgette a hallgatóság s e zajban nem hallzott a legény mély sóhaja:

- Ezt nem tudom!...

- Tovább, Gyuri ecsém! hangzott az agg férfi szava; és a legény nyomott hangon folytatta:

»Már a hold fényessége is besugározott a folyóba s én egy fűzbe fogózva, mind csak ott álltam, még nem volt bátorságom elbocsátani a zöld galyat; úgy vonzott valami, hogy oda dőljek a nálunk eredő kedves víz lágy karjai közé«...

A legény újból elakadt, az öreg azt hitte, hogy nem érti a dolgot és magyarázni kezdte az eltévelyedett asszony állapotát:

- Na hát, Gyuri ecsém, érted-e már? - Ha érted, folytasd; mert ha neked semmi is ez az egész dolog, de lásd, én nagy aggodalomban vagyok a kis unokám miatt!

- Mindnyájan úgy vagyunk a kedves kis Ilonánk soráért! - zúgta egyszerre az egész gyülekezet.

A nagy zajra feleszmélt a legény: tétovázva nézett szét, egy szót sem hallott az öreg magyarázatából; de azért lehet, hogy értett valamit a dologból; meghajtott daczos fejét s folytatá az olvasást:

»A mi ezután következett, azt a nagy bánatot, sok keserű könnyhullatást úgy sem értené meg kedves apámuram, hiába tenném ide; hát ha le tudnám írni: úgy sem cselekedném. Elég az hozzá, hogy van a faluban egy gazdag »bótos«, az akart vigasztalni...«

- Az! kiáltotta a legény, megfeledkezve magáról.

- Vajjon én Istenem, oda van irva az a kiáltás? - kérdezte egy koros asszony. Gyuri észrevette magát, ismét úgy tett, mintha nem tudná olvasni az írást és most már volt is oka rá, úgy összeszorította a levelet; így hát letette az asztalra s kezdte kisimogatni a rücskös papírt. Nem ment gyorsan ez a munka: felengedő szívében újból elszabadult a féltékenység ördöge; tombolt, marcangolt úgy, mint akkor, midőn odahagyta a szép menyecskét: úgy hát mégis jól látott! Annak az átkozott boltosnak a kedvéért cserélt ruhát is! Nem ok nélkül találkozott vele kétszer... kétszer? Ki tudja hányszor? Kétszer látta ő maga összebujva sugdosódnival; de hát mikor ő nem látta! Nem hiszek, nem hiszek neki! Mikor katonának vittek, akkor is megcsalt, elhagyott: férjhez ment... most is meg akart csalni; de most már én hagytam el, megbosszultam magamat! Meg!

- Mit mond tovább az irás, Gyuri fiam! - sürgette Vincze Márton uram. - Az irás így mondta tovább:

»...akart vigasztalni, de mikor látta, hogy nem akarok szeretője lenni - hej! Csak egy ember van ezen az egész világon, a kinek lettem volna kis kutyája is! - akkor azt mondta, hogy feleségül veszen és minden vagyonát nekem hagyja; apja lesz a kis fiamnak - mert apámuram, a kis fiamat, a ki már félesztendő, Györgynek keresztelték és épen olyan, mint az édes apja, a kinek nevét ke' tek ne tudják meg soha, a mint nem tudom én, hogy merre bujdosott... a bótosnak egy barátja találkozott vele Taliánországba, de a mint mondta, annál még messzebb akart bujdosni: különben nekem csak olyan messze lenne, ha nem szeret, itt is, mint az óperenciás tengeren túl. Sokat hánytam-vetettem a dolgot, miközben mind erősebb vágyam támadt a kis leányom után, míg egyszer csak azt mondtam, hogy: van nekem egy kedves kis leányom is, ha azt is gyermekének fogadja a törvény előtt, hát akkor leszek az ő hitestársa. Éltem már egy boldog esztendőt magamért azzal, a kit forrón szerettem: élek a gyermekeimért egy hosszú életet azzal... élek akárkivel, mindegy az már nekem! Megkötöttük az egyességet, hogy elhozom a gyermeket s azután összeesküszünk. A törvényes elmátkásodás után azonnal útra kelek a gyermekem után. A jegyváltás meg volt tegnap, én pedig hajnalosan indulok a szülőföld felé. Ne nehezteljen apámuram, ha elviszem a magamét: jó sorsban lesz s mikor már haragjuk enyhül, gyakran haza viszem, hadd lássa ke'd is, és hogy lássam én is azt a falut, a melyikhez úgy vonzódok utolsó óráimig. Köszöntöm kegyelmeteket mind közönségesen s bár nyilvánvaló előttem, hogy haragjokat magamra vontam, még is kérem, ne ítéljenek el felette nagyon. Isten ő szent felsége áldja meg egyenként és közönségesen mindnyájokat és a legkisebb fűszálat is azon a határon; apámuramnak pedig adjon a jó Isten tartós egészséget és nyujtsa ki életét addig, míg többször meg nem láthatja a kis unokáját, a kit én most, Isten segedelmével, magammal viszek. Vót menyé: *Biró Kata*«.

Korpos Gyuri kezére nyugtatta állát és a földet nézte. Nem láthatott a szemébe senki, annál kevésbbé a szívébe: abba a heves, lázongó, daczos szívbe! A falu népe egy percznyi álmélkodó szünet után mozgolódni kezdett; a szóvivő asszony megszólalt:

- Már én csak amondó vagyok, hogy ne hagyjuk a gyermekünket! a miénk a: az egész »hazá«-jé!

- Ne hagyjuk, ne hagyjuk! zúgta rá a tömeg.

- Utána megyünk, visszahozzuk! Annak a haszontalan asszonynak úgy is van már egy köjke!...

Gyuri felszökött, vállon ragadta azt, a ki ezt mondta és akkorát rázott rajta, hogy az asszony torkaszakadtából visított.

- Na, na, Gyuri ecsém, mit művelsz? szólott a gazda. A legény magához jött, egyet lódított az asszonyon s azzal az ő szilaj, büszke mozdulatával megrázta vállát, mellét kifeszítette, fejét felvetette s úgy nézett végig a gyülekezeten: Csak arról az asszonyról merjen valaki rosszat mondani: ez villogott sötét szeme éjjelében. - Kiről, arról a ledér asszonyról, a ki őtet egyszer elhagyta? Arról, a ki úgy viselte magát, hogy neki is el kellett hagynia? Ismét tombolt szívében az ördög. Arra is dühös volt a legény; szeretett volna szívébe szúrni, hogy megölje az ördögöt. Legyőzlek! Most már én vagyok az erősebb, legyőztelek! s egy oly mozdulatot tett, mintha igazán meg akarna valakit ölni. Tisztultak az oldala mellől s azt sugták egymásnak: a »Zsandár« megbomlott!

- Tüstént induljunk a gyermekünk után! vetette oda a szót valaki. A hangulat újból útias lett: - Induljunk!

- Asszonybeszéd, hijába való szó! - mormogott kurátor uram. - Induljunk! De hová, merre induljunk?

Egyszerre mintha hideg vizet zuditottak volna a felhevült kedélyekre.

- Igaza, merre induljunk?

Öreg Vincze Márton uram ezalatt rájött valamire: öreges, nehéz lassusággal, de végre megtalálta s akkor már bő tapasztalatának egyeneslátásával tisztán látott mindent, a legényhez lépett, vállára tette kezét:

- Gyuri fiam, te világlátott ember vagy, sokfelé vezetett útat, míg csendőr valál, ugyan mondd, nem tudnál minket útbaigazítani?

- Nem! - kiáltott a legény daczosan.

- Nem jól van ez így, fiam. Azért csak azt mondom: gondolkozz, nem jut-e eszedbe valami?

A legény huga: Korpos Erzsi - egyik nagy imádója a kis Ilonkának - megragadta kezét:

- Gyuri bátyám! Induljon ke'd a gyermekünk után, áldja meg az Isten a lelkét; induljon, a míg nem késő! Háttha megválthatja a szegény anyát is, a ki csak kénytelenségből mondaná el a hitet. Tudom, hogy nagyon megsértette ke'det, mikor Vincze Pistához ment férjhez; tudom, nem is kívánhatom, hogy szeresse, de azért ne hagyja szegényt veszendőbe; 'iszen a mi vérünk ő is... Már akárhogy, én nem tudom elítélni a boldogtalant: a szerelméért, meg a gyermekéért cselekedte, a mit tett...

- Ejh! hagyjatok nekem békét! kiáltott a deli legény s kigyult arczczal, lángoló tekintettel elrohant.

Most már ki által s merre leljék a gyermek nyomát? Szerették a kicsikét, de meg ide is szoktak már mód nélkül, s a közös együttlét végett nem kívánnák ezen állapot megszakítását. Az a két esztendei gyámkodás időtöltésnek is bevált; ne legyen annak vége minden igaz ok nélkül! Aztán egyszerre csak beszédesre vált mindenik; suttogó hangon kezdték egymásnak tudtára adni, hogy miképen akartak gondoskodni a gyerekekről: egyik már két szöttes kendőt tett félre a láda fenekére; a másik jobban felbuzdulva, egy egész vég fodorvászonról beszélt; borjuról s bárányról beszélt a másik, mígnem rátértek a kis Ilona jelességeire, éppen, mint ez ravatal mellett szokás, elősorolni a halott érdemeit, el nem hallgatván a magukét sem, melylyel a megboldogultat mindenesetre valami nagy szivességben részesítették. Kurátor uram újból oda dobott egy szót, hogy, amint ki is fejezte: legyen min rágódni. Végre temérdek tanakodás után, hogy: ki menjen, merre menjen? megállapodtak abban, hogy közösen egy szekereset fogadnak, két egyént választanak szótöbbséggel s útra indítják arra felé, ahol aratáskor mult két esztendeje Biró Katát legutoljára látták; különben este még tanácsot ülnek e végből. Szétoszlottak, minekutána még az utca közepén is egy kissé meghányták-vetették a dolgot.

III.

Mikor Korpos Erzsi a bátyja kapuja előtt elhaladt, egy erős hang visszaszólitotta, aztán abban a pillanatban, hogy az utcaajtón belépett, egy erős kar átölelte s egy forró ajak tapadt homlokára.

- Hát te igazán nem tartod haszontalan asszonynak?

- Jaj, hogy megijeszte Gyuri bátyám...

- Jó, jó! De hát te nem tartod haszontalannak? Áldjon meg érette az Isten, Erzsi hugom!

A menyecske most már megértette, a mit az előbb csak sejtett s örömmel, de kissé tartózkodva is kérdezte:

- Úgy hát utána megy..... úgy-e utána megy ke'd Gyuri bátyám?

- Ki után, te! - A menyecske visszarettent a szenvedélyes hangtól:

- Hát... hát a gyermek után, Gyuri bátyám...

- Nem, nem megyek! De gyere csak be a házba. Megfogta huga kezét és hevesen vont a befelé, pedig ment volna a menyecske az egyszerű hívásra is.

- Erzsi!

Erzsi figyelt, de bátyja elhallgatott. Vajjon mit akar? A legény félrefordult, nyilvánvaló, hogy nem tudja elkezdni; de aztán, mikor elkezdte, olyan hangból mondta, mintha valaki ellent akarna szólni:

- Nem megyek!

- De az öt lovat és szekeret oda adom, már oda adom! Te elkéredzel az uradtól: annak meg kell lenni, érted? Pista ecsénk fog hajtani... jól hajt... nahát ülj le, Erzsi, vagy nem akarsz hallani? Különb, hogy merre hajtson: majd az öcsénknek rágom a fülébe, asszonycseléd nem ért ehhez. Te, Erzsi, mindig jó barátja valál... de hát szólj már! vagy meg akarsz czáfolni? Benned nagyon bizom, Erzsi. (Teremtő Istenem, csak nem zavarodott meg! gondolta a menyecske, de szóhoz nem jöhetett; bátyja hevesen s közben haragosan beszélt egyfolytában.) Egy levelet írtam, Erzsi... de hát ne csodálkozz oly felette nagyon... írtam. De értsd meg jól: ezt a levelet csak akkor adod oda... na, tudod kinek? Teremtő Istenem, beh értetlen vagy!

- Biró Katának, bátyám.

A legény összerezsent, szemei újból lángoltak!

- Ki kérdezte azt? Ne csacsogj annyit te... te... - Aztán visszafordult hugához, megfogta kezét:

- Erzsi! te egy értelmes menyecske vagy, tudod a gondolatomat, 'iszen egy vérből valók vagyunk... Na hát! Csak akkor adod oda a levelet, ha semmiképpen sem enged... tudod: ha nem bocsátaná a kis leányát... csak akkor, Erzsi. Most pedig lódulj az uradhoz..... nahát ne fuss már, várd be az utolsó szót Erzsi! tégy oda egy rend ünneplő gúnyát is, patyolat-keszkenővel...

- Már minek azt, bátyám?

- Nem szeretem a sok hijába való szót, Erzsi! Ha ellenemre jársz, hát akkor csináld, a hogy akarsz... ne is menj, ne menj!

A menyecske elszomorodott és addig kérlelte a bátyját, míg a legény megengedett: beleegyezett, hogy menjen a gyermek után, csak az az egy kikötése volt, hogy aztán pitymallatkor induljon.

.....

Én Istenem, vajjon mit irhatott a bátyám ebbe a levélbe? tanakodott egész úton Erzsi. S mivel hogy Korpos Gyuri nem szereti a sok hiábavaló szót, a levél is rövid volt és így hangzott:

»Biró Kata szívem! Nem magadra, csak a gúnyádra értettem, hogy nekem nem kell! Az a csunya viganó volt oka az egésznek, mert hát azt hittem, hogy másért vevéd fel. Öltözz vissza a szép viseletedbe - valamint én is abban vagyok már - és gyere haza. Itt is van pap, aki előtt hitet tehetsz... Gyere szívem, hogy legyen neve már a kis fiunknak!... Látnod Kata, én ezt nem tudtam... másképp cselekszem, ha tudom; úgy hát ne neheztelj, mert a féltékenység volt oka mindennek: de ha az ember igazán szeret valakit, nem élhet

a nélkül! Az én életem sem élet nálad nélkül! Bocsáss meg nekem és gyere forró szivemre; nagyon eped utánnad a te Gyurid.«

* * *

Éppen vasárnap délután volt: ragyogó szép márcziusi nap; a harangok templomozásra szóltak; a hegyeken elolvadt hó apró csermelyekben csörtetett a réteken, utakon keresztül-kasul, a gágogó ludak végtelen örömére. E tavaszias vidám zajba távoli szekérszörgés s lovak csengő-jének csilingelése vegyült. A kapuk előtt álló népség ösztönszerűen érezte, hogy ez a szekérszörgés őket inkább érdekli, mint általában a szekérszörgés érdekelné szokta az országút mellett lakókat. Feszült figyelemmel hallgattak, szívéük gyorsabban vert s tekintetük élénk fürkészéssel furódott a látóhatár végpontjára. Végre feltűnt az öt ló, a könnyű kis szekér, Korpos Pista a bakon, két alak az ülésben. Aztán egy pillanat múltán az is világos lett, hogy a két alak ölében egy-egy gyermek van.

- Ott van a mi kis leányunk! - törte meg a várakozó csendet egy hang s erre mint a gátat tört áradat, zúdult a sok megjegyzés mindenfelől:

- Ni, ni! Bizony isten, ha nem Biró Kata az az egyik menyecske! Ünneplő ruhában érkezik, a kis fián sincs nemeses ruha, pedig az már nem közülünk való! Ne esküdj arra, amire nem muszáj! Soha sem tenném a tűzbe a kezemet ezért az állításért! Ni, de hát merre kanyarodnak? Elhagyák a Vincze Marczi házát!

Mig a nép így tanakodott és nem tudta, hogy merre tartson, Korpos Gyuri is kiállott faragásos utcaajtójába, mikor látta, hogy öcsce megállásra rántja a gyeplőt, odakiáltott neki: - Hajts! - és a templom felé mutatott.

- Mit akar ez a legény? kérdezték egymástól, pedig mindnyájan sejtették, hogy mit akar. Gyuri megindult, a tömeg utána. Ilyen nagy násznép még nem kísért vőlegényt ebben a faluban.

Szép volt Biró Kata mindég, de ilyen szép, mint most, még soha. Fehér habos kendője fátylán át tündökölt aranyos kis fejkötője, bájos arczán a szívbéli öröm fénye rezeg, de legtündöklőbb sötét szemében az a pár könyecsepp, melyen át meghatottan szemléli elhagyott faluja népét. Amint ott állnak a pap előtt, kifejlett szépségük egész teljességében: nem lehet megmondani, hogy melyik délczegebb, melyik szebb, melyik boldogabb? Csak azt jegyzi meg mindenki, hogy így együtt gyönyörű pár: jó, hogy előkerülének: megszinezik az egész falut. De ki is hitte volna ezt?

Aztán egyetértve elhatározzák nyomban, hogy a kis Ilonát nem hagyják.

- Maradjon a mienk továbbra is; vigyük haza a nagyapjához! Kikapják a Korpos Erzsi karjai közül és diadallal viszik. Itt van a kedves kis unokája, nagyapó! 'iszen van már annak az asszonynak ura is, fia is: nem hagyjuk nála a mi gyermekünket! Úgy-e helyesen cselekszünk Márton bátya? Úgy-e maradjunk úgy, a mint valánk?

- Már hogy a kis unokámat nem adom: az bizonyos! Várja ki az az asszony siromig; ha elhúzta a singet, húzza ki az araszt is! Nem nyújtja hosszabbra az én jó Istenem életem fonálát, mint volt az az idő, melyet jószántából töltte távol gyermekétől: hát csak várjon a szépséges menyem-asszony, várjon!

Elmult az már!

I.

- Leányom, jönnek a katonák!

- Bánom is én!

Bánni ugyan Erzsók asszony sem bánja, sőt ellenkezően, mert amint neszét vette a távoli dobpergésnek, rögtön ünnepi díszbe csapta magát s úgy állott ki az utczaajtóba. Hajdan is így cselekedett; hej! de akkor még jó világ volt... mert hát akkor nem volt vasut, hogy elfütyüljön a katonával; akkor beszállásolták őket a házakhoz és elkelt minden... de a vasut elvisz minden jót és csak rosszat hoz a helyébe!

És a hajdani szép asszony hovatovább mind mélyebb elkeseredést érez a vasut iránt; mintha az valami nagy rosszára lenne: terhére van; óh bár inkább alvék vala, a ki kitalálta! És ebbeli nézeteit tolmácsolja naponta a mellette áruló Jánébonya előtt, a ki viszont arról tájékoztatja Perzsi asszonyt, hogy mennyivel jobb világ is volt akkor, midőn még úrdolgát szolgáltak; nem is lesz olyan jó soha többet!

De Perzsi remél még jó világot.

A hegyek alján meg-megcsillan valami, mintha csak a forró napfény szórná sziporkázó tűz-szikráit. Aztán zenehangok zendülnek mindig tisztábban, többen; több zenekar játszik és ezred ezred után tűnik fel a rezgő levegőben. Az ütemes léptek alatt reng a föld, és fénylő fegyverektől ragyog az egész táj. Perzsi asszony gyönyörűséggel telve csapja össze tenyerét: hiszen ezek sokkal szebbek, sokkal többen vannak, mint hajdan, mikor csak elszállásolásra kerültek ide! Csupa gyönyörűség az egész; meddig a szem lát, mindenütt csak katona: fénylő szép katona! És úgy áll, hogyha már ő lát, lássák őt is.

Igy állt ki Perzsi hajdan is a csinos piaczi telek utczaajtójába, mikor jöttek a katonák és ekkor úgy megakadt a szem rajta, hogy hiába volt közlegény hozzá szállásolva, rögtön egy-egy fiatal hadnagy vette át a szállást. És az időhaladt özvegy a mint felvillanyozva ott áll, eszébe sem jut, hogy a mire gondol, már nagyon régen volt s hogy az a huszonöt év, mi azóta felette elrepült, ott hagyta a nyomát az arcán. Ejh mit! Ezelőtt huszonöt évvel is épen úgy ki volt ő festve, mint most: Csakhogy egy fiatal arcot még a festék sem tud egészen elrutítani; de annál valami undorítóbb nincs, mint a redőkre mázolt festék! S immár Perzsi asszony ilyen látványt nyújt. Csakhogy neki ilyesmi eszébe sem jut és nagyon kíváncsi a mindjárt elérendő hatásra: hogy fognak az arany-csillagosak hozzá kívánczni szállásba!

A piacz tere és az utca tömve katonával, kardok, puskák csillognak, távolabb lovak patáinak csattogása, az ágyuszekerek dübörgése és a zenekarok játéka egy hódító hangba olvad össze és az özvegy újból bekiált az ablakon:

- Erzsi! Nincs a réten annyi virág, mint a hány katona ellepé az utczákat, még a levegő is csillámlik tőlük, soha ilyen gyönyörűséget... Na, hát gyönyörködj te is már!

A katonaság által fölvert por vöröses csillogással terjeng a helység felett és az özvegy azt is elragadtatással szemléli: bezzeg port sem tud más olyant verni, mint a katona! Lelkesülten tekintett szét s nagyon kellemes érzések lepték meg, mintha egy elveszett nagy adósságot most egyszerre csak visszafizetnének. Olyan könnyűnek érzi magát, hogy talán repülni is tudna; szeretne ott uszni abban az aranyos ködben: Úgy van, minden úgy van, mint akkor volt... Nézz ki hát! Na, láttál-e még ennyi katonát világéletedben?

Erzsi nem is látott ennyi katonát és nem is bánná, ha a sok helyett most is csak egyet látna, azt az egyet, a kihez nem akarja hozzáadni az édesanyja, s a ki e miatt nem jött haza a nyáron, pedig már kitelt az ideje. Jó magaviseletű, derék, szép legény és Erzsi el nem tudja képzelni, hogy miért ellenzi az édes anyja? A szomszéd Jánébonya már el tudja képzelni, de azt szokta mondani: »ne szólj szám, nem fáj fejem!«

Ha nagyon faggatták az özvegyet, akkor csak annyit vetett oda:

- Koldushoz nem adom a lányomat, nem, soha! Jőjjön olyan, a ki magáért és nem azért a piaci házért akarja elvenni! Van itt gazdag legény elég, mi okon is bolondult ez az evernye abba a szógalegényfélébe! Egy szó, mint száz, Gáspár Marczihoz nem adom a cselédemet, nem soha!

- Csakhogy máshoz soha nem megyek, édes anyám!

- Mind így beszél a mennyi, nem adok én arra semmit!

És a kis leány nem beszélt többet erről, s egyáltalán nagyon hallgatos lett az édes anyjával szembe.

A Perzsi asszony ura, Török György, ezelőtt négy évvel halt meg - a felesége úgy vélte s ebből nem is csinált titkot, hogy ezt megtehetette volna előbb is, mert teljes világéletében göthös volt - és akkor elhatározta, hogy férjhez fog menni, még pedig egy csinos, szép legényt választ, elég volt már a beteges férjből, ki a mezei munkát sem tudta végezni! És a mint ezt elhatározta, egyszerre csak úgy kezdte magát viselni, mint egy férjhez menendő leány, a min nem győzött csodálkozni a szomszédság.

És a mint már előre sejteni lehet, a kiválasztott csinos legény nagyobb hajlandóságot érzett a leány, mint az anyja után és ez éppen nem szült kellemes hangulatot az özvegynél s nyomban kiadta az utat, erősen hangsúlyozva, hogy koldusnak soha sem adja a lányát.

Egy káplár és tiz legény közeleg a faragásos utczaajtóhoz; az esküdt bemutat az udvarra, hogy ott a szállásuk. Jánébonya Perzsihez sompolyog.

- Na Perzsi, most már van elég katonád, hej! be sokat sóhajtozál utánuk!

- Nem többet, mint kend az úr dolga után!

- Az egészen más, akkor igazán hogy jó világ volt!

Benn a kékkeretű kis ablakban az üde arcú fiatal leány mosolyog és arra gondol, hogy vajjon egykor ő is olyan szépnek fogja-e találni ezt a mostani időt?

II.

Nem lehet mondani, hogy az özvegy valamit elmulasztott volna, a mivel szállóinak a figyelmét magára vonja. Csakhogy ezeknek a mostani katonáknak nincsen szemök, vagy ha van is, nem úgy néznek vele, mint a hajdaniak. Hiszen ő most is éppen az, a ki régen volt - érzi, hogy az! a ruházata pedig sokkal pompásabb; no hát!... Aztán van a legénység között néhány szomszéd falusi fiú, a ki nagy szerencsének tekinthetné, ha beülhetne a kisváros piaci telkébe... no hát!

És ha a csinos telek nem lenne adóssággal terhelve, lehet, hogy többen meg is gondolnák a dolgot, még egy vénebb asszony ráadásával is; de így azt mondják, »kebeles« telek nem kell. És ez nem az özvegy kebelére vonatkozik, hanem a telekkönyvi bekebelezésre, a miből világosan látszik, hogy nemcsak az úri házasulandók gondolnak a telekkönyvre.

Az özvegy szállói között van egy jól megtermett szomszédfalusi legény: Simon Jancsi; ezt szemelte ki Perzsi, mert amint mondja, ennek olyan a növése, mint a jegenye, olyan az arcza, mint a piros rózsa, olyan a szeme, mint a kökény..... szóval, épen béillenék egy ilyen telek gazdájának. Úgy van, ez a legkülönb az egészben, mondogatja magában.

És Jancsi katona úgy nevet a káplár megjegyzésén, mint ahogy nevetne az özvegy véleményén, Jancsi nevet mindég, mindenre. Lépten-nyomon lehet látni azt a harminczkét hófehér fogát és ugyanennyiszer nem lehet látni a csillogó apró szemeket, mert Jancsi, mikor nevet, szemei egészen eltűnnek húsos, piros arcza gömbölyödésében.

Immár egy hete, hogy a hegyek között bömbölnek az ágyuk, ropognak a puskák, villognak a fegyverek s száll a löporfüst; mintha »erdőgaz« égne mindenfelé és Perzsi még nagyon kevésre ment a katonával; hej! pedig sok rétes és csörge tolmácsolhatta volna az özvegy érzelmeit. Ezeknek különben volt annyi hatásuk, hogy Jancsin észre lehet venni valami érdeklődésfélét, a mi főként abban nyilvánul, hogy ha lehetséges, még butábban és még többet nevet, s azon a ponton látszik lenni, hogy mondani szeretne valamit, de nem mond semmit.

Az özvegy jól látja ezt s nagy meglepődés száll régen sóvárgó szívébe. Végre tehát mégis célhoz jut; derék fiatal ura lesz, a milyen még nem volt soha; pedig ő is csak megérdemelt volna egy olyan férfit, a milyen sok más hitványabb asszonynak jutott; megjegyzendő, hogy a Perzsi helységében a »hitvány« alatt véznát értenek s így igaza van az özvegynek.

Jól kezdődik a dolog, csak hogy nagyon nehéz alkalmat találni egy értelmes beszédre; mert vagy itthon vannak mind, vagy nincsen itthon Jancsi sem. Mikor itthon vannak, az a hetyke káplár úgy zaklatja azt a szegény szép legényt, mintha bizony püspököt akarna belőle csinálni! Egyszer meg is mondta azt a káplárnak, aki erre azt válaszolta, hogy a puskaagygyal hátba üti Jancsit; többet aztán Perzsi sem szólt a dologba.

Egy napon korábban ért véget a gyakorlat és Jancsi katona a kertbe lopódzott éretlen szilvát szedni. Az özvegy nyomban követte. A legény zavarba jött és rejtegetni kezdé a szilvát.

- So'se dugdossa, nem bánom én, ha mind is leszedi...

- Nem? és a katona átöleli a szilvafát, hogy felkuszszék rá. Az asszony vállára teszi a kezét, hogy helyt maradjon, a katona bambán néz és nevet.

- Jancsika, én úgy veszem észre, hogy ked szereti ezt a telket, no feleljen, hogy szereti-e?

- Már hogyne szeretném!

- Szeretne itt lakni mindig?

Jancsi nevet.

- Tavasszal már kiszabadul a katonaságból, úgy-e bizony, hogy ki?

- Azt mondják, hogy ki...

- No hát...

Az özvegy elhallgat, Jancsi nem szól.

Teremtő szent Isten, milyen bátortalan ez a legény!

- Jancsi, nincsen idő a sok szóra, mert tüstént nyakon csipi az az ember-hóhér káplár; úgy hát hamarosan csak annyit kérdek, hogy mit szólna hozzá, ha egyszer csak úgy tréfából azt mondanám, hogy legyen ennek a teleknek a gazdája.

Jancsi most az egyszer nem nevet, de az egész arcza maga egy kaczagás: parányi szemei villognak, duzzadt piros ajkai mozognak, torkát köszörüli s csak nagy nehezen tudta kiszorítani:

- Sze... éppen az... akartam én már, de nem vala hozzá bátorságom...

- Nem kell olyan félénknek lenni!

Megfogta kezét és éppen bátorságot akart önteni a szívébe, mikor a káplár csak ott terem.

- Te buta, isten szamara, sohasem tudod mi a parancsolat? Mars! - És maga előtt hajtva a szép legényt, mindennek elmondta, csak okosnak nem.

Perzsi megkönnyebbülten sóhajtott fel: valahára! És amint ott állott a zöld bársonyos pázsiton, a gyümölcscesel rakott terebélyes fák között, úgy érezte, hogy ő most egy menyasszony, aki előtt megnyílt az életnek minden öröme. Ideje, is már! - mondja - 'iszen négy esztendei magaviselete csak érdemel is ennyit! Hej! ha nem akartam volna férjhez menni, bizony nem így használnom ezt az időt! Most már elmehet az a lány is, én nem bánom, legyen boldog ő is. És egyszerre elmúlt minden ingerültsége Gáspár Marczi iránt; nem is találta olyan koldusnak, aki el ne tudna tartani egy asszonyt. Könnyű léptekkel ment be és egészen tréfás hangon kérdi a leányától:

- Erzsi, álmodtál-e valami jót az éjjel?

- Tudja azt ked édes anyám, hogy az én álmodásom szomorú.

- Szomorú álomnak öröm a vége...

- Nálam inkább könnyhullatás!

- No hát Erzsi, megszántam a bánatodat és elhatároztam, hogy nem állom utját a boldogságnak. Azért megirhatod Marczinak, hogy hazajöhet s ha van, a miből eltartson, Isten neki!

A leány felszökik:

- Igazán?!

- Igazán hát! Nem polyva az én szavam, amit elfúj a szél! Csak azt az egyet most is mondom, hogy nem hozom ide fiunak...

- Nem is kell; van neki egy házikója, majd kitataroztatjuk azt... esztendőre rá sem ismer senki!

- S míg ezeket mondta, előszedett a mestergerendából néhány írkát és a tiszta lapokat teleírta olyan gyakorlottsággal, a mint az már dukál is egy öt osztályt végzett leánynak. Míg ír, telegyül a szoba a templomból kijövő néppel: ilyenkor, vasárnap délutánonként, szokott a rokonság egy adjon istenre befordulni. Erzsi szétnéz s mikor látja, hogy a szomszéd asszony is, Jánébonya itt van, aki mindig meg szokta mondani az igazat az özvegynek is, s e miatt kissé tart is tőle Perzsi asszony, elhatározta, hogy fennhangon olvassa el a levelet, mert akkor mégis csak bizonyosabb lesz a dolog.

- Édes anyám! Megírtam a levelet, úgy a mint kíváná, ha akarja fel is olvasom.

- Tőlem teheted!

Az okos kis leány mosolyog, szétnéz, aztán el-elfogódó hangon olvas:

»Gáspár Márton ökegyelmének.

Úgy van az Marczika, a hogy édes anyámasszony elhatározta ezen a szép vasárnapon, hogy többé nem ellenzi a mi boldogságunkat. Ő kelmét meg fogja ezért áldani a jó Isten. Ked pedig jöjjön haza tüstént és nézzen a házikója után. A madár tavasszal rakja fészket; de nekünk jó lesz az őszi fészkek is... Minden, minden jó lesz, ha együtt lehe-

tünk... Csak különválva rossz minden, még az ünnepnap is! Azért ne is késlelkedjék, áldja meg az Isten a lelkét, hanem jöjjön olyan gyorsan, a milyen igaz szívvvel várja hűségese Erzsikéje a piacszoron.«

- Helyesen van! - sugja az atyafiság, Jánébonya pedig magában töpreng: de mi is üthetett most ehhez az özvegyhez? Űh-űh! gondolom! fogott magának valakit, a kihez férjhez menjen s ezért akar útilaput kötni a leánya talpára!

III.

Nehány nap mulva az özvegy elküldte leányát a sarjugyűjtőbe, maga pedig utána nézett, hogy a katonával négyszem között beszélhessen. Az ilyen jámbor legények nem tudnak maguknak alkalmat csinálni; de annyival inkább tudnak a Perzsi fajta asszonyok! Szóval az alkalom megvolt és az özvegy egészen közel ült Jancsihoz, kezét a vállára tette, fejét eléhajtotta s úgy nézett a szemébe biztató, édes pillantásokkal. De a katona hallgat.

- No hát Jancsika, mi lenne a kívánsága? A napokban nem végezhattuk be, most már szólhat bátran és szóljon is, mert néma gyereknek anyja sem érti szavát...

- De kend mégis megértette! - És Jancsinak ismét látszik mind a harminczkét foga.

- Meg, megértettem; de látja Jancsika, azért mégsem kérhetem én meg a kezét.

A katona nevet, az özvegy még közelebb huzódik hozzá:

- Úgy hát nem kell hallgatni, mikor a szólás egy feleséget s egy piaczi házat teremt!

- Iszen, ha egészen bizonyos leszek a dolog felől, majd hozok én kérőt is a házhoz...

- Megmondtam már, hogy egészen bizonyos; amit én kiszólok, azt meg nem másítom soha!

- Na jól van hát, már én is gondolkoztam a dolog felől, mert tudom én, mit jelentsen az, mikor rétéssel kínálják az embert és ki is csináltam... - Újból nevet, talán azt látja olyan nevetségese, hogy ő gondolkozott?

- Hogy csinálta ki Jancsika?

- Hát úgy, hogy mikor kiszabadulok a katonaságból, tüstént így szólok Pista bácsóhoz, Pista bácsó jöjjön velem és kérje meg számomra özvegy Török Gyurinétől az Erzsi leánya kezét...

- Kinek a kezét?

- Hát az Erzsi kezét! Ked biztata rája nemcsak rétéssel, de szóval is!

Az özvegy arcza pirosabbra gyult, mint rajta a festék; de azonnal legyőzi magát: nem lesz jó kitörni, hátha furfanggal még fordíthat ezen a rossz csapáson indult dologon. Ismét a szemébe néz; bizony nagyon szép legény ez, nem lehet elszalasztani! A vállára dől és karját oda csusztatja a vaskos, piros nyak köré.

- Te Jancsi, értsd már meg a megérteni valót! Erzsi még az ősz folyamán férjhez fog menni Gáspár Marczihoz; ez a telek egészen az enyém, az fog ennek a gazdája lenni, a kivel én mondom el a holtomiglant. Érted?

- Értem.

Pedig ez az állítás elhirtelenkedett és a valóságnak éppen nem felel meg. A katona gondolkodik, mélyen gondolkodik; húsos halántékán ormósra duzzadnak az erek; de azért sehogy sem tud tisztába jönni a dologgal; mert hát az nagyon nehéz is; hiszen ha ennek az asszonynak az ura lesz itt a gazda, akkor miért mondta neki azt, hogy ha akar, itt maradhat gazdának? Ő

akarna... de hátha Erzsí Gáspár Marczihoz menne? Nem, ezt nem lehet megérteni! És az özvegy hiába igyekszik magát megértetni, a katonának sejtelve sincs a szándékáról.

Bizony Jancsika nehezen megyen be ebbe a szép szállásba az értelem! És Perzsi megütögeti a szép szállást: a katona erős koponyáját, a mit úgy végez, hogy egészen hozzásimul s egy tüzes csókot nyom az arczára.

- Édes szép csillagom, úgy lesz ez a telek a tied,... na már kimondom szívem szerint! Ha te az enyém leszel...

- Hogy?

- Úgy, ha elveszel feleségül...

- Ke'det Perzsi néne? - Feláll, kezét összecsapja, aztán elkezd nevetni, buta, de egész vidám nevetéssel.

- Na hát ne röhögj! beszélj, mint az ember szokott!

- Az ember nem szokta elvenni az anyját, Perzsi néne! Ke'd még az édes anyámnál is vénebb, mivelhogy sokkal ránczosabb!

Erre Perzsi asszony olyan csattanósan felelt, hogy a katona az arczához kapott és kinyilvánította, hogy az özvegyből jó káplár lenne, mert egészen olyan kezejárása van. Azért újból nevet.

Az özvegy liheg és nagy kedvet érez, hogy megfojtsa a nevető legényt. De erőt vesz ennbeli kívánságán és elfojtott dühvel mondja:

- Te isten számar! ne kaczagj mindig, mint a fakutya, inkább hallgass ide. Te azt hiszed, hogy én hozzád akartam menni? Bizony buta vagy, ha tréfából mindjárt igazat csinálsz!

- Mit! Hát nem akart hozzám jönni? Akkor ugyan miért ütött pofon?

- Azért, mert azt mondtad, hogy ránczosabb vagyok, mint az édes anyád, na érted már, hogy azért?

- Azért? Na most már értem? - És nagyon tetszik a legénynek, hogy ő is megértett valamit. Az özvegy pedig teljesen nyugodt lehet, hogy ezt a titkot sohasem fogja elárulni a katona.

IV.

- Édes anyám! »Harsognak a réztrombiták, masiroznak a katonák«...

- Bánom is én! - És az özvegy felkapja gyümölcsös kosarát s kiül a piacra Jánébonya mellé. Mióta Jancsival végzett, ismét a hagyma- és gyümölcsárulásra adta magát.

- Hát igazán, hogy jó vala a katona, Perzsi, nem hiába örültél neki: jól elkelt mindenünk.

Perzsi nem felel az öreg banyának, úgy tesz, mintha az árui foglalná el, aztán feltekint és sokáig kíséri szemével azt a fénylő, ragyogó vonalat, mely a távozó katonaság útját jelöli: mennyin voltak és mégis...

- Jánébonya! Most még a katona sem olyan, mint régen!

- Nekünk már nem Perzsi... de talán a lányodnak... nézz csak oda.

És Perzsi elfordítja tekintetét a hegyek alján meg-megvillanó fegyvercsillogásról, s látja, hogy a szeptemberi enyhe fényben közeleg két szép fiatal alak: az egyik a sok helyett, egy katona, aki mikor hozzáér, hálás köszönetét mond azért a nagy jóságért, hogy Perzsi néne előtt mégis csak az ők boldogságuk volt a fő s ezért meg is fogja áldani a jó Isten az Erzsike anyját.

Az özvegy szívét heves indulat dobogtatja: eszébe villan, hogy előbb ezt a katonát akarta a piaczi ház gazdájává tenni; de ugyanekkor egyéb is jut az eszébe: ez a katona sohasem mondta, hogy ő ránczos lenne... nem soha... kezét nyujt neki, egy pillanatig hallgat s akkor a lemondás erejével szól:

- Isten neki Marczi! Ha Erzsi úgy akarja, tőlem ugyan lakhattok az én házamban is, nekem már mindegy.

A »menyasszony-lány«.

I.

Lukács János uram nagy gazda és az egész falu csodálja, hogy beleegyezett a fia házasságába; ilyen derék első gazdalegényhez gazdaleány illik és nem a zsellérházból való csevernye! De senki sem békétlenebb ezért a házasságért, mint a Lukács János életpárja; hogy az ő első legény-fia zsellérházból házasodjék s elvegyen egy olyan leányt, kinek az édes anyja cseléd volt az »udvar«-ban? Ez már megszégyenítő állapot!

És az ember ki sem öntheti a szive keservét, mert a gazda nem tűr más akaratot ebben a hajlékban:

»Egy katedrába egy pap elég, így hát pissz legyen!« szokta mennydörögni hatalmas hangján és csend lett, az asszony mukkanni sem mert. Lukács János ismerte a szerelem nélkül való házasságot és nem kívánta azt az életet a fiának. Ő is szegény leányt szeretett, édes atyja nem engedte, hogy »koldus tarisznyát« hozzon a telkére és Lukács gazda egy életen át elmélkedhetett arról, hogy mivel gazdagabb vagy boldogabb az élete folyása azáltal, hogy négy ökröt hozott a felesége?

Hej, be szívesen adott volna még hat ökröt ráadásul, csakhogy oldala mellett az a szegény szép leány lehessen!

Úgy hát csak vegye el a fia, akit szeret!

És így gondolkozott volna akkor is, ha történetesen az a leány nem leánya épen annak a hajadonnak, akit ő szeretett. De leánya volt, szakasztott az anyja képmása. Már pedig soha senki sem tudott az emberre úgy tekinteni, mint a Gáspár Ilona édes anyja, azt el nem lehet felejtetni egy egész életen keresztül!

Míg a jegyváltás megtörténék, helyén való lenne az anyai szót felemelni, gondolta egész elszántsággal Lukács Jánosné és nyomban, míg a merszből tart, megszólalt:

- János! tudom, hogy a ke'd házába az én szavamnak sohasem volt súlya; de mivel anyja lennék a fiamnak, hát mégis kimondom, mi a szívemet nyomja...

Lukács gazda hatalmas karját az asztalra nyugasztotta és nyugodtan tekintett a feleségére; az asszony nem erre számított s egy perczig zavartan állott, az ura pedig jámbor hangon szólt:

- Hát csak mondjad Erzsók.

- Ki is mondom! Tudja ke'd, hogy az egész falu kaczagja a mi sorunkat és nem is ok nélkül, mert olyan még nem történt, hogy a legelső gazda egyetlen fia elvegye a legutolsó szegény leányt; egy olyan leányt, kinek az apja egy nyomorult viskós zsellér volt, az édes anyja pedig cseléd - dajka - az udvarban! Ilyenképen elvehetné a saját szolgálónkat!

- A kifogásodat várom Erzsók, azt várom, hogy mi rosszat tudsz Gáspár Ilonáról?

- Uram isten, mi rosszat tehetett volna még egy gyermek? Iszen csak tegnap cseperedett fel, mindazáltal nem jóra mutat az sem, hogy az udvarba felette sokat jár, előbb-utóbb rosszra fog vezetni az a kis ajtó, a zsellér-telekből az urak kertjébe nyíló. Egy szó, mint száz: nem a mi cselédünkhöz való; Pistához gazdaember gyermeke talál, a milyen ő maga is!

- Kibeszélted magad?

Lukácsné nem beszélte ki magát, de azért azt mondta, hogy:

- Ki!

- Meghallgatálak; azt hívéim a fiad jövője van előtted, de látom, csak asszonyi gyarlóságból ered minden kifogásod. A fiad szeret egy ifju lányt: jó erkölcsű anyának jó és szép lányát; a lány olyan gúnyos, hogy egy sincs nálánál különb a »hazá«-ban; a tánczban töri utána magát minden legény, egy szóval olyan cseléd, hogy diszére válik egy háznak és ugyancsak nem szégyelheted meg magad vele, ha oldalad mellett halad a templomba! Most már csak az a kérdés, hogy fiadnak nagyobb boldogság lenne-e az, hogy egy pár földdel több maradjon rá s egy pár jószággal több legyen a pajtában, mint az, hogy szeresse a feleségét? Mi a kerti ajtódat illeti, az csak kaczagás; még ha lenne is abban valami helytelen, hogy a lány néha átfut a kisasszonyhoz, az is végét éri tüstént, hogy ha a mi cselédünk lesz. Mert az lesz Erzsók! És én minden harag nélkül mondom neked, hogy ne is ingereld hiában magadat, mivel ez a házasság meglesz! Nincsen semmi okod az ellenvetésre, úgy hát, mint okos fehérnép, cselekedj a szerint!

Az epés, száraz asszony most is, mint annyiszor, befelé fojtotta indulatát s okosabbnak látta úgy tenni, mintha megadná magát, különben sem szeretné, hogy az emberek azt higgyék, mintha az ő szava nem járna a háznál: a gyöngébb fél azt akarja mutatni, hogy utána megy a másik. Ez a »gyengébb« nem mindig az asszony. De hogy Lukács Jánoséknál a férfi volt az erősebb, az bizonyos. Így hát rövid időn megtartották a délczeg, csinos Lukács Pista és a szép Gáspár Ilona kézfogóját.

II.

A kézfogó megesett, de a lakodalmat tavaszra halasztották a menyasszony fiatalsága miatt. Még csak serdülő leánykának tetszett ez a menyasszony s nyugtalan tekintetének megmegvillanó tűzében gyermekes pajzánság lobogott. Tudta, hogy Pista őt nagyon szereti, természetesnek találta a dolgot, de azt nem tudta, hogy az ő szíve még nincsen átmelegedve a szerelem tűzétől, nem is gondolt arra, mindig úgy volt az, hogy Pista járt hozzájuk, minden újdonsággal elhalmozta, a vásárból mézes pogácsát és sárga czukort vitt neki; a kis borju nyakára pedig olyan sujtásos piros szalagot és aranyos csengetyűt hozott, a melyet nem látott még a »haza«. Ennél nagyobb örömet aztán nem is szerezhetett volna semmivel, mert Ilona előtt első személy a világon egyetlen jószáguk, a Virág tehén borja volt.

- Te Ilona senkit sem szeretsz úgy, mint azt a borjut - mondja mosolyogva Pista.

- Szeretem biz én édes anyámasszonyt is, ke'det is épen úgy, mint a kis »bimbó«-t, pedig a bimbó nagyon szép!

Átölelte a hófehér borju barnás nyakát és odanyomta hamvas gyermekded arcát a »bimbó« fejéhez s eszébe sem jutott, hogy ő maga az igazi gyönyörű fésző bimbó. Pista nem heveskedett, azzal a biztonsággal várt, mint a ki tudja, hogy az övé a szép teremtés; meleg bensőséggel tekint rá, aztán megsimogatja rózsás arcát s beszélnek tovább a »bimbó«-ról.

Mikor a legény távozik, azt gondolja magában, hej! ha úgy kimutatnám szerelmemet, mint a milyen az úgy befelé, talán meg is perzselné azt a gyöngye virágszálat?

Kimélem, hiszen az enyém, kimélem, mert nagyon, nagyon szeretem! Legyen még gyermek, tavasszal úgy is asszony lesz! - - - - -

Az omlatag kőkerítésbe vágott kis ajtót körülfutotta a vad komló s pelyhes labda-virágai mint valami borzas kis gömbölyű madarak röpködnek a mohos kövek között: a kerítésen túl a hegyre futó »udvari kert«-ben sétálgat Dongay Emma s néha letekint a zsellér-telekre; unja

magát, ha meglátná Ilonát, áthivná; nagyon szép az a kis parasztleány, kellemes az arczába nézni, mikor nincsen az embernek okosabb tennivalója.

Emma ugyan szebb leányt még soha sem látott önmagánál, mindazáltal gyönyörködik Ilonába is, s ez az érdeklődés okozta, hogy a kerítésbe vágott kis ajtót be nem falzták. Akkor vágta oda, mikor Emma született, hogy a dadája átjárhasson a saját kis fiához is. A kis fiu már régen a temetőben nyugszik s az édes anya azzal vigasztaltatta magát, hogy a jó Isten is szerette, azért vette magához. A kit táplált - az udvarbeli kisasszony - annyira ragaszkodott dadájához, hogy elválás után is minden nap oda hívták. Aztán később, midőn a dadának egy kis leányt hozott a gólya, akkor meg a kis Emmát kellett naponta átvinni, hogy lásson magánál egy kisebb teremtest is. Előbb csodálkozott a baba sirásán, az valami különösebb volt, mint az ő siró babája és a kis Ilona sokat sirt, a szomszédasszonyok meg is jegyezték rá, hogy »ilyen sivatag gyermeket ember ne lásson!« Később aztán épen annyit nevetett s ez a vigáság tetszett a kicsi kisasszonynak; így hát a kis ajtót be nem rakták. Most már Emma husz éves, Ilona pedig tizenhat lesz, mind a ketten jegyesek és ritkábban találkoznak egymással, mint eddig. Ilona egy kötő sarjut viszen a »bimbó«-nak, Emma odakiált hozzá:

- Régen leslek, baba! Jer át egy szóra.

- Tüstént, kisasszony, de a bimbó elsőbb való, - s míg Ilona a bimbót eteti, a telt idomu, magas, karcsu Emma nyakszirtjén összekulcsolja telt, hófehér kezét, fejét hátra hajtja, egyet ásít s úgy tekint fel a szürkés ég lomha felhőire:

- Milyen szintelen, unalmas ott fent is minden, - leereszti karjait s a gyüremlő sárga levelek között újból megkezdi sétáját.

- Ha így elfonnyad minden, a mi üde volt, miért is születünk? Hideg gondolat az ősz, az elmulás! Megsemmisülünk úgy, mint ezek a kis nyomorult falevelek, ez hát a lét célja.

Ilona kinyitja a kis ajtót, a nagy fákról sok sárgult levél hull lábai alá s a mint kicsi piros csizmái végig ropognak a sárga faleveleken, először gondol az életben a mulandóságra, olyan hűvös, homályos ez a nagy kert! Végig borzong. Bizony szebb a tavasz, mint az ősz... de hát mire való a tavasz is, ha ősz lesz belőle?

Két viruló szép leány egyszerre borzong össze a megsemmisülés gondolatára, aztán szemben állanak egymással és mosolyognak mind a ketten.

- Jaj, jer baba, hozz ebbe a szürke világba egy színes feslő bimbót, a tavasz virit rajtad baba... igazán szép vagy...

- A »bimbó« ott van, odaát az ólban, ha azt megszeretné egyszer a kisasszony, akkor tudom, nem unná magát soha!

Emma mosolyog, végig simítja az Ilona arczát.

- Te baba, hát ha az ember mátkás, akkor is a »bimbó«-t szereti legjobban?

- No, hát ha a kisasszony ilyet kérdez, akkor nem ismeri a bimbót. Az isten áldja meg a lelkét, jöjjön át, nézze csak meg.

A szép kisasszony unottan huzza fel vállát.

- Menjünk.

Ilona előre fut, kinyitja az ól ajtaját s diadalmasan tekint Emmára; hogy is ne, mikor az mindjárt abban fog gyönyörködni, ami legszebb ezen az egész világon. A bimbó csinos fejcskájének körvonala már látható az ól homályából, aztán előlép maga a bimbó, méltóságosan széttel, kecses lassúsággal egy pár sétalépést teszen, akkor egyszerre gyorsan lekapja bolondos kis fejét és az aranyos csengő csilingel, féloldalra szökken, aztán tánczolva neki fut

a két leánynak; a lányok futásnak erednek, a bimbó utánok, mintha öklelni akarna s egy pillanat múlva épen úgy kipirulva fut és visong a kisasszony, mint a parasztleány, az unott tekintet helyett életkedv, fiatalos derű sugároz sötétkék szemeiből.

A »bimbó« jókedvében van, már egyet lóditott a kisasszonyon s erre még hangosabb lett a visongás, gyorsabb a futás; neki a kert-ajtónak, be a kis veteményes kertbe s az édes anyám-asszony fejes káposztái között tovább foly a játék; az Ilona rózsás fejkendője lehull, piros hajfonója odacsavarodik egy félig kidőlt paszulykaróra, az Emma vastag szőke haja bomolva úszik a szürke őszi levegőben és tele van száraz levelekkel.

A jó kedv egyre hangosabb, a futkározás szilajabb és az aranyos csengő csilingelését tulcsattogja a leánynevetés. Már azt sem tudják, hogy a borju üzi-e őket, vagy ők a borjut? Eközben egy derült tekintetű, délczeg legény lép az udvarra, figyelni kezd a vig zajra és a kert felé tart, a kertajtóban meglepetve áll meg s arczán szelid mosoly fut át. Bizony egészen gyermek még az a kis lány, - gondolja - bár csak lenne egy pár évvel korosabb, hadd lehessen már vele szerelemről is beszélni! Olyan gyanutlan, gyermek a tekintete, hogy az embernek vissza kell, hogy fojtsa minden hevesebb érzését.

A »kőfali ajtó« is megnyílik és egy cseléd jelenti, hogy a nagysás urfi megérkezett. Emma Ilonára tekint s hangosan nevet. Ilona ráveti magát a borjura, átöleli nyakát és diadalmasan kérdi:

- Na kisasszony, úgy-e megmondtam?

A kisasszony odamegy, megsimogatja a bimbót, azután az Ilona ragyogó arczát:

- Bizony baba, ha egy ilyen játszótársa van az embernek, nem csoda, ha elfelejti, hogy jegyes; lám, én is elfelejtettem... máskor is eljövök baba!

Aztán libegve, kipirulva indult a kis ajtó felé, ott megállt egy pillanatra, kéjes érzéssel rázott egyet szőke haján, aztán megcsavarintotta az egész haját s feltűzte. Ilona még mindig a bimbó nyakát ölelve, gyermekes duzzogással kiáltott oda:

- Kisasszony! mitől is jók azok a mátkák, ki sem játszhatja az ember magát miattuk!?

És ezt annyi természetességgel, olyan gyermeki bájjal mondta, amíg szép arczát odanyomta a kis borju szügyéhez, hogy azért ugyan ember fia meg nem neheztelhetett. Lukács Pista szeliden mosolygott.

III.

És ilyen szelid, bensőségteljes tekintettel nézte és hallgatta egész télen jegyese gyermekes csacsogását; a bimbóra nem lett féltékeny s úgy tavasz felé egyetlen egyszer adta elő magát egy jelenet, a mikor egy pillanatig nem tudott ura lenni érzelmeinek. Ilona az ólban van, kötényéből eteti a bimbót. A tehén mama csendesén kérődzik, s egy-egy vágyó tekintetet vet a kerti sarju felé, melyben a kis bika turkál és az ólajtóban állva, arra tekint Pista is. Az ól légét kissé sűrűvé és nagyon izgatóvá teszi a két állat kigőzölgése s a kissé nyitott ajtón át csak úgy tolul kifelé a meleg pára. A párába aranyos szálakat szöve tör be a februári napsugár és a mint egyszer áttörhet, természetesen hagyományos szokásához hiven, azonnal bearanyozza a kis leány sugár alakját - miért is lennének napsugarak, ha nem azért, hogy a regényhősnőket be-aranyozzák? A borju bolondos kis feje ott turkál a leány kötényében, aztán megelégteli a sarjut, félre fordítja fejét, kérődző szándéka érkezett. Erre a leány kiszórja kötényéből a sarjut, megrázza magát, aztán felnyújtja két karját s a mint csábosan nyújtózkodik, fejlődő fiatal alakja olyan észbontó keccsel hajlik hátra, hogy a legény megzavarodva lapul az ajtófélhez. Mély és tiszta a legény szerelme, nem egy könnyen lehet felzavarni; de erre a jelenetre a fiatal

vér mégis akkora hullámokat vet, hogy egy kevés salak is kerül a felszínre s e hatalmas rázkódásra az eddigi fiatalos tartózkodás megszakad s már alig tud helyén maradni; de még tartja magát, hanem a mit lát, az épen nem csillapítja hevét, a leány megöleli a borju fejét s karcsu alakjával odatapad a kis jószágához s azután egy csattanó csókot nyom a borju homlokára. A legény esztét veszti, odarohan a leányhoz, egy heves mozdulattal elválasztja a borjutól, felkapja, magához öleli forró szenvedéllyel és ajakára egy hosszú, lángoló csókot nyom. A leány egy pillanatig el van kábulva: de aztán mint egy aczélrugó pattan ki a legény karjaiból, nem szól, csak feltekint jegyesére és abban a tekintetben valami olyan van, a mit a legény nem ért, nem félelem, nem harag, de olyan megdöbbentő különös. Bár szólna, avagy duzzog-na, csak így ne tekintene!

- Ilona! Haragszol?... Látod, az a kis haszontalan jószág vett ki az eszemből... oktalan állatot ugyan hogy is csókolhat a lelkes?

A leány csak nézett, mintha nagyon keresne valamit s mintha azt mindjárt meg is találná, azzal a biztonsággal nézett a legény szemébe. De a legény ezt a tekintetet szemrehányásnak vélte és távozott; az erdőre kell mennie, azért siet. Másnap, mikor visszasiet, még tartózkodóbb volt, mint rendesen, egészen megzavarta az a jelenet, még mélyebben merült a leány nézésébe, s még inkább elhalmozta figyelemmel, mi a falu nyelvén kényeztetés. A leány kezdett naponta izgatottabb lenni s megdöbbenve tapasztalta, hogy már a bimbót nem is szereti, nem szeret senkit, azt hiszi, hogy Pistára haragszik, étvágya nincsen, terhére van minden munka; de hát ha nem dolgozik, miért nem szidja meg az édes anyja? Meg kellene, hogy szidja, az talán jól esnék; hiszen más leányt is megszidnak! Neheztel, - gondolja Pista, - hogy úgy megijesztettem a heveségemmel, bár ne tettem volna és még szelidebb, türelmesebb lesz, mint eddig, csakhogy kiengesztelje a kis leányt.

E közben a farsang mulik és Dongay Emma is visszatér a városból. Ilona minden nap lesi, hogy mikor látja a kertben; szeretne vele beszélni, vajjon a kisasszony nyugodtabb-e, mint ő és hogy mikor lesz az esküvő? Vagy valami ilyet óhajt kérdezni. Egy napon aztán meglátta s átment hozzá:

- Mit csinál a kisasszony? Azt hívé, ibolyát keres, segíteni jöttem, - s e közben izgatottan szakít le egy rügyektől duzzadó ágat s a mint gyorsan széttépi, a levegő még tavasziasabb illatu lesz a friss rügy szétbomlásától.

- Jó, hogy átjöttél, baba, hát keressünk ibolyát...

- Ej! nincsen még ibolya! - mondja a kis leány olyan idegesen, hogy egy kisasszonynak is becsületére válna.

Emma érdeklődve tekint rá, a kis leány gyönyörű, szép sötét szemeiben különös fény lobog, kicsiny, telt ajkai majd kicsattannak, s domboru melle hullámozik a vékony gyolcsingváll alatt.

- Mily szép vagy most, baba! De mi lelt?

- Azt nem tudom érteni! azért jöttem, hogy megkérdejem; a kisasszony is mátkás, nem tudná megmondani? Eddig rá sem gondoltam az egészre, de most egyszerre csak felébredt bennem valami... tán a félelem... félek a férjhezmeneteltől!

Emma mosolyog.

- Mit félsz tőle, a míg nem tudod, hogy mi?

- A kisasszony nem fél? mondja meg igazán, miket gondol és legigazabban azt, hogy boldognak érzi-e magát? Szereti a jegyesét?

Emma csak nézi a gyönyörű kis leányt, aztán unott hangon megszólal:

- Ha már tudni akarod, baba, megmondom igazán, hogy eddig idegessé tett az a dolog, most már unom... unalmas, mindig csak azt az egyforma, végnélküli szerelmet látni! Egyhangu, izgalom nélküli napok ezek s az nem élet!

A kis leány mohó érdeklődéssel hallgatja és lángoló tekintettel kéri, hogy folytassa.

- Nincsen ehhez több, galambom, terhemre van a nagy szeretet! Nincsen a jegyesemben semmi erély, mindig azt akarja, amit én, ah! másként gondolom én a férfi-eszményt!

- Mondja úgy kisasszony, hogy én is megértsem, mert nagyon szomjazom a szavait... hogy van az? mit gondol másképen?

- Azt gondolom, hogy a férfiban legyen erély... tudod: akarat! Ő legyen az erősebb, ne olvadozzon a szerelem miatt...

Elhallgatott s csendes léptekkel kezdett alá s fel járni a bokrok között. Ilona lángolt s úgy érezte, hogy csak a kisasszony szavai olthatják ezt a benső forróságot; oltották, mint olaj a tüzet!

- Kisasszony! mikor lesz a lakodalma?

- Majd egyszer, ha kedvem jó hozzá...

A kis leány színét változtatja s úgy tudakozza, hogy azt megkérdik-e a kisasszonytól, mikor legyen a lakodalma? Erre a kisasszony megsimogatja az Ilona hamvas arcát, egy pillanatra gondol, hogy vajjon az ő színének megvan-e az a hamvas üdesége? Aztán megmagyarázza, hogy az ő férjhezmeneteléhez csak neki egyedül van köze; de mindazt oly unott közönnyel, mintha nem is egy életre szóló eseményről beszélne. A kis leány mind mohóbban tudakozódik, a kisasszony mindinkább negélyezi a közönyöst, s különösen arra fekteti a fősúlyt, hogy az nagyon unalmas, mikor az embert úgy szeretik.

Ilona távozni akar, Emma megállítja még egy szóra:

- Te baba, nálad olyan jó volt, elfelejtett az ember mindent... otthon van a bimbó? holnap ismét átmegegyek.

Ilona nem mozdul. Emma megfogja a kezét:

- Jer be... jer be Ilona... olvasok valami szerelmes históriát; neked is felolvasok belőle pár lapot. Mátkás leány szereti az effélét.

Ilona szó nélkül követi a kisasszonyt és a mint hallgatja a felolvasást, úgy tetszik neki, mintha apró tűzszikrák pattognának a szívére. Emma lecsapja a könyvet, a zongorához ül és játszik olyan hévvel, a mi sehogy sem összeegyeztethető azzal a nagy közönnyel. Az erős illattal telített selyembutoros kis szobában kábul a paraszt leányka feje, szíve hangosan ver: a mit szavakban és zenében hallott, az teljesen felizgatta. A kisasszony szavai, felolvasása nem az, mihez az Ilona fajtájú szokva van, már az ő leányára nem hatnának ilyen romboló erővel egy későbbi Emma szavai.

- Megye, megye, kisasszony!

- Ne is muzsikáljon többet, mert szétpattan a fejem.

Feláll és elrohan.

Mig a kisasszonyt felfrissítette, életkedvre derítette a zsellértelken való futkározás, addig Ilonát egészen kiforgatta magából és elkábitotta az úrilak légköre. Ott az igaz, a természetes, életkedvre pezsdítette a csinált közönyt; itt az erőszakolt izgatás teljesen felzavarta a forrongásban levő fejlődést. Mióta a legény olyan hevesen bánt vele, mindég érez valami édes, gyötrő kint: a fel nem ismert szerelem zaklatását; de az apránként természetes útjára tért volna; s ha ilyen rohamosan nem fejlesztik, soha nem követi el azt, a mit így elkövetett s a miről még soká fognak mesélni abban a magyar hegyek közé huzódott kicsiny faluban.

IV.

Pistának a kezdődő mezei munkával és lakodalmi előkészületekkel sok a dolga, kevesebbet ül jegyesénél; de a tekintetében egyre mélyebb és melegebb érzelem sugárzik s a leány, mint-hogy fázik és hevül is e tekintet alatt, még inkább neheztel a legényre, nem tudja szavakba önteni neheztelését, mert ugyan mit is mondhatna, de tisztán hiszi, hogy nagyon haragszik Pistára; Pista meg azt hiszi, hogy tudja e neheztelés okát: »Kár volt úgy ráijeszteni erre a gyermekre«, gondolja egész megbánással és még türelmesebb és még szerelmesebb lesz. Visszafojtja indulatát s még kezét sem meri érinteni a leánynak, nehogy jobban magára haragítsa.

- Ne nézzen annyit! Nem szeretem, ha mindig néznek! - mondja egy napon Ilona a legénynek.

- Nem nézlek annyit, ha úgy kívánod - és sóhajtva feláll s távozik.

A leány leborul a karospadra és heves zokogásba tör ki, olyan, mint a kisasszony mátkája, nincsen benne semmi férfiasság, miért hágy mindent reám, miért szeret olyan nagyon? És a mint tovább-tovább zokogott, bizonyosan ott futkosott ereiben az a csöpp vér, melyet nagy-anyáitól öröklött s mely azt követeli, hogy ha szeretik, hát verjék is meg!

- Nem bánsz elég szépen azzal az áldott legénnyel, a ki olyan nagy szerencse a mi szegény házunknak, - mondja az édes anyja, a mint a Pista távozta után belép a szobába.

Az özvegyet nyomban követi testvérbátyja, egy zord és heves természetű koros férfi; az anya folytatja:

- Most is igen hamar itt hagyta, valamit mondtál neki? - De aztán meglátja az Ilona kisírt szemét, hozzámegy és végtelen szeretettel simogatja az ő gyönyörűséges virágszálat s úgy tudakozza, hogy ugyan mi lelhetett?

- Hagyj békét neki! Majd minden leánycseléd így teszen a lakodalom előtt, hát aztán még az, a ki alig cseperedett fel; tudod, az éretlen gyümölcs is nehezebben szakad a fájától!

A kis leány forrongó kedélye erre még erősebb hullámozásba jő, lázasan tekint bátyjára s talán megfuladna, ha ki nem mondaná, hogy:

- Ha éretlen a gyümölcs, okos ember nem szakítja le!

A félelmetes nagybátya megcsóválja fejét, aztán az özvegyhez fordul:

- Na Ilona, csak annyit mondok, hogy özvegy asszony neveltjétől őrizzen az Isten minden férfit! Szegény asszony létedre te is ugyancsak elkényeztetéd a cselédedet!

- Elkényeztetett? - gondolja a kis leány és a mint odatekint édes anyjának gyöngédséget sugárzó szelid szemeibe, egyszerre azt hiszi, hogy kitalálta szorongásának az okát: hiszen, ha a gyümölcs is nehezen válik a fájától... kissé elgondolkodik, aztán összerezzen és bátyjára tekint, vajjon mit mondana ez a haragos bátya, ha egyszer egy igazi kényességet mutatna, ha megmutatná, hogy neki is van akarata, mint oda át a kisasszonynak? »Majd akkor lesz a lakodalmam, mikor akarom« - azt mondta a kisasszony - és mondott még több olyat is, ami teljesen felzavarta ezt a most fejlődő kis paraszt leánykát. Az édes anyja sokkal jobb és szelidebb, mintsem azzal dacoljon; de itt van a nagybátyja, a kivel egy fajta tüzes vér futkos ereiben, azzal kedvére való a szembeszállás.

- Marczi bátyám, mit szólna ke'd hozzá, ha én most egyszerre csak azt mondanám, hogy nem akarok férjhez menni... iszen ke'd is úgy tartja, hogy éretlen gyümölcs nehezen szakad a fájától, hát nem kell leszakítani!

- Te leány! Főbe ütlek, ha ilyen bolondokat beszélsz! - kiáltja sötétvörösre válva a nagybátya.

Ilonának vágya kél a zivatar után, úgy érzi hogy benső forróságának az enyhületet hozna. Daczosan megrázza vállát és felvillanó tekintettel néz bátyjára s míg az édes anyát rettegő szorongás fogja el, a leány bátor, kihívó hangon kezdi:

- Márton bátyám, nem azt kérdem én, hogy mivel fenyeget most, hanem azt, hogy mit csinálna akkor, ha úgy igaziba felmondanám a férjhezmenetelt?

- Főbe ütnélek! - s akkorát üt az asztalra, hogy a deszka nagyot csattanva reped két felé.

A kis leány összerezzen, az erő megfélemlíti; hunyászkodva megy ki a szobából, de ettől a pillanattól kezdve lázas izgatottságába valami olyan érzés is vegyül, mintha őt kényszeritenék a férjhezmenetelre.

- Megölne! De vajjon igazán megölne? - Tolul agyára e kérdés mindegyre, s ilyenkor úgy összezavarodik minden érzelme és gondolata, hogy önmagától megdöbbenve fut a »bimbó«-hoz: ott vesztette el nyugalját, ott hátha megtalálja? Átöleli nyakát, czirógatja puha hátát, mind hiába! Elmult az a kellemes, vidám érzés, az az érdeklődő szeretet, mely eddig a kis jószágához fűzte; nem kell már neki semmi... legjobb is lenne meghalni! Aztán amint a tavasz lehelete tovább bontogatja a rügyeket és szíromra fejt a bimbót, úgy nő izgatottsága. Egy öserejű benső meleg rohamosan áradt fiatal szívére s míg az ismeretlen izgalomtól forr és lázong, tekintetében megkapó varázsszal lobog egy új világ tüze: az első szerelem bűvös fénye. De a kis leány még nem érzi e tűz boldogító melegét, csak izgalmát és szenvedését: természetes fejlődésében meg van zavarva s nem is sejti, hogy szerelmes. Az a heves ölelés és csók volt, ami egyszerre erőszakosan nagy leányt csinált a gyermekből s a szomszéd kis-asszony negédeskedése volt az, ami hamis irányba terelte a kis leány felkorbácsolt érzését. És a jegyes nem értette meg a dolgot: ha a tulságos tartózkodás helyett ismétli az előbbi jelenetet, ez a hasonszervi kura hátha meggyógyította volna a kis leányt?

V.

A mint közeleg a lakodalom, úgy gyérül a mátkapár magányos együttléte. Szokás e népnél, hogy a vőlegényt legény »czimborái,« a menyasszonyt lány »barátai« vegyék körül és segédkezzenek a lakodalmi előkészületekben s így Ilona észre sem veszi, hogy mily lázasan készül arra az útra, a melytől úgy remeg. Néha nagyot dobban a szíve s valami ellenállás ingere járja át; de aztán leánytársai tovább csacsognak s ő tovább munkálkodik. És ha a kis zsellértelken is így foly a lakodalmi előkészület, el lehet képzelni, hogy mi van Lukács János uraméknál. Az egész falut izgalomba hozza a nagyszerű mozgalom: hiszen ennyi »csetenyét« (fenyőfát) emberemlékezet óta nem hordtak össze egy lakodalomra s így az egész falut »lakodalmi bűz« tölti el. Fenyőfából és galyból telik ki minden lakodalmi dísz, elkezdve az udvaron rakott tűzhelytől egészen a kelengyét legyezgető zöld galyig minden. Ha tehát Lukácséknál több a fenyőfa, nagyobb halom a zöld lomb, az azt jelenti, hogy nagyobbba fog menni az egész lakodalom. »Na, ami ott lesz, olyat ember még nem látott!« »Úgy, ugyan a.« Mondogatják egymásnak, s aztán mint egy méhköpübe, úgy jár ki s be a »haza« népe a lakodalmas udvarra. Lukács Jánoséknál annyi az önkéntes asszonyi segítség, hogy épen nem lehet csodálni, ha nehezen haladnak s a mennyi csigást hajnal óta tiz asszony összegyüremlitett, annyit bizvást elvégzett volna három, ha nem lenne ilyen sürgős a dolog. Mindazáltal, hogy sok a segítség, sok a kisült kalács és perecz is: a piros szőttes abroszszal beterített hosszú asztalok csak úgy görnyednek a nagy halom sütemények alatt. A fenyőtűzhelyek magasan lobogó lángja mellett óriási fazekakban sistereg és párolog a töltött káposzta; a mozsarak és »böstörő«-k csattognak, s a hatalmas násznagyi pereczekre müértő kezek épen most rakják fel az eredeti gömbölyű

czifrázatot s a két műértő asszony még akkor sem tekint fel, midőn a béresek feltűnő ostorcsattintásokkal hajtják haza az erdőről a czimeres ökröket, a holnap nagy nap eme hatalmas előmozdítóit.

A tavaszi nap ragyogva ontja meleg fényét a színes mozgó tömegre s a fenyő-illat lakodalmas »bűz«-ébe immár a frissen sült kalácsillat is belevegyül s ez éppen nem rontja a lakodalmi hangulatot.

Ezalatt a szép menyasszony mintegy elkábulva készül a lakodalomra, s úgy érzi, hogy ha majd magára hagyják, akkor neki is kell gondolnia valamit; de odáig soha sem jut, hogy mit? Majd, majd fog történni valami, de mi?... Néha valami kéjes érzés rezegteti meg minden idegét; de nyomban szorongás s még nagyobb izgatottság fogja el s nem hallja felét sem annak a sok sáпитozásnak, melyet az ő nagy szerencséje felett zengenek a koros asszonyok, a míg gula alakra rakják a fényes mázú régi kancsókat és tálakat; leánytársaira sem figyel, mikor magukra illesztgetik azt a sok szép ruhadarabot s úgy rakják a tulipános ládába, mintha minden álom lenne. Aztán egész váratlanul érdeklődik a legcsekélyebb dolgok iránt és gyorsan munkához lát: úgy változik hangulata, mint feje fölött az áprilisi kékes égen a röpké felhők csoportulása. És a vőlegény naponta szerelmesebb szép kis menyasszonyába, tudja, hogy neheztel rá azért a jelenetért; de tekintetében ott van az a delejes varázs, ami biztosítja, hogy a leány bármint makacskodik is, de azért szereti őt. Többször nem fogja elriasztani, s ha egyszer náluk lesz majd, megszűnik a makacsság is. És attól a boldog időtől már csak egy nap választja el; de addig még sok a teendője; édes apja is sürgeti:

- Izibe fiam, ne kótogasd felette sokat azt a jármot, úgy sincs annak szüksége arra! Indulj inkább oda, a hova küldelek.

És a csinos legény megindul, a falu háza felé veszi útját, ott most foly a sorozás s a népség csodálkozva tekint rá: mit keres itt az egyetlen fiú, senki sem hívja sor alá? Pista belép a szobába s úgy találja, hogy annál kellemesebb mulatság is van, mint ilyen levegőben ülni. A bizottság minden tagja érdeklődve fordul a deli szép legény felé, az pedig így kezdi:

- Szerencsés jó napot kívánok! Megkövetem a nagyságos és tekintetes uramékat, ha terhőkre vagytok, de követségbe küldé Lukács János édes apámuram ükigyelme...

- Halljuk fiam! - mond az alispán, míg az őrnagy odalép a deli legényhez, körüljárja s aztán a vállára csap:

- Milyen katona lenne!

- Be van az már sorozva, őrnagy úr! - mondja az alispán - holnap lesz az esküvője a falu legszebb lányával.

- Kár, kár, érette!

Pista szeliden mosolyog, aztán folytatja:

- Ha isten sejtelmével felvirradhatunk a holnap napra, lakodalom lesz a házuknál, minek okáért édes apámuram, édes anyámasszony szívesen látják kigyelmeteket egy pohár pálinkára, egy tál ételre, egy darab kenyérre s mire Isten ő szent felsége megsegéli szegény házukat, meg se is vessék az ükemék hűséges indulatját, hanem eljöjjenek úgy a templomi esküvőre, mint a háznál való egy pár tánczra.

- Köszönjük a szíves meghívást, holnap éppen végezzük a sorozást, s így egy pár órát örömmel töltünk házatoknál, addig is szerencsét, boldogságot kívánok e lépésedhez.

Hogy az alispán mit mondott Pistának, s hogy a »katona komissio« elmegyzen a lakodalomra, egy óra alatt bejárta az egész falut,

- Na most már igaz a, hogy olyan lakodalmat, mint a Lukács Jánoséké lesz, nem látott még a »haza!« Ezt csinálják aztán utána a biróék, mert ezek máskülönben mindég a Lukácsék nyomán járnak!

Szép tavaszi nappal virradt a lakodalom napja. Nemcsak a gyümölcsfák virágai ragyogtak szebben a tavaszi fényben, de Pista egész bizonyosan tudta, hogy a madarak sem énekeltek soha ilyen vidáman s vőlegény diszében amint ott állott az eresz alatt, nem hallotta a béresek hajszoását, amint oda cságatták a czimeres ökröket a fenyőgalyas szekerekhez, nem látta az előtte nyüzsgő tömeget, elmerengve édes sejtelmes boldogságban azt a kis madarat szemlélte, hogy mily buzgósággal hordja egyik szénaszálat a más után és ragasztja picziny csőrével az eszterhély alá.

- Úgy-e bár, kis madár, a legelső szál felillesztése volt a legnehezebb? - Kissé összerezzen. Nála ez a lépés az első... Vajjon mit hoz a jövő? Talán csak megsegéli őt a jó Isten, mint megsegélte a parányi jószágot... immár annak készen áll a fészke s benne csicsereg szerelmes párja... de hát csakugyan úgy lesz az, hogy holnap az ő párja is, az a forrón szeretett kis leány itt lesz... Ezért a nagy boldogságért mély hálával gyűl tele meleg szive. De édes elmerüléséből felzavarják a násznagyok, amint odalépnek hozzá és sürgetik, hogy készüljön a »kikérdés«-re. A násznagyok karjain már ott vannak az óriás perezcek és a perezcekről földetseprő hosszú varrottas kendők csüngenek alá, arczaikon pedig állásuk nyomós volta tükröződik ünnepélyes komolysággal. Közre fogják a vőlegényt és megindulnak a pap háza felé. A szülők fiuk után néznek: az apa elégült jó érzéssel:

- Szeretem, hogy nem vetettem gátot a boldogságod elé, édes jó fiam!

Az anya könyes szemmel:

- Mától kezdve már a másé vagy édes szép gyermekem!

- Bizony csak szép legény ez a Lukács János Pista! - mondogatják a lányok is, amint utána néznek a kis kertekből, aztán tovább szedik a pünkösdi rózsát és szegfűt lakodalmi diszül a mai szép napra.

Eközben muzsika szó mellett utca sorján indul a legénység »ajándék-gyűjtőbe,« mire a leveles kapuk kinyílnak és szép menyecskék lépnek az utcára, fejükön délczegen hordva a csúcsosan rakott lakodalmi kosarat.

Gyűl már az ajándék: a vőlegényt is elvivék kikérdőre - szól az egyik násznagy a leányos háznál - így hát siess te is Ilona szolgálom, hogy induljunk mi is izibe.

A kis leány megdöbbenve néz szét: de hát mégis igaz az, hogy ő férjhez megy és nem történt semmi! Pedig valaminek történni kell... minden, minden zavaros előtte; de azt tisztán érzi, hogy valaminek történni kell...

Előveszik a gyöngyös pártát, fejére illesztik és megjegyzik - szegény kis Ilona, be rövid ideig hordhatád! A veled egykoruak még fel se tevék a pártát s te már elhagyod!

- Bizony, felette korán van ez, - mond az édes anyja és sirva borul a kis leányra. Ekkor érkezik meg Márton bátyja s dörmögő hangon kérdi:

- Hát még mind itt hiábavalóskodtok? Induljatok már! A világon minden asszonycseléd késlekedő!

A gyermek-menyasszony összerezzen, aztán mint egy felriasztott őzike, futásnak indul s az egész gyülekezet mebotránkozására a kőfali ajtón az »udvar«-ba fut.

A nagybátyja dühe kimondhatatlan:

- Tüstént előhozzátok, vagy magam megyek utána, s abban tudom Istenem, hogy nem lesz köszönet!

Az anya siet leányáért, gyöngéden elválasztja a kisasszonytól és dédelgetve hozza haza.

- Miket cselekszel te Ilona! - rivalt a menyasszonyra a bátyja.

- Miket? kérdi vissza a lány különös daczos hangon és felvillanó tekintettel. E pillanatban olyan, mint egy fellázadt makacs gyermek, a kinek erős vágya szembeszállni a tanítójával: forr, lázong és azt hiszi, hogy rajta nagy méltatlanságot követtek el. De míg a tanulógyermek meg tudja nevezni magában sérelme okát, ez a felzaklatott kába kis leány csak azt érzi, hogy nincs rendén a dolog, hogy szenved s e különös lelki állapotért Pistát és Márton bátyját okolja; de sokkal zaklatottabb a fejlődés eme rohamos állapotában, mintsem arra gondoljon, hogy miért okai ezek az ő bajának?

Végre megindulnak a kikérdésre ők is; de hogy induláskor egy kalácsot nyomtak a kezébe, arról semmit sem tud és amint végig megy az utcán, nem süti le - hagyományos menyasszonyi szokás szerint - a tekintetét, hanem szétnéz s úgy találja, hogy minden nagyon különös: miért futnak ki az udvarokról, mit néznek az emberek? Hiszen ő semmit sem lát! Aztán ismét nagyon természetesnek véli a dolgot: minden ember vár valamit, tehát fog történni valami... aztán mintha elzsibbadna, mintha saját maga más valaki lenne s azt abajgatná ez a két pereczes ember a pap elé s annak suttognák, hogy tegye a tiszteletes úr asztalára a kalácsot; de nem hallja, s erre az egyik násznagy fejcsóválva veszi el a »csekélység«-et.

A pap szerető gyöngédséggel tekint erre a felette fiatal szép menyasszonyra és szelid hangon kezdi a »kikérdést.«

- Mondd meg édes leányom, hogy ezen fontos lépésre, a házassági frigykötésre nem erőltetett-e valaki, a magad szabad akaratjából akarsz felesége lenni annak a becsületes legénynek: Lukács Istvánnak?

Erre a névre egyszerre csak megrezzen a kis leány, szíve elkezd oly hatalmasan verni, hogy tulipános mellrevalója csak úgy rezeg bele: agyára és szívére tolul mind az a névtelen sok izgalom, szenvedés, ami pár hó óta gyötri, az az erős meggyőződés, hogy valami különös fog történni és fellázadása nagybátyja ellen, szóval azon a ponton áll, hogy kedélyének villamos-sága lobbort vessen.

- Azt kérdem, édes leányom, hogy nem erőltetnek-e ezen házasságra? - ismétli a pap.

- Erőltetnek! - felel a menyasszony éles hangon és összerezzen saját hangjától. De aztán mind a szorongás, nyakasság és rettegés, mi e szót ajkára kergette, újból egészen hatalmába ragadta és diadalérzéssel, csaknem megkönnyebbülve gondolt arra, hogy mégis csak történt valami!

Most már az Isten szolgája meg fogja őt szabadítani szenvedéseitől... igazán történt valami... én istenem, hogy tekintenek rá a násznagyok! A pap is megdöbbenve áll, s ezt mind ő okozza... most aztán közösen éreznek mind valamit abból, amit ő már nem tudott tovább hordani... ez hát, a minek történnie kellett!

- Azt mondod édes leányom, hogy erőltetnek; de hát ki erőltet?

- Márton bátyám - feleli gyorsan a kis leány s hogy saját magával is elhitesse, amit mond, egy lélekzetvételt tesz hozzá:

- Azt mondta, hogy főbe üt, ha felmondok a lakodalommal.

A pap a tanukhoz fordul:

- Nagyon sajnálom, atyámfiái, de a dolog nyilvánvaló: a leányt erőltetik a házasságra, így hát én meg nem esketem.

- Nem esketnek meg! - gondolja a menyasszony, aztán ismét összezavarog minden gondolata és érzése, csak annyit tud világosan, hogy Pista azért a sok szenvedésért, a melyet neki okozott, bűnhődni fog s hogy nagybátyja most még nagyobbakat kiált, talán főbe is üti?... Igen, az bizonyos, hogy főbe üti és az jó is lesz úgy.

Meggyorsítja lépteit, hadd legyenek túl mindeneken... de az édes anyja nagyon fog sirni... hát Pista?... oh hogy mindég csak azt a kiállhatatlan Pistát látja! az majd rimánkodni fog s hozzá még úgy néz azzal a boszantó édes tekintettel, éppen mint a kisasszony jegyese... az is olyan olvadó vajtermészet... a kisasszony is azért nem megy hozzá, most tehát ő is úgy cselekszik, mint a kisasszony... de hát ha ilyen jól van minden, miért érez még az eddiginél is nagyobb szorongást? Hát mégis csak az lesz a legjobb, hogy megölje Márton bácsi! S míg így felzavarodva haza ér, már a faluban szétfut az esemény hire. Előbb a legnagyobb megdöbbenéssel hallgatva néznek össze az emberek.

Na, ilyen eset még nem esett ebben a hazában! Ez a felkiáltás oldja meg a nyelveket. Aztán a diszes lakodalmi népség összetömörülve lepi el a Lukácsék udvarát és megesik a szivők azon a fájdalomon, melyet a szégyen és megaláztatás miatt éreznek a szülők. A többség kinyilvánítja abbéli hajlandóságát, hogy nem szánná főbe ütni azt a haszontalan csevernyét! A főzőasszony a legboszusabb s azt állítja, hogy ő »mindéig« mondta ezt, mert aki szopós korában olyan »sivatag«, mint az a haszontalan csevernye volt, nem jó az egy sem nagy korában is!

- Bár inkább sirá vala ki a lelkét akkor, mintsem ilyen bubánatot hozzon a szülőkre és ilyen szégyent mindnyájunk fejére! - mondja az egyik násznagy.

Hosszu időre való nagy esemény marad ebben a kis faluban ez a füstbe ment lakodalom. Most még nagyobb az általános megdöbbenés, mintsem ki tudnák magokat kedvökre beszélni; de ha megered a szó árja, majd tisztára szapulják, mossák egyaránt mind a két családot: mert hát igen nagyra is valának, mivelhogy nemcsak más falubelit, de még urakat is hívának a lakodalomba!

VI.

És a siró kis gyermekből lett lázongó, nyakas leány, odaáll bátyja elé és merészen mondja:

- Megölhet Márton bátyám!

Jőnek a násznagyok is megerősítésére a rossz hírek.

Az édes anyja nem sir, nem jajgat, de tekintetében olyan kétségbeesett fájdalom nyilai, hogy a leány szive egyszerre csak összeszorul; kezdi sejteni, hogy amit ő tett, az mégis valami rossz.

Nagybátyja megadással hajtja le fejét és csak annyit mond:

- Nagy gyalázatot hozál a fejünkre! - és a többiek sem szólnak, csak néznek egymás szemébe rémült kifejezéssel.

A menyasszony szédül s tántorogva támoľog a »kamarába.«

Megvillan az eszében, hogy még Pista hátra van, az erőt ad neki, makacssága újból előtérbe lép, gyorsan bezárja az ajtót: hadd rimánkodjék, ugyanis az ő olvadó nézése okozta ezt az egész bajt! Nem fűzhette tovább, hogy miért Pista az oka mindennek, mert kívülről egy erős hang kiáltotta:

- Nyisd ki ezt az ajtót!

A leány elsápadt, egész alakja megremegett, aztán vére zajlani kezdett: a gyermekes nyakasság, a szüzi tartózkodás, fejlődő korának forrásban levő minden indulatja elfárasztotta, majd megfult, de határozottan kiáltotta.

- Nem nyitom!

- Nem? - kérdezte a legény csengő erős hangon. - Na hát akkor majd kinyitom én - s az ajtót kifeszítve sarkából, a leány előtt termett s vállon ragadta; de erőt vett magán, elbocsátotta, egy lépést hátrált, fejét felvetette: arcza, szemei lángoltak a haragtól és amint megszólalt, hangjából a férfias fellázadás erélye csengett:

- Hát becsület az, amit velem cselekedtél? Ha nem kellett neked, miért nem mondtad meg a maga idején! Nem akartalak én erővel magamhoz fűzni! Miért kellett, hogy ilyen szégyenen vigy keresztül? Azt hiszed, végig fogom nézni az édes szülőim bánatát? Nem is megyek többet haza! Nagyobb bánattal tetézem szegény fejöknék az életét, lelked rajta! De hogy ezt nem érdemeltem tőled, annyit érzek! Isten áldjon meg! - s ezzel csaknem futva távozott.

Mig a legény beszélt, a leány lélegzetét visszafojtva tekintett rá és mohón mélyedt a haragvó férfias tekintetbe. Mikor vállon ragadta és megrázta, akkor egyszerre csak felébredt, tisztába volt az egészszel: hiszen ő szereti ezt a deli szép legényt, nagyon szereti! Új világ nyílott meg szívében s pár perczig feledett mindent, csak édes kéjes boldogságát érezte az öntudatra ébredt első szerelemnek.

A faluházának tornácán áll az őrnagy s épen fehér keztyűjét huzza, midőn meglátja Pistát, hátraszól a többiekhez:

- Készüljenek urak, mert a mint látom, épen a vőlegény jó utánunk.

A vőlegény azzal a férfias, deli magatartással, azzal a villogó, fellázadt tekintettel, a hogy menyasszonya előtt állott - mert épen azok az indulatok dultak most is a szívében - lépett az őrnagy elé:

- Őrnagy úr! Katona akarok lenni; de most ebben a pillanatban, még pedig úgy, hogy azonnal útra indítsanak!

Az őrnagy nem sokat tudakozódott, egyszerre felébredt benne a katona s csak arra gondolt, hogy egy megtermett szép legény áll előtte, aki katona akar lenni jószántából; hiszen ez a kivételes példa egészen büszkévé teszi. Vidáman csap a legény vállára:

- Helyesen, fiam, pár óra múlva magammal viszlek s el sem bocsátalak oldalam mellől három évig.

- Nem is jönnek előbb, őrnagy úr!

És pár óra múlva, mikor a vonat elindult, robogását tulzajongta az a jajveszéklés, mely a lakodalmi nép ajkán kelt arra a borzasztó hírre, hogy az első gazda egyetlen fiát viszi a gőzös katonának!

VII.

A füstbe ment lakodalom óta három év telt el: hosszú, kinos három év.

Ilona, vagy a mint lakodalma után elnevezték, a »menyasszony-lány« kisenvedte édes anyjának egy évig tartó súlyos betegségét, ki a nagybátyja heves gorombaságait és az egész falu csufolódását, s magában azt érezte, hogy mind megszolgált ő ezekre. Aztán az öreg Lukács

páron kívül megbocsátott neki minden ember; de ő nem bocsátott meg magának és mindig csak az a kérdés zaklatta, hogy: mi vezethette akkor arra a borzasztó lépésre, melylyel örökre megölte a saját boldogságát? Nem, nem lehet azt megérteni soha!

- Hogy megszelidült, milyen áldott teremtes lett belőle. - Mondja édes anyja Márton bátyjának.

- Meg. Nem mondhatom, hogy nem; de mit ér az már!... Különben ki tudja...

És a szép, szelid leány végzett annyi munkát, hogy az egész falu csodálta, s e közben kifejlődött olyan délczeg, gyönyörű teremtéssé, hogy ismét a falu első legénye - a bíró fia - kezdett utána járni s nagybátyja résen állott, mert amint erősen állítja, most már igazán főbe ütné a leányt, ha ismét valami szégyent hozna az atyafiságra.

- Legyen nyugton, Márton bátyám, mert nem biztatok én többé lakodalomra soha senkit!

És az a szelid, bensőségteljes tekintet, amint beszáll az öreg ember szívébe, töprenkedésbe hozza, hogy vajjon igazán főbe is tudná ütni ezt a szép teremtest, aki olyan volt, mint egy angyal az eltelt három év alatt s megbotránkozva érezi, hogy nem tudná; azért jobb is, ha nincsen szándékába a férjhezmenetel.

És Ilonának igazán nincsen szándéka férjhez menni soha, mert az az egy, akit fiatal szíve egész hevével szeret, meghalt rá nézve: ő maga ölte meg! Oh, nincsen olyan kín több, mint az ő elrejtett gyötrelme!

Omlik a barna föld és kapája meg-megvillan a tavaszi napfényben, amint serényen munkálja a kertet. Egyszerre csak összerezzen: tulról egy vidám hang szólítja:

- Baba! Szeretnék átmenni hozzád, de nem tudom kinyitni az ajtót!

Ilona felegyenesül, megtörli arcát, aztán a korhadó ajtóra teszi a kezét s egyszerre csak el-sáppad: lakodalmi napján érintette utoljára azt a zárt és annak a napnak, az azt megelőző különös lelki állapotnak minden mozzanata egyszerre csak megelevenül a »menyasszony-lány« emlékében: homályos sejtelve támad, hogy a kerítésen tulról jövő édes hang össze van szöve mindazzal, ami vele történt. Százszor, ezerszer amint végig élte szívében az egész szomorú történetet, mindig érezte, hogy volt még valami, de nem tudta kitalálni, hogy mi. Ez, ez a hang volt az! Most sem tudja miként, de hogy ez a hang benne van mindabba, amit nem tud magának megfejtetni, azt most már világosan érzi. Egyszerre csak forró, epedő vágy vonzza a hang felé: felrántja az ajtót és a vadkomló indák recsegve válnak szét s a madarak ijedve röppennek fel, Emma pedig melegen szorítja keblére kedvencét:

- Jaj be régen nem láttalak, baba! - Aztán hátralép, hogy jobban lássa. - Mivé tett az a három év! Hiszen én azt hittem, hogy már szebb nem is lehetsz, s ime, sokkal szebb vagy! Hogyan nézsz rám! Az a nyugtalan, röpkedő tekintet milyen mélységessé vált... hát még a termeted? Pompás, gyönyörű!... No, de te ne nézd az én termetemet - és a »kisasszony« pirulva húzza össze magán bő pongyoláját. - Ülünk le, jobb lesz leülni..., tudod, itt pihentünk ezen a kis padon akkor is, midőn a »bimbó« úgy kifárasztott.

Leülnek.

- Sokat, sokat akarok megtudni tőled, baba... lásd, el nem tudom képzelni, miként történhetett az a te dolgod akkor?

A szép leány meghajtja fejét és mélyen felsóhajt:

- Azt én sem tudom elképzelni, kisasszony.

- Nem tudod? No az különös!... - Hát arra emlékszel-e, hogy az eset után mindjárt voltam nálad? Nem, nem emlékezhetsz te arra, hiszen láz gyötört akkor, édes anyád sem volt magánál... szegény fejetek!... Az én esküvőm is megtörtént azon a héten: aztán nem tértünk vissza mostanig... szenvedtem én is baba... örült voltam, s csaknem szakadásra ment a dolog...

- Hogy volt az? - És Ilona hevesen ragadja meg az Emma kezét.

- Na, az már igaz, hogy nagyon szép vagy, te baba! Vajjon az a három év, ami belőled ilyen pompás virágot fejlesztett, nem hervasztotta-e le az én szépségemet? Nem szeretném, mert szép akarok lenni; szép, hogy az én drága uram szeressen, hiszen csak ez a boldogság, ha az urunk szeret...

- Hát a kisasszonynak most nincsen terhére, ha szeretik?

- Nem kell attól tartani, baba, hogy egy férj felette nagyon szeresse a feleségét; de hát miért nézel rám olyan megrémülve?

A leány nem felel; de tekintete világosan kifejezi egy megrezzent lélek kutató tűnődését; nagyon keres valamit s egy-egy pillanatra úgy érzi, mintha éppen megtalálta volna; de ugyanabban a pillanatban el is szalasztja.

Nem fog Emma mellől távozni, mert csak itt, mellette kaphatja meg azt, amit olyan régen keres.

- Hát... hát... akkor is, mikor hozzá ment, akkor is szerette?

- De még mennyire!

- Nem volt terhére a szerelem, hiszen nekem azt mondta, hogy nagyon unja... azt mondta, oh! bár ne tette volna!

Elfedte arcát és melle hullámozása mutatta benső küzdelmét.

Emma közel simult hozzá, czirógatta és beszélt a saját életéből; sok, sok szenvedéséről, mikor a féltékenység csaknem örültté tette, e miatt első reménységek meg is semmisült és a férje el akart tőle válni... de most már nem féltékeny, csak szerető, nagyon szerető feleség.

A hosszas, bizalmas közlésre felengedett az Ilona bezárult szíve és megszólalt tartózkodva; de aztán a fiatal vér duzzadó erejével festeni kezdte gyötrelmét, forró szerelmét, örült magaviseletét... óh csak azt tudhatná, hogy mi hajtotta arra?

- Én már sejtem baba és nem is bocsátom meg magamnak soha! A te fejlődő gyermek lelkedet én rontottam meg! Rád ruháztam azt, a mit nem éreztem igazán, csak negélyeztem: megzavartam szegény kis fejedet... most már látom, hogy méreg volt, a mit beszéltem, a mit olvastam s még a mit játszottam is mind, mind méreg volt az akkor neked, s bizony nem csodálom, hogy megingatott, benső egyensúlyod oda billent, szóval örült cselekedet volt az, de te nem tehetsz arról.

Ilona egyszerre csak rátalált arra, a mit keresett: már tudja, mitől ittasult meg, csak hogy ez a felfedezés nem teheti jóvá, a mit ő elrontott. És mély fájdalmat érzett annak a legénynek a szenvedéséért, a kit olyan mélyen szeret.

- Baba! Aminek magam vagyok az oka, azt nekem kell jóvá tenni...

- Vége annak örökre, kisasszony!

- Ehj! én is azt hittem, hogy vége a boldogságomnak... de most nem rólam van a szó! mondd csak baba, tettél-e már valami kísérletet, hogy megbocsásson neked az öreg Lukács pár? mert végre is te nagyon megszorítottad őket.

- Nem mertem hozzájuk közeledni soha, pedig éreztem, hogy kellene... akartam is, de nem tudtam.

- Délután ketten megyünk oda.

Ilona olyan fehér lett, mint ingváll, de azért nyugodtan mondja:

- Jó.

VIII.

A falun nevedezett úri leányok tudnak a nép nyelvén szólani; Dongay Emma is bizott magában. Ilonától átvett egy kis csomagot és egyedül lépett be a csendes házba.

Az öreg Lukács párt nagyon megtépezte az a három év: a gazdából görnyedt vén ember lett és az asszony rég óta fekvő beteg: a szolgáló már itt a gazdasszony, a gazda pedig a béres. És az egyetlen gyermek még mindég oda van...

Emma - miután éppen úgy szerencsés jó napot kíván, mint ahogy ők szoktak egymásnak - az ágyhoz lép, megtudakozza a beteg állapotát, elibe teszi az enyhítő befőtt gyümölcsöket és egyenesen neki vág a dolognak:

- Azonkívül, hogy meg akartam látogatni Lukácsné asszonyomat, még más egyéb is vezérelt ide. Nyomára jöttem ma egy olyan dolognak, melyet nem engedhetek, hogy az én lelkemen száradjon. Mindég tudtam, hogy Lukácsné asszony nem nézte jó szemmel, ha parasztleány úrival czimborál; akkor kinevettem, most igazat adok kigyelmednek; mert ha Ilona nem járt volna hozzám, soha sem követte volna el azt a botrányt...

- Hallja, hallja, János? Igazat ad nekem a nagyságos asszony is!

És a beteg felül ágyában; a nagy csapás óta ez az első enyhületes percze.

- Igazat adok, mert ma nyomára jöttem az egésznek...

A gazda egy türelmetlen kézmozdulatot tesz:

- Jobb arról nem is beszélni, nagyságos asszonyom!

- De jobb arról beszélni, Lukács gazda!

És a tapintatos úrnő beszélni kezd; de tudja, hogy miként színezzé a dolgot, mert annyiból, a mennyi igazán történt, ez a két öreg soha sem érhetné meg egy forrongó fiatal kedély lelki állapotát, inkább higgyék azt, mintha ő biztatta volna arra a lépésre. A beteg anya fátyolozott tekintetében fény gyűl és ismét oda szól az urához, hogy:

- Úgy-e megmondta?

Az apa csak a fejét rázza; Emma feláll:

- Nagyon sajnálnám, ha meg nem tudtam volna győzni kigyelmeteket, de én azt hittem, hogy vallásos, templomba járó emberek szívében csak van egy parányi könyörületesség a bűnbánó iránt. Krisztus urunk nagyobb bűnöket is megbocsátott. Az a leány három esztendő óta vezeklik...

A beteg közbe szól:

- Hát vajjon az igaz-e, hogy a bíró fia is megkérte?

- Igaz, de Ilona csak Pistát szerette mindig...

- Szép szeretet!

- Ne ítéljen olyan keményen, Lukács uram, hiszen kigyelmed mindég vonzódott Ilonához s most mégis éppen kigyelmed nem akar neki megbocsátani?

- Nem vettem észre, hogy három esztendő alatt kívánta volna a bocsánatomat...

- Kívánta Lukács gazda, nagyon kívánta, százszor akart ide jöni; de nem mert; most sem mer bejöni, csak ott áll szegény a tornáczon, - s hogy tovább ne álljon ott, Emma azonnal tett róla.

Ilona belépett tizenkilencz esztendejének kifejlett szüzsies szépségében s a mint megállott az öreg pár előtt, szemébe könnyek szöktek, fejét lehajtotta és nem tudott szólni; Lukácsné is elfedte az arcát, csak a gazda állott erőltetett ridegséggel. A szép leány ajkai mozogni kezdtek; de hang nem jött ki rajtok; Emma megsimogatta a halvány arcot:

- No, baba...

Igaz, neki szólni kell! És elmondta úgy, amint igazán érezte:

- Nagyot vétettem kigyelmetek ellen, százszor elsirattam, s a siromig bánni fogom cselekedetemet; de nagyon gyermek voltam..... nem mentegetőzésből mondom, nem is kívánhatom megbocsátásukat, csak azt az egyet kérem, irassák meg a fiuknak, hogy miattam ne kerülje a szülőit, jöjjön már haza az idegenből és engem tekintsen úgy, mintha meghaltam volna; én kerülni fogom, hogy színét se lássa annak, aki úgy meg tudta sérteni...

- Hát ugyan már mér kerülnéd!

És Lukács gazda amint önkéntelenül kiszalasztotta szavait, még ridegebb állásba csapta magát; de Emma mosolyogva fogta meg kezét:

- Helyesen beszél! Az a szegény jó leány méltó arra, hogy így megbocsásson neki. - És a mint az öreg embernek kezébe teszi a szép leány kezét, erősen fogadkozik, hogy csak bizzák rá azt a levelet, majd megír ő Pistának mindent.

- Azt is írja meg a nagyságos asszony, hogy úgy volt minden, amint én mondtam; azt a kis ajtót kelle vala befalazni idejekorán...

- Megírom Lukácsné asszonyom. Lukács gazda is izen valamit:

- Irja meg instálom, hogy a biró fia is megkérte Ilonát, de nem ment hozzá, mert most is... ehj!... ne írjon a nagyságos asszony semmit!

- De bizony irok, Lukács gazda s a kelmed izenetét éppen megírom. No, de a kis ajtóról sem fogok megfélekezni, Lukácsné asszonyom s míg visszatérek a levéllel, itt hagyom Ilonát, hogy kínálja meg abból a befőttből...

IX.

Megmondjam, ne mondjam, hogy mi következett a levél után? Nem mondom. De az igazságnak okáért azt még sem lehet elhallgatni, hogy Lukács János uram másodizben még nagyobb lakodalmat rendezett, mint először is, s a szép menyasszony olyan szeliden viselte magát, mint egy bárány. A vőlegény pedig mosolyogva, de katonás magatartással köszönte meg a nászasszonynak - Emmának, - hogy belevegyült ebbe a dologba, mert e nélkül talán eltelt volna még egy esztendő is, hogy kiigazodjanak Ilonával.

Nagy volt a Lukács Pista lakodalma s valószínűleg nagy lesz a lakodalma annak a gyönyörű két kis iker-fiúnak is, akiket nyilvánvaló bünbocsánat jeléül küldött az ég a »menyasszonylány«-nak, de azért még akkor is azt fogja mondani a »haza« minden lakója, minden elromlott dologra, hogy: úgy sikerült az, mint a *Lukácsék lakodalma*, mert a nem sikerült dolgok azok, melyeket az emberbaráti kegyelet márványba vés.

